

Anu Liimatainen, Kati Rantala, Leena Mäkipää ja Sasu Tyni

PORKKANAA JA KEPPIÄ

Rangaistusajan suunnitelmat osana
vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa

Julkaisija Helsingin yliopisto
Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti
www.helsinki.fi/krimo

PL 24, Unioninkatu 40
00014 HELSINGIN YLIOPISTO

Sarja Tutkimuksia 1/2017

ISSN 2342-7752 (painettu)
ISSN 2342-7760 (verkkojulkaisu)

ISBN 978-951-51-0634-6 (painettu)
ISBN 978-951-51-0633-9 (verkkojulkaisu)

Unigrafia, Helsinki 2017

ESIPUHE

Tämän tutkimuksen kohteena on rangaistusajan suunnitelma erityisenä menettelynä, joka otettiin käyttöön vankeuslainsäädännön kokonaisuudistuksen yhteydessä vuonna 2006. Raportti on samalla osa laajaa arviointitutkimusta, jossa kokonaisuudistuksen toimeenpanoa ja tavoitteiden toteutumista on tutkittu eri aineistojen ja näkökulmien avulla.

Tutkimuksessa arvioidaan monitahoisesti rangaistusajan suunnitelman toimivuutta: kuinka tavoitteet ovat toteutuneet, kuinka toimeenpanossa on onnistuttu, ja siltä osin kuin on ilmennyt ongelmia, mistä ne johtuvat. Aineisto muodostuu 1) vankitietojärjestelmän tiedoista, 2) vangeille sekä vankiloiden ja arviointikeskusten henkilökunnalle suunnatuista kyselyistä, sekä 3) vankien ja henkilökunnan haastatteluista.

Oikeusministeriön kriminaalipoliittinen osasto on rahoittanut tutkimusta yhdessä Rikosseuraamuslaitoksen kanssa. Raportti sisältää tietoa niin hyviksi koetuista kuin ongelmallisiksi osoittautuneista seikoista. Tuloksia voi käyttää hyödyksi kehitettäessä rangaistusajan suunnitelmaa.

Tutkimusta on tukenut ohjausryhmä, jonka jäsenet ovat oikeusministeriön kriminaalipoliittisen osaston ja Rikosseuraamuslaitoksen edustajia: erikoissuunnittelija Ilppo Alatalo (pj), hallitusneuvos Ulla Mohell, neuvotteleva virkamies Marianne Mäki, erikoissuunnittelija Mika Junninen ja lakimies Anne Kohvakka. Ohjausryhmän kannustus ja asiantuntemus on ollut tärkeää – heille suuri kiitos.

Aivan erityisesti haluamme kiittää kaikkia, jotka ovat kertoneet meille näkemyksistään tutkimuksen kyselyissä ja haastatteluissa. Vastaavasti kiitämme Rikosseuraamuslaitoksen, vankiloiden ja arviointikeskusten henkilökuntaa siitä, että olette auttaneet meitä järjestämään hankkeen toteuttamat kyselyt ja haastattelut. Kiitos myös OTT Jyri Paasoselle ja suunnittelija, VTM Antti Rissaselle panostuksesta tutkimukseen, samoin tutkimusavustaja Mira Keräselle. Lisäksi kiitämme osastosihteerä Eira Mykkästä raportin saattamisesta julkaisukuntoon.

Helsingissä 6.4.2017

Kati Rantala
Tutkimusjohtaja

SISÄLLYS

1 Johdanto.....	1
1.1 Tutkimuksen tausta ja tavoitteet	1
1.2 Taustalla vaikuttava tutkimustraditio.....	2
2 Rangaistusajan suunnitelman oikeudellinen perusta	5
2.1 Tausta ja tavoitteet	5
2.2 Menettelyn oikeudellinen merkitys	7
2.3 Sisältö	8
2.4 Laatiminen.....	9
2.5 Toteuttaminen ja seuranta	11
3 Tutkimuksen lähtökohdat ja tutkimusaineisto.....	13
3.1 Tutkimusasetelma	13
3.2 Tutkimusaineistot ja analyysit	15
3.2.1 Rekisteriaineisto.....	15
3.2.2 Kyselyaineistojen määrällinen osio	17
3.2.3 Laadulliset aineistot	19
3.2.4 Aineistojen ja analyysien rajoitukset	23
3.3 Tutkimustulosten raportointi	24
4 Rangaistusajan suunnitelmat rekisteritiedon mukaan.....	27
4.1 Rangaistusajan suunnitelmien määrät.....	27
4.2 Suunnitelmatyypit ja laatimisen ajoittuminen.....	30
4.3 Rangaistusajan suunnitelmiin kirjatut tavoitteet ja niiden toteutuminen	33
5 Rangaistusajan suunnitelmien laatiminen	39
5.1 Arviointikeskukset suunnitelmien laatijana	39
5.1.1 Henkilökunnan näkemyksiä	39
5.1.2 Vankien näkemyksiä	43
5.2 Vankien osallistuminen suunnitelmien laadintaan	45
5.2.1 Henkilökunnan näkemyksiä	45
5.2.2 Vankien näkemyksiä	49
5.3 Tavoitteiden ja keinojen tarkoituksenmukaisuus	51
5.3.1 Henkilökunnan näkemyksiä	51
5.3.2 Vankien näkemyksiä	53

6 Rangaistusajan suunnitelmien toteuttaminen	57
6.1 Toteuttamiseen vaikuttavia rakenteellisia tekijöitä	57
6.1.1 Henkilöstön näkemyksiä	57
6.1.2 Vankien näkemyksiä	61
6.2 Vangin motivaatio noudattaa suunnitelmaa	62
6.2.1 Henkilökunnan näkemyksiä	62
6.2.2 Vankien näkemyksiä	66
6.3 Tavoitteiden toteutumisen seuranta	67
6.3.1 Henkilökunnan näkemyksiä	67
6.3.2 Vankien näkemyksiä	71
6.4 Rangaistusajan suunnitelma vankia koskevassa päätöksenteossa	73
6.4.1 Henkilökunnan näkemyksiä	73
6.4.2 Vankien näkemyksiä	75
7 Tapauskertomukset	81
7.1 Suljetun laitoksen vangit	81
7.2 Avolaitosvangit	90
7.3 Yhteenveto tapauskertomuksista	102
8 Johtopäätökset	105
8.1 Tutkimusasetelma	105
8.1.1 Tutkimuksen tausta ja tavoitteet	105
8.1.2 Aineisto ja menetelmät	105
8.1.3 Aineiston rajoitukset	106
8.2 Tiivistelmä keskeisistä tuloksista	107
8.2.1 Määrälliset perustiedot rangaistusajan suunnitelmista ..	107
8.2.2 Rangaistusajan suunnitelman laatiminen	108
8.2.3 Rangaistusajan suunnitelman toteuttaminen	110
8.3 Rangaistusajan suunnitelma suhteessa tavoitteisiin	113
LÄHDELUETTELO	123
LIITTEET	127
SUMMARY	155

1 JOHDANTO

Aluksi esitellään rangaistusajan suunnitelmia koskevan tutkimuksen keskeiset tavoitteet. Tämän jälkeen esitellään rangaistusajan suunnitelmien toimintaperiaatteen taustalla vaikuttavaa tutkimustraditiota, joka perustuu What works -ajatteluun ja riskien ja tarpeiden arviointiin. Lopuksi käsitellään aihetta analysoivaa kotimaista ja ulkomaista empiiristä tutkimusta.

1.1 Tutkimuksen tausta ja tavoitteet

Lokakuussa 2006 voimaantulleen vankeuslain (767/2005) keskeisimpiä uudistuksia oli rangaistusajan suunnitelmien käyttöönotto. Vankeuslain 4 luvun 6 §:n mukaan vangille on laadittava yksilöllinen suunnitelma rangaistusajan suorittamista, vapauttamista ja ehdonalaista vapautta varten. Rangaistusajan suunnitelma koskee vangin sijoittamista, toimintaa rangaistusajana, valvottua koevapautta ja ehdonalaista vapauttamista sekä poistumisluvan myöntämistä.

Rangaistusajan suunnitelmallisuudesta on säännöksiä useiden valtioiden vankeutta koskevassa lainsäädännössä (ks. HE 263/2004 vp, 90), minkä ohella täytäntöönpanon suunnitelmallisuutta korostetaan erilaisissa kansainvälisissä vankeinhoitoa käsittelevissä asiakirjoissa. Esimerkiksi Euroopan neuvoston laatimien suositusluontoisten Euroopan vankilasääntöjen¹ mukaan vangeille laaditaan yksilölliset rangaistusajan suunnitelmat (sääntöjen kohta 104.2). Myös Euroopan neuvoston elinkautisvankeja ja muita pitkää tuomiota suorittavia koskevassa suosituksessa² korostetaan yksilöllistä vankeusajan suunnittelua (kohta 8–11). Tärkeänä suosituksissa pidetään vangin aktiivista osallistumista suunnitelman laatimiseen ja työstämiseen sekä suunnitelman säännöllistä tarkastamista ja tarpeenmukaista päivittämistä.

Tässä julkaisussa tarkastellaan rangaistusajan suunnitelmien kohdentumista, laatimista, toteuttamista, seuranta ja vaikutuksia sekä rakenteellisia ja muita edellytyksiä suunnitelmien hyödyntämiselle. Tavoitteena on antaa monipuolinen kuva rangaistusajan suunnitelmiin liittyvistä prosesseista, käytännöistä ja mahdollisista ongelmakohtista. Samoin pyrkimyksenä on

---

¹ Recommendation Rec (2006) 2 of the Committee of Ministers to member states on the European Prison Rules. (Adopted by the Committee of Ministers on 11 January 2006 at the 952nd meeting of the Ministers' Deputies).

² Recommendation Rec (2003) 23 of the Committee of Ministers to member states on the management by prison administrations of life sentence and other long-term prisoners. (Adopted by the Committee of Ministers on 9 October 2003 at the 855th meeting of the Ministers' Deputies).

selvittää, kuinka rangaistusajan suunnitelmien laadinnan ja toteuttamisen käytännöt vastaavat lainvalmistelun ja vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon lähtökohtia ja tavoitteita. Tutkimus on osa laajempaa hanketta, jossa arvioidaan keskeisten vankeuslaille asetettujen tavoitteiden toteutumista (Liimatainen & Rantala 2016).

Raportin aluksi esitellään tiiviisti rangaistusajan suunnitelmien käytön taustalla vaikuttavaa kansainvälistä tutkimussuuntausta sekä aihepiiriä käsitteleviä tutkimuksia. Raportin toisessa luvussa kuvataan rangaistusajan suunnitelmien käytön lähtökohtia etupäässä lainsäädännön ja lainvalmisteluaineiston perusteella. Kolmannessa luvussa esitellään tarkempi tutkimusasetelma sekä tutkimusaineisto. Luvuissa neljä–kahdeksan esitetään analyysin tulokset.

1.2 Taustalla vaikuttava tutkimustraditio

Nykyaikaisessa vankeinhoidossa yksi keskeisimmistä tavoitteista on uusintarikollisuuden vähentäminen käytettävissä olevin keinoin ja resurssein. Uusintarikollisuuden vähentämiseksi viranomaiset pyrkivät arvioimaan paitsi vangin riskiä syyllistyä uusiin rikoksiin myös vangin tarpeita ja vahvuuksia (ks. Andrews ym. 1990; Bonta 2002, 355–356). Arviointityöllä ja rangaistusajan suunnittelulla pyritään siihen, että vanki tekee vankeuden jälkeen vähemmän vakavia rikoksia kuin erilaisten riskitekijöiden perusteella olisi voinut olettaa (Arola-Järvi 2012, 32).

Rangaistusajan suunnitelmien käyttö pohjautuu niin sanottuun What works -ajatteluun sekä RNR-malliin (tulee sanoista ”risk”, ”need” ja ”responsibility”), jotka ovat käytännössä lähellä toisiaan.³ What works -suuntauksessa pyritään selvittämään näyttöön perustuvilla tutkimuksilla sitä, mikä toimii vaikutettaessa uusintarikollisuuteen ja miten kohdistaa oikeanlaiset toimet rikosentekijään oikealla tavalla. RNR-mallin mukaan täytäntöönpanossa pyritään huomioimaan vangin uusimisriskin, tarpeiden ja valittavien toimenpiteiden sekä vangin kykyjen ja toimintaedellytysten vastaavuus. Esimerkiksi korkean riskitason vankeihin kohdistuvien interventioiden tulisi riskiperiaatteen mukaan olla intensiivisempiä kuin matalalle riskitasolle kuuluvilla. Tarveperiaatteessa pyritään puolestaan tunnistamaan erityisesti sellaiset piirteet tai ongelmat (kriminogeeniset tarpeet), jotka vaikuttavat välittömästi rikosten tekemiseen. Vastaavuusperiaatteen mukaisesti

---

³ Lavikkalan mukaan englanninkielisessä kirjallisuudessa puhutaan usein What works -suuntauksesta. Lavikkalan (2011, 93) mukaan RNR-mallista ja What works -suuntauksesta voidaan puhua synonyymeinä. Yleisluontoinen esittely tutkimussuuntauksesta ks. Bonta & Andrews 2007.

toimenpiteet toimivat parhaiten, kun huolehditaan keinojen yhteensopivuudesta vangin kykyjen, oppimistyylin ja toimintatapojen kanssa. (Tyni 2015, 58–64; Lavikkala 2011, 96, viittaus McGuire ja Priestley 1995; Arola-Järvi 2012, 33–34.)

Rangaistusajan suunnitelmien taustalla on Suomessakin lähtökohtaisesti niin sanottu riski- ja tarvearvio (rita), jossa nimensä mukaisesti arvioidaan vangin rikosten uusimiseen liittyviä riskejä, tarpeita ja vahvuuksia.⁴ Vaikka täysimittaista riski- ja tarvearviota ei tehtäisikään, sen osioita voidaan käyttää hyväksi tiedonkeruussa. Rangaistusajan suunnitelman taustalla vaikuttaa siten pyrkimys arvioida mahdollisimman systemaattisesti, mitkä tekijät lisäävät ja vähentävät vangin uusimisriskiä ja miten rangaistusaika voidaan käyttää hyödyksi riskejä pienentäen ja vahvuuksia tukien (Arola-Järvi 2012, 32).

Hollannissa on tehty kiinnostava tutkimus, jossa selvitettiin rangaistusajan suunnitelmien (intervention plans) yhteyttä kriminogeenisiin tarpeisiin ja riskiperiaatteen soveltamiseen (Bosker ym. 2013). Tulosten mukaan vangit toivoivat hyvin konkreettisia asioita, kuten koulutusta, työtä, taloudellisia seikkoja ja asumista sekä yhteyttä kumppaniin tai ylipäänsä läheisiin – tällaisia toiveita ei kuitenkaan juuri huomioitu. Suunnitelman laadinnassa keskustelua vankien kanssa pidettiin tärkeänä, jotta he saisivat toiveensa kuuluviin ja huomioon otetuiksi. Rangaistusajan suunnitelmien tavoitteissa otettiin etupäässä huomioon puuttuminen päihderiippuvuuteen sekä kognitiivisten taitojen kehittäminen. Tutkijoiden termein tavoitteet keskittyivät liiaksi inhimillisen pääoman (human capital) kasvattamiseen ja liian vähän sosiaaliseen pääomaan (social capital). Tutkijat katsoivat, että riskiperiaatteen soveltaminen oli kaiken kaikkiaan epäonnistunutta, samoin vuorovaikutus vangin kanssa. Lisäksi kritiikkiä sai tavoitteiden liian epämääräinen muotoilu.

Rangaistusajan suunnitelmiin liittyvä kotimainen tutkimus on verrattain vähäistä. Muutamassa tutkimuksessa aiheetta on kuitenkin sivuttu. Rikosseuraamuslaitoksen vangeille suunnatussa niin sanotussa laatukyselyssä suljetujen vankiloiden vastaajat olivat jossain määrin tyytymättömiä siihen, miten rangaistusajan suunnitelman tavoitteet tehtiin selväksi vangeille (Lindborg ym. 2015, 149–150). Laadintaprosessia kritisoitiin myös siitä, että arviointi tehdään kirjallisen materiaalin perusteella, eikä arviointikeskuksessa paneuduta riittävästi vangin todelliseen tilanteeseen. Tutkimuksessa nousi

---

⁴ Arvioinnin lähtökohta voi olla erilainen riippuen taustalla vaikuttavasta teoreettisesta suuntauksesta. Arviointimenetelmät vaihtelevat valitun taustateorian mukaisesti. Rikollisen käyttäytymisen selitysmallit liittyvät pääosin kolmeen teoriaperinteeseen, joiden mukaisia arviointimenetelmiä voidaan käyttää. Näitä ovat sosiologinen arviointi, psykiatrinen arviointi ja sosiaalipsykologinen arviointi (Hypén 2002, 207–210).

esille myös näkemys, että rangaistusajan suunnitelmaa ei toteutettu vankilassa. Samanlaisia tuloksia on saatu myös tähän tutkimukseen kuuluvien aineistojen analyysin aiemmassa raportoinnissa (Liimatainen ym. 2014; Liimatainen & Rantala 2015). Kyseisiä aineistoja analysoidaan tässä julkaisussa kuitenkin perusteellisemmin ja syventävällä otteella. Muussa aiemmassa tutkimuksessa on lisäksi havaittu, että riski- ja tarvearvioissa havaittu päihdeongelma ei aina johtanut rangaistusaikana tapahtuvaan päihdekuntoutukseen (Obstbaum & Tyni 2015).

Myös lyhytaikaisvankeja koskevassa tutkimuksessa haastateltujen vankien kokemukset rangaistusajan suunnitelman laatimisesta ja toteutumisesta olivat varsin kielteisiä (Kivivuori & Linderborg 2009, 149–150). Suunnitelmat oli tehty kirjalliseen materiaaliin perustuen, ja useimmat vangit kokivat suunnitelman jääneen lähinnä muodollisuudeksi. Toisaalta suunnitelma miellettiin rangaistuksellisen kontrollin välineeksi tilanteissa, jossa vangilta evättiin suunnitelmaan vedoten esimerkiksi valvottuun koevapauteen pääsy. Joissakin tapauksissa vankien tekemät esitykset saatettiin myös hylätä sillä perusteella, että rangaistusajan suunnitelmaa ei ollut tehty.

Lisäksi rangaistusajan suunnitelmia on tarkasteltu Suomessa vankeinhoitoalan koulutukseen liittyvissä opinnäytetöissä, joissa suunnitelmia on tutkittu lähinnä tietyn henkilöryhmän (esim. rikosseuraamusesimiehet tai vangit) näkökulmasta ja/tai rajattuna yksittäiseen pienehköön organisaatioon (kuten yhteen vankilaan tai aluekeskukseen).

2 RANGAISTUSAJAN SUUNNITELMAN OIKEUDELLINEN PERUSTA

Tutkimuksen toisessa luvussa eritellään rangaistusajan suunnitelman oikeudellista taustaa etupäässä vankeuslakiin ja sitä taustoittavaan hallituksen esitykseen (HE 263/2004 vp) perustuen, mutta analyysissä hyödynnetään myös muita virallisaineistoja. Ensin esitellään rangaistusajan suunnitelmaan liitetyt yleiset tavoitteet, jonka jälkeen käsitellään menettelyn oikeudellista merkitystä. Tämän jälkeen eritellään tarkemmin rangaistusajan suunnitelman tavoitteiden mukaista sisältöä, laatimista sekä toteuttamista ja seuranta.

2.1 Tausta ja tavoitteet

Ennen vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa koskevan sääntelyn uudistamista pyrittiin siihen, ettei täytäntöönpano tarpeettomasti vaikeuta vaan mahdollisuuksien mukaan edistää vangin sijoittumista yhteiskuntaan (laki rangaistusten täytäntöönpanosta annetun asetuksen muuttamisesta 128/1995 1:4). Tavoitteita uudelleen muotoiltaessa haluttiin korostaa uusintarikollisuuteen vaikuttamista (HE 263/2004 vp). Nykymuodossaan vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon tavoitteena on sekä lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä vangin elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan että estää rikosten tekeminen rangaistusaikana (VL 1:2).

Koko lakiuudistuksen keskeisenä tavoitteena oli vankeuden täytäntöönpanon kehittäminen entistä hallittavammaksi, vaikuttavammaksi, ennustettavammaksi ja suunnitelmallisemmaksi prosessiksi (HE 263/2004 vp, 108, 111, 148; Mohell 2007, 332).⁵ Rangaistusaikaa ja ehdonalaista vapauttamista koskevan suunnitelman nähtiin parantavan vangin yksilöllisen kokonaistilanteen ja tarpeiden hahmottamista ja toteuttamista ja tuovan sen tueksi jatkuvuutta, johdonmukaisuutta ja ennustettavuutta turvaavan päätöksenteon vangin asioissa ja vangin kannalta (ks. HE 263/2004 vp, 91, 110–111). Suunnitteleamalla rangaistusaika tarkasti koettiin voitavan varmistaa, että se voidaan toteuttaa aiempaa jäntevämmin, kuitenkin ottaen huomioon olemassa olevat resurssit ja turvallisuudesta aiheutuvat vaatimukset. (HE 263/2004 vp, 110.)

---

⁵ Vaikka ennen vankeuslakia Suomessa ei ollut säädetty rangaistusajan suunnitelmista laissa, vankien rangaistusaikaa pyrittiin suunnittelemaan jo ennen säännösten voimaantuloa. Suunnitelmallisuutta toteutettiin tapaus- ja vankilakohtaisesti, ja etenkin pitkäaikaisille vangeille suunnitelmia tehtiin kutakuinkin järjestelmällisesti (HE 263/2004 vp, 89, 110).

Henkilökunnan kannalta rangaistusajan suunnitelman katsottiin antavan aiempaa enemmän myönteisiä välineitä konkreettiseen vankeinhoitotyöhön, kun vankia voidaan motivoida suunnitelmaan kirjattavin kannustimin. Rangaistusajan suunnitelman keskeisenä merkityksenä vangin näkökulmasta on pidetty vankeusaikaisen toiminnan ja erilaisten lupien kytkemistä rangaistusajan suunnitelman noudattamiseen (Arola-Järvi 2012, 8). Vankia motivoidaan sitoutumaan suunnitelmaansa siten, että sen noudattamisesta voi seurata monen tyyppisiä etuisuuksia (HE 263/2004 vp, 111; Mohell 2007, 333). Rangaistusajan suunnitelman toteuttaminen on edellytyksenä esimerkiksi siirtämiselle suljetusta vankilasta avolaitokseen (VL 6:1), siviilityöluvan saamiselle (VL 8:6 ja 8:10), luvan saamiselle toimintaan osallistumiseen vankilan ulkopuolella (esim. opintolupa, VL 8:9–10), rangaistusajan pituuteen perustuvan poistumisluvan myöntämiselle (VL 14:2) sekä valvottuun koevapauteen sijoittamiselle (Laki valvotusta koevapaudesta 629/2013, 3). Rangaistusajan suunnitelma vaikuttaa myös esimerkiksi toimintaan sijoittamiseen (VL 8:4). Rikoslain mukaan rangaistusajan suunnitelman toteutuminen otetaan huomioon myös elinkautisvankien vapauttamisharkinnassa (RL 2 c: 10).

Rangaistusajan suunnitelmien odotettiin myös vähentävän moninkertaisen työn tekemistä, kun suunnitelmien avulla arvioitiin voitavan aiempaa paremmin varmistaa vankia koskevan tiedon siirtyminen vangin vaihtaessa laitosta ja siirtyessä vapauteen (HE 263/2004 vp, 111). Jokaisella vangilla tulee lähtökohtaisesti olla yksi koko rangaistusajan kattava suunnitelma toisin kuin ennen vankeuslakia, jolloin joillakin vangeilla oli useita eri vaiheissa ja eri laitoksissa eri virkamiesten tekemiä suunnitelmia – ja toisaalta joillakin vangeilla ei ollut suunnitelmaa lainkaan (Arola-Järvi 2012, 49). Lisäksi suunnitelmat on nähty keinona tehostaa yhteistyötä muiden viranomaisten ja yhteistyötahojen kanssa (HE 263/2004 vp, 111).

Uusintarikollisuuden vähentämiseen pyrittiin myös sitä kautta, että rangaistusajan suunnitelmien toteutumista tulee vankiloissa seurata ja suunnitelmien sisältöjä päivittää. Käytännössä tämä tarkoittaa lähes kaikissa tapauksissa edes jonkinlaista vangin aktivoimista. Kuten Arola-Järvi on todennut, enää ei pitäisi olla mahdollista suorittaa rangaistusta ”rauhassa” ilman, että kukaan kiinnittäisi huomiota siihen, mitä vanki vankilassa tekee (Arola-Järvi 2012, 12).

Rangaistusajan suunnitelmallisuuden lisääminen liittyi myös muista maista saatuihin kokemuksiin. Useiden maiden vankeinhoitoa koskeneessa lainsäädännössä oli vankeuslakia valmisteltaessa säännöksiä rangaistusajan suunnittelemisesta (HE 263/2004 vp, 90).

2.2 Menettelyn oikeudellinen merkitys

Rangaistusajan suunnitelman luonne oikeudellisena asiakirjana on jossain määrin epäselvä. Hallituksen esityksessä rangaistusajan suunnitelmasta puhutaan ”eräänlaisena sopimuksena” viranomaisten ja vangin kesken. Toisaalta todetaan, ettei suunnitelma ole sillä tavoin sitova tai valituskelpoinen päätös, että se yksinomaan toimisi esimerkiksi poistumisluvan perusteena. Tästä huolimatta rangaistusajan suunnitelman noudattamisen ja muutoin rikkeettömän toiminnan seurauksena odotusarvon tulisi hallituksen esityksen (263/2004 vp, 111, 150) mukaan olla päätöksen ”suunnitelman mukaisuus” eli käytännössä vangin kannalta myönteinen päätös; ”[o]lisi kuitenkin selvä, että jos rangaistusajan suunnitelmaa olisi noudatettu eikä esimerkiksi järjestyksrikkomuksia tai muita olosuhteiden muutoksia olisi tapahtunut, päätökset olisivat huomattavasti varmemmin suunnitelman mukaisia myös konkreettisesti tapauksessa, jos muut laissa asetetut edellytykset täyttyvät”. Tämän ajateltiin merkitsevän vangin näkökulmasta ennustettavuuden lisääntymistä ja epävarmuuden vähenemistä.

Perustuslakivaliokunta ja lakivaliokunta omalta osaltaan korostivat hallituksen esitystä koskevissa lausunnoissaan rangaistusajan suunnitelman suositusluontoisuutta; suunnitelman tuli toimia yhtenä vangin asioita koskevassa päätöksenteossa vaikuttavana seikkana, ei siis viranomaista välittömästi velvoittavana ja oikeusvaikutuksia aikaansaavana asiakirjana. Perustuslakivaliokunta kiinnittikin huomiota rangaistusajan suunnitelman oikeudellisen luonteen epäselvyyteen. Lausunnon mukaan suunnitelman suosituksenomainen velvoittavuus kävi ilmi useista hallituksen esityksen kohdista, mutta lakiehdotuksen säännöksissä suunnitelma näytti saavan oikeudellisesti velvoittavia ja viranomaisen päätöksentekoa sitovia oikeusvaikutuksia. Perustuslakivaliokunta edellyttikin tiettyjen säännösehdotusten tarkistamista niin, että suunnitelman luonne suosituksena tai yhtenä päätöksenteossa huomioon otettavana seikkana käy ehdotettua selkeämmin ilmi (PeVL 20/2005 vp, 4; LaVM 10/2005 vp, 8).

Vankeuslain muuttamista koskevassa hallituksen esityksessä (HE 45/2014 vp) todettiin, että rangaistusajan suunnitelmaa voidaan pitää viranomaispäätöksenä ja että se vaikuttaa tosiasiallisesti vangin asemaan. Esityksessä ehdotettiin kuitenkin muutoksenhakukieltoa rangaistusajan suunnitelmasta. Kieltoa perusteltiin sillä, ettei suunnitelmalla ole välittömiä oikeusvaikutuksia eikä se ole velvoittava asiakirja esimerkiksi yksittäistä sijoittamis- tai poistumislupapäätöstä tehtäessä; varsinaiset oikeudellisesti velvoittavat päätökset tehdään muiden säännösten nojalla. Lisäksi suunnitelman to-

dettiin olevan jatkuvasti muuttuva asiakirja, jota tarkennetaan tarpeen mukaan ja käsitellään säännöllisin väliajoin (HE 45/2014 vp, 59–60). Lakivaliokunta ei ottanut asiaan kantaa mietinnössään (LaVM 17/2014 vp).

2.3 Sisältö

Vankeuslain mukaan rangaistusajan suunnitelma on lähtökohtaisesti kaikille vangille laadittava yksilöllinen suunnitelma rangaistusajan suorittamista, vapauttamista ja ehdonalaista vapautta varten (VL 4:6.1). Rangaistusajan suunnitelma on päätös siitä, mihin yksilöllisiin, sosiaalisiin, kriminogeenisiin ja muihin vangin toimintakykyyn ja uusintarikollisuuteen vaikuttaviin tekijöihin rangaistusaikana pyritään vaikuttamaan. Suunnitelma perustuu arvioon vangin tilanteesta; siinä määritellään tavoitteet, joihin rangaistusaikana pyritään (Arola-Järvi 2012, 48).

Suunnitelma sisältää suunnitelman vangin sijoittamisesta, toiminnasta rangaistusaikana, valvotusta koevapaudesta ja ehdonalaisesta vapauttamisesta sekä poistumisluvan myöntämisestä (VL 4:6.2). Rangaistusajan suunnitelman on siis tarkoitus kattaa vangin koko vankeusaika (HE 263/2004 vp, 111). Siinä vankeusajan toiminta esitetään lähtökohtaisesti osatavoitteina ja tavoitteina, joihin rangaistusaikana pyritään vaikuttamaan. Tällaisia tavoitteita voivat olla esimerkiksi koulutus, velkojen hoito, kuntoutus, perhesuhteet, asenteet tai työelämäyhteydet. Pyrkimyksenä on ohjata toimintaan sijoittelua aiempaa täsmällisemmin periaatteella oikeanlaisia toimenpiteitä kullekin vangille oikeaan aikaan (HE 263/2004 vp, 110–111).

Rangaistusajan suunnitelman sisällössä ja laajuudessa tulee ottaa huomioon useita vangin tilanteeseen, taustaan ja henkilöön liittyviä seikkoja eli vangin rangaistusajan pituus, aikaisemmat vankeusrangaistukset, vangin työ- ja toimintakyky sekä hänen henkilöstään, rikollisuudestaan ja olosuhteistaan saadut tiedot (VL 4:6.2). Suunnitelmaa laadittaessa arvioidaan vangin riskiä syyllistyä uudelleen rikoksiin sekä tarvittavia toimenpiteitä toimintakyvyn parantamiseksi ja uusintarikollisuusriskin vähentämiseksi. Määriteltyihin tavoitteisiin tulee olla mahdollista pyrkiä rangaistusajan kuluessa. Hyvin lyhyttä rangaistusta suorittavan vangin suunnitelma voisi sisältää esimerkiksi maininnan toiminnasta rangaistusaikana, vangin sijoittamisesta ja vapautumisajankohdasta. Suunnitelman tulisi kuitenkin olla tavoitteellisempi toistuvasti lyhyitä rangaistuksia suorittamaan tulleelle vangille (HE 263/2004 vp, 148–149).

Lähtökohtaisesti rangaistusajan suunnitelma sisältää:

- 1) vankeusajan keskeiset tavoitteet;
- 2) tietoja osallistumisvelvollisuuteen sisältyvän toiminnan laadusta, sisällöstä ja vaatavuustasosta;
- 3) turvallisuuden ylläpitämiselle asetettavat vaatimukset;
- 4) tiedon sijoitusvankilasta;
- 5) suunnitelman mahdollisen poistumisluvan ajankohdasta ja edellytyksistä;
- 6) suunnitelman mahdollisen valvotun koevapauden ajankohdasta ja edellytyksistä; sekä
- 7) vapauttamissuunnitelman ja valvontaan määrättävän osalta lisäksi valvontasuunnitelman. (Valtioneuvoston asetus vankeudesta (548/2015, 15 §.)

2.4 Laatiminen

Vankeuslain mukaan rangaistusajan suunnitelmat laaditaan rikosseuraamusalueen arviointikeskuksessa tai muussa täytäntöönpanotoimien aloittamisesta vastaavassa yksikössä (käytännössä yhdyskuntaseuraamustoimisto), ja se on valmisteltava yhteistyössä vankeuteen tuomitun kanssa (VL 4:7).⁶ Suunnitelman tekoon osallistuminen on vangille kuitenkin vapaaehtoista. Lainvalmistelussa on korostettu vangin osallistumisen tärkeyttä ja pyrkimystä motivoida vankeja suunnitelman tekemiseen, aktiiviseen osallistumiseen ja sitoutumiseen (HE 263/2004 vp, 111, 148–149). Myös eduskunnan oikeusasiamies on korostanut vangin osallistumisen ja aidon kuulemisen merkitystä rangaistusajan suunnitelman sisältöä koskeissa asioissa (ks. esim. ratkaisu 31.1.2012 dnro 62/4/10).

Keskeisenä on pidetty sitä, että suunnitelma sisältää kannustimia, joita ovat esimerkiksi siirtyminen avoimpiin olosuhteisiin, poistumisluvat, valvottu koevapaus ja sijoittaminen ulkopuoliseen laitokseen. Vankia tulee kannustaa osallistumaan nimenomaan sellaiseen toimintaan, jolla pystytään vaikuttamaan vähentävästi uusintarikollisuuteen ja joka parhaiten parantaa vangin toimintakykyä (HE 263/2004 vp, 111, 148–149).

Suunnitelma laaditaan joko asiakirjatiedon perusteella, jolloin tuomittu ei varsinaisesti osallistu suunnitelman tekemiseen, tai asiakirjatietojen ja tuomitun haastattelun perusteella. Käytettäviä asiakirja- ja rekisteritietojen

---

⁶ Menettelysäännösten kirjaamisella lain tasolle haluttiin korostaa rangaistusajan suunnitelmien ”periaatteellista merkitystä” (HE 263/2004 vp, 149).

lähteitä ovat esimerkiksi vankeinhoidon henkilörekisterit, oikeudenkäyntiasiakirjat, väestötietojärjestelmä, ulkomaalaisrekisteri, ulosottorekisteri ja yhdyskuntaseuraamusrekisteri (Arola-Järvi 2012, 40).

Tutkintavankien osalta suunnitelman laatiminen käynnistyy lähtökohtaisesti sen jälkeen, kun vangin tuomio on tullut lainvoimaiseksi tai hovioikeuden tuomio annetaan tiedoksi tuomitulle. Rangaistusajan suunnitelman laatiminen voidaan kuitenkin aloittaa jo tutkintavankeusaikana tutkintavangin suostumuksella (tutkintavankeuslaki 768/2005 4:3).

Jos tuomittu tulee vankilaan vapaudesta, hänelle lähetetään kirjallinen kehoitus ottaa yhteyttä Rikosseuraamuslaitoksen yksikköön määrättyä ajankohtana rangaistusajan suunnitelmasta, ilmoittautumisen ajankohdasta ja sijoitusvankilasta kuulemista varten. Tuomittua voidaan kuulla henkilökohtaisesti Rikosseuraamuslaitoksen yksikössä tai muulla tuomitulle soveltuvalla tavalla, esimerkiksi kirjeitse, sähköpostitse, puhelimitse tai videoyhteyden välityksellä (Vankeusasetus 2:6). Tuomitun henkilökohtaisen kuulemisen yhteydessä voidaan tehdä päätös tuomitun ilmoittautumisajankohdasta ja sijoitusvankilasta sekä laatia vankeuslain 4 luvun 6 §:ssä tarkoitettu rangaistusajan suunnitelma (Vankeusasetus 2:7).

Jos tuomittua ei tavoiteta tai hän ei saavu tapaamiseen, hänen asiansa käsitellään kirjallisen materiaalin perusteella. (Ks. Vankeusasetus 2 luku ja Arola-Järvi 2012, 14.) Henkilökohtainen tapaaminen vangin kanssa ei ole välttämättä tarpeen esimerkiksi niin sanotusti ongelmattomissa tapauksissa, kuten sijoitettaessa sosiaaliselta toimintakyvyltään ja henkilökohtaisilta ominaisuuksiltaan ongelmattomia vankeja, joilla on hyvin lyhyt vankeusrangaistus tai sakon muuntorangaistus suoritettavanaan (HE 263/2004 vp, 149). Sitä, milloin rangaistusajan suunnitelma on laadittava henkilön tapaamiseen perustuen, ei siis ole määritelty täsmällisesti lainsäädännössä tai alemman asteisessa sääntelyssä. Arola-Järven (2012, 14) mukaan lähtökohtana tulee olla tapaamiseen perustuva suunnittelu silloin, kun tuomitun tai vangin tilanne edellyttää erityisen suunnitelmallista toimintaa rangaistusaikana valmiuksien saamiseksi rikoksettomaan elämäntapaan tai rikosten tekemisen estämiseksi.

Rangaistusajan suunnitelmaa laadittaessa on vankeuslain mukaan tarpeellisessa määrin oltava yhteistyössä hänen koti- tai asuinkuntansa viranomaisten, muiden viranomaisten sekä yksityisten yhteisöjen ja henkilöiden kanssa. Yksityishenkilöillä tarkoitetaan vangin omaisia, muita läheisiä ja vangille mahdollisesti määrättävää yksityisvalvojaa (HE 263/2004 vp, 149). Rangaistusajan suunnitelma kirjataan Rikosseuraamuslaitoksen vankitietojärjestelmään, josta vankilan henkilökunta näkee suunnitelman sisällön suoraan. Vanki voi halutessaan saada suunnitelmasta paperitulosteen.

Vankeuslain mukaan rangaistusajan suunnitelmaa täydennetään hyvissä ajoin ennen vangin todennäköistä vapauttamista vapauttamissuunnitelmalla ja valvontasuunnitelmalla⁷. Vapauttamissuunnitelmaa laadittaessa arvioidaan tarvittavassa laajuudessa vangin edellytykset selviytyä vapaudessa sekä hänen palveluiden tarpeensa (VL 4:6). Vapauttamissuunnitelmaa valmisteltaessa on selvitettävä niitä tekijöitä, jotka tukevat vapautuvan vangin sijoittumista yhteiskuntaan: erityisesti asumiseen, toimeentuloon, työhön tai koulutusjärjestelyihin, sosiaalisiin suhteisiin, työkykyyn, terveydenhuoltoon sekä päihdekuntoutukseen ja muuhun psykososiaaliseen kuntoutukseen liittyviä tarpeita. Yhteistyössä kunnan sekä työ- ja elinkeinohallinnon kanssa on vangin suostumuksella huolehdittava siitä, että vapauttamissuunnitelma tukee kunnassa mahdollisesti valmisteltavaa hoito-, huolto- tai kuntoutussuunnitelmaa (Vankeusasetus 13:76).

2.5 Toteuttaminen ja seuranta

Rangaistusajan suunnitelma on tarkoitettu muuttuvaksi asiakirjaksi, jota tulee täydentää, tarkentaa ja päivittää säännöllisesti (HE 263/2004 vp, 111). Lain mukaan rangaistusajan suunnitelmaa ”tarkennetaan” siinä vankilassa, johon vanki sijoitetaan (VL 4:7.1). Suunnitelman toteutumisesta vastaa tehtävään määrätty Rikosseuraamuslaitoksen virkamies. Nimetyn vastuuhenkilön ja arviointikeskuksen vastuulla on huolehtia siitä, että suunnitelma tietoisesti välittyy toiseen laitokseen siirron yhteydessä ja vapaudessa toimiville viranomaisille ja muille yhteistyötahoille (HE 263/2004 vp, 149). Lisäksi nimetyn virkamiehen tehtäviin kuuluu motivoida vankia noudattamaan suunnitelmaansa ja tarvittaessa puuttua suunnitelman tavoitteiden vastaiseen toimintaan (Arola-Järvi 2012, 16).

Vankiloissa rangaistusajan suunnitelman kannalta keskeistä työtä tekevät myös esimerkiksi kuntoutussektorin erityishenkilöstö ja työtoiminnan henkilöstö. Sijoitusvankilassa (tai tarvittaessa vankilan ulkopuolella vankilasta käsin) vanki osallistuu rangaistusajan suunnitelman mukaiseen toimintaan, esimerkiksi ohjelmatoimintaan, työtoimintaan, opiskeluun, yksilötyöhön erityishenkilöstön kanssa jne.

---

⁷ Yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain (400/2015) 12 luvun 70 §:n mukaan ehdonalaiseen vapauteen päästettävä vanki asetetaan valvontaan, jos: 1) koeaika on pitempi kuin yksi vuosi; 2) rikos on tehty alle 21-vuotiaana; 3) vanki itse sitä pyytää; tai 4) vanki on sitoutunut noudattamaan valvotusta koevapaudesta annetun lain (629/2013) 4 §:ssä tarkoitettua lääkehoitoa ja siihen mahdollisesti liitettyä muuta hoitoa ja tukea koskevia ehtoja. Vanki voidaan 1 momentissa säädetyin estämättä jättää asettamatta valvontaan, jos valvonta on sen tarkoitus huomioon ottaen vangin odotettavissa olevan maasta poistamisen, vakavan sairauden tai muun erityisen syyn vuoksi selvästi tarpeetonta.

Suunnitelman toteutumista on seurattava ja sen ajantasaisuudesta on huolehdittava. Suunnitelma on otettava uudelleen käsiteltäväksi yhdessä vangin kanssa säännöllisin väliajoin sekä myös, jos sitä ei noudateta (VL 4:7.3). Vankeusasetuksen 16 §:n mukaan rangaistusajan suunnitelma on otettava tarkasteltavaksi vähintään kolme kertaa vuodessa. Jos rangaistusaika on lyhempi kuin neljä kuukautta, suunnitelma on otettava tarkasteltavaksi hyvissä ajoin ennen vangin vapauttamista.

Vankilassa ei voida tehdä muutoksia rangaistusajan suunnitelman *tavoitteisiin*. Jos tavoitteita on vankilan näkemyksen mukaan syytä muuttaa, muutos on tehtävä arviointikeskuksessa. Jos täytäntöönpanossa todetaan välttämättömäksi poiketa rangaistusajan suunnitelmassa vahvistetuista tavoitteista, vankilan on tehtävä arviointikeskukselle esitys suunnitelman muuttamisesta. Samoin on meneteltävä, jos suunnitelman noudattaminen edellyttää vangin siirtämistä toiseen vankilaan, jollei arviointikeskus ole siirtänyt toimivaltaa asiassa vankilalle (Vankeusasetus 3:16.3).

3 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT JA TOTEUTTAMINEN

*Kolmannessa luvussa esitellään tutkimusasetelma: tutkimuskysymykset, aineisto ja analyysimenetelmät. Kysymykset liittyvät perustietoihin rangaistusajan suunnitelmista, toimeenpanon prosesseihin ja rakenteisiin, rangaistusajan suunnitelmalle annettuihin merkityksiin sekä menettelyn toimivuuden arviointiin. Kuvauksesta käy ilmi aineiston monipuolisuus, eli se sisältää rekisteritietoja sekä eri ta-
hoille suunnattuja kyselyjä ja haastatteluja. Lopuksi kuvataan, kuinka tu-
lokset raportoidaan eri luvuissa.*

3.1 Tutkimusasetelma

Yleisenä tutkimustehtävänä on selvittää, kuinka rangaistusajan suunnitelmien laadinnan, toteuttamisen ja seurannan käytännöt vastaavat vankeuslakiuudistuksen keskeisiä lähtökohtia ja tavoitteita. Rangaistusajan suunnitelman toimivuutta tarkastellaan monitahoisesti eri toimijoiden näkökulmista ja erityyppisin aineistoin, jotta toimivuuteen vaikuttavia tekijöitä saadaan kattavasti eriteltyä, myös rakenteellisia ja toimintakulttuureihin liittyviä seikkoja. Pyrkimys on tarjota vastauksia siihen, kuinka ja millä tavoin menettelytapa toimii tai ei toimi, kenelle ja minkälaisin edellytyksin (Pawson & Tilley 1997)⁸. Analyysissä mikro- ja makrotason näkökulmat täydentävät toisiaan.

Kyse on myös asetelmasta, jossa tarkastellaan institutionaalisen järjestelmän kolmea pilaria ja niiden mahdollistamaa toiminnan legitimoitua: oikeudellista sääntelyä, toimintaperiaatteiden moraalista ja normatiivista velvoitavuutta ja toimijatasolla tapahtuvaa kulttuurista merkityksenantoa (Scott 2001). Rangaistusajan suunnitelmien laadintaa ja toteuttamista ohjaavia ”virallisia” ihanteita edustavat niin oikeudellinen sääntely kuin riskejä ja tarpeita arvioiva toimintaperiaate. Jälkimmäinen toimii uudistuksen eräänlaisena ohjelmateorianana, jonka realistisuutta tutkimuksessa osaltaan arvioidaan (ks. Vedung 2004, 247). Analyysi perustuu ajatukseen, että uudistuksen tavoitteet ja niitä taustoittavat lait ja toimintaperiaatteet toteutuvat aina osana toimijoiden niitä koskevia tulkintoja suhteessa toimintaympäristöön, siinä muodostuneisiin käytäntöihin ja toimintamahdollisuuksiin. Yleisemmällä tasolla keskustelu kytkeytyy uusinstitutionalistiseen tutkimustraditioon,

---

⁸ Vastaavan kaltaisesta asetelmasta ks. Rantala ym. (2008) ja Korander ym. (2002).

jossa on hylätty usko tavoitteiden ”rationaaliseen toteutumiseen” ja vastaavasti tarkastellaan rakenteiden ja toimijakohtaisten tulkintojen ja rutiinien sekä tapojen välisiä suhteita konteksteissaan (DiMaggio & Powell 1991).

Keskeiset tutkimuskysymykset jakaantuvat 1) perustietoihin rangaistusajan suunnitelmista, 2) niiden laadinnan ja hyödyntämisen prosesseihin ja rakenteisiin sekä 3) henkilökunnan ja vankien näkemyksiin rangaistusajan suunnitelmien merkityksestä. Lisäksi kokoavana tarkasteluna 4) arvioidaan vankeuslaissa esitettyjen rangaistusajan suunnitelmia koskevien tavoitteiden toteutumista ja toimivuutta selittäviä tekijöitä.

1. Kuinka suurelle osalle vankeja rangaistusajan suunnitelma laaditaan? Millaisia ne ovat sisällöltään? Minkälaiseen tietomateriaaliin ne perustuvat (riski- ja tarvearvio, haastattelu vai kirjallinen materiaali) ja kuinka sen mukaiset suunnitelmatyypit kohdentuvat eri vankiryhmille?
2. Millaiset tekijät vaikuttavat rangaistusajan suunnitelmien laadintaan ja toteuttamiseen? Ovatko rangaistusajan suunnitelmaan liittyvän työskentelyn periaatteet ja käytännöt yleisesti ottaen yhdenmukaisia? Kuinka suunnitelmiin kirjattujen tavoitteiden toteutumista seurataan? Kuinka laadintaprosessia voisi kehittää?
3. Kuinka tarkoituksenmukaisiksi henkilökunta ja vangit kokevat rangaistusajan suunnitelmien sisällön? Onko suunnitelman painoarvo vankia koskevassa päätöksenteossa henkilöstön ja vankien näkökulmista selkeä? Kuinka henkilökunta arvioi vangin taustan ja motiivin merkitystä suunnitelman noudattamisessa? Mikä on rangaistusajan suunnitelman merkitys vangin kannalta?
4. Miten rangaistusajan suunnitelmaa koskevat vankeuslain tavoitteet toteutuvat tutkimustulosten valossa? Mitä selittäviä tekijöitä toteutumisen toimivuudelle ja ongelmakohdille on mahdollista esittää?

Aineisto koostuu vankeja koskevista rekisteritiedoista, vankiloiden ja arvointikeskusten henkilökunnalle sekä vangeille suunnatuista kyselyistä ja haastatteluista. Erityyppiset aineistot ja analyysimenetelmät täydentävät toisiaan ”mixed methods” -tyyppisesti (Cresswell & Plano Clark 2007)⁹. Analyysiä ja aineistoille esitettyjä kysymyksiä ohjaa yllä esitelty tutkimusasetelma (ks. Ruusuvoori ym. 2010, 11). Pyrkimyksenä on sekä *kuvata*

---

⁹ Vastaavan kaltaisesta asetelmasta ks. Rantala ym. (2008).

rangaistusajan suunnitelmaan liittyviä prosesseja, merkityksiä ja käytännön yhdenmukaisuutta (tai epäyhdenmukaisuutta) että esittää keskeisille ilmenemismuodoille *selityksiä*.

Rekisteriaineiston määrällisellä analyysillä luodaan karkea yleiskuva rangaistusajan suunnitelmien laadinnasta, suunnitelmatyypeistä (kirjallisen materiaalin ja haastattelujen osuus laadinnassa) ja suunnitelmien sisällöstä sekä tavoitteiden toteutumisesta ja seurannasta. Näitä ulottuvuuksia tarkastellaan lisäksi suhteessa vankien taustamuuttujiin. Analyysiosio kertoo samalla rangaistusajan suunnitelman toteuttamiseen vaikuttavan tietokannan toimivuudesta. *Kyselyaineiston määrällisen* analyysin avulla tarkennetaan rangaistusajan suunnitelman toimivuuteen liittyviä seikkoja henkilöstön ja vankien näkökulmista. *Kyselyaineiston avovastausten ja haastatteluaineiston laadullisella* analyysillä syvennetään kuvaa rangaistusajan suunnitelman laatimiseen ja toteuttamiseen liittyvistä prosesseista, käytännöistä ja kehitystarpeista. Lopuksi esitetään yhdeksän vankihaastatteluihin perustuvaa *taupauskertomusta*, joissa suunnitelmien mahdollisuudet ja ongelmat havainnollistuvat suhteessa vankien yksilöllisiin tilanteisiin, tarpeisiin ja toiveisiin. Aineistoja, niiden rajauksia ja analyysyjä avataan tarkemmin seuraavassa luvussa (ks. myös liitteet).

3.2 Tutkimusaineistot ja analyysit

3.2.1 Rekisteriaineisto

Rekisteriaineiston kuvaus

Vankitietojärjestelmästä poimitulla rekisteriaineistolla selvitettiin rangaistusajan suunnitelmien laatimiseen ja sen toteuttamiseen liittyviä tekijöitä. Rekisteriaineisto muodostettiin vuosina 2005–2006 asteittain käyttöön otetusta vankitietojärjestelmästä (Vati). Se sisältää kattavasti tutkinta-, sakko- ja vankeusvankien sekä valvontarangaistukseen ja nuorisorangaistukseen tuomittujen seuraamusten suorittamiseen liittyviä tietoja¹⁰. Vankitietojärjestelmän muuttujista käytetään raportin tilastollisissa analyysissä lähinnä rangaistusajan suunnitelmiin kirjattuja tietoja sekä taustamuuttujina henkilön täytäntöönpanotietoja.

Vankeja koskeva rekisteriaineisto olisi ollut mahdollista muodostaa tutkimuksen kyselyajankohdan aikana sakkovankeutta ja vankeusvankeutta

---

¹⁰ Vankitietojärjestelmässä on noin 5 300 yksittäistä numeerista tai tekstimuotoista muuttujaa. Vuoden 2015 loppuun mennessä tietojärjestelmä sisälsi peittävästi noin 95 000 eri henkilöä ja lähes 290 000 yksittäistä rangaistuskautta. Vankitietojärjestelmästä tarkemmin ks. Tyni 2015.

suorittavista vangeista. Aineistossa olisi tällöin korostunut esimerkiksi pitkää tuomiota suorittavien vankien määrä verrattuna kaikkiin kyseisenä vuonna vapautuneisiin vankeihin. Vastaavasti sakkovankien suhteellinen osuus päivittäisestä vankiluvusta on pieni, vaikka vuositasolla sakkovankeja on paljon.

Rekisteripöiminnän kohdejoukkona olivat kaikki vuonna 2014 ehdottomasta vankeudesta tai sakon muuntorangaistuksesta vapautuneet vangit (n=4 601). Heistä yli kolmanneksella (34 %) laitossajan pituus oli korkeintaan yksi kuukausi; muita taustatietoja on kuvattu tarkemmin liitteissä 1 ja 2. Raportin primääriaineistona käytettiin kuitenkin kaikkia ehdottomasta vankeudesta vapautuneita suomalaisia vankeusvankeja (n=3 011), koska tutkimuksen kyselylomake (kyselyajankohta 2.6.–8.6.2014) ja haastattelut kohdistettiin pääosin kyseisille vangeille. Joukkoon sisältyivät myös ne vangit, jotka olivat ehdottoman vankeuden lisäksi suorittaneet tutkintavankeutta tai sakon muuntorangaistusta.

Rekisteriaineiston analyysi

Rekisteriaineiston analyysissä tarkastellaan aluksi tehtyjen rangaistusajan suunnitelmien määriä (rangaistusajan suunnitelmien kattavuus) vankeuslain voimaantumisen jälkeen. Tämän jälkeen suunnitelmien laatimista analysoidaan suhteessa vankien taustatekijöihin; onko esimerkiksi olemassa vankiryhmiä, joille ei tehdä rangaistusajan suunnitelmia. Raportissa eritellään myös sitä, millaiseen tietopohjaan ja taustamateriaaliin suunnitelmien teko perustuu ja mikä niiden yhteys on vankien taustoihin. Lisäksi analysoidaan sitä, missä vaiheessa rangaistuksen täytäntöönpanoa rangaistusajan suunnitelmat ovat laadittu. Rangaistusajan suunnitelmiin kirjattuja tavoitteita ja niiden toteutumista eritellään sekä yleisesti että suhteessa vankien taustatekijöihin.

Kuten edellä on todettu, tutkimuksen primääriaineistoksi valittiin kaikki vuonna 2014 vapautuneet suomalaiset vankeusvangit (n=3 011). Taustamuuttujina tilastollisissa analyyseissä käytetään pääasiassa laitostyyppiä (suljettu vankila/avovankila), saapumisvankilajia¹¹, sukupuolta, vankilaker-taisuutta, vangin ikää, päärrikosta¹² ja laitosaikaa. Aluksi selvitettiin yksittäisten taustatekijöiden yhteyttä rangaistusajan suunnitelmien laadintaan, eri tavoitteisiin ja suunnitelman toteutumistietoihin. Tämän jälkeen analysoitiin

---

¹¹ Henkilö voi saapua vankilaan joko tutkintavankina, sakkovankina tai suorittamaan suoraan ehdotonta vankeusrangaistusta.

¹² Päärrikosluokka muodostetaan tuomion/tuomioiden vakavimman rikoksen perusteella.

taustatekijöiden yhteisvaikutuksia. Tilastollisten testien tunnusluvut esitetään raportin alaviitteissä¹³. Nuorempien ikäluokkien pienet koot huomioidaan tilastollisissa analyyseissä. Tutkimustuloksia ei raportoida rikosseuraamusalueittain. On kuitenkin hyvä huomioida laitosrakenteiden ja samalla vankipopulaatioiden erot rikosseuraamusalueiden välillä (ks. liite 2).

3.2.2 Kyselyaineistojen määrällinen osio

Kyselyaineistojen kuvaus

Kyselyaineisto muodostuu kolmelle eri ryhmälle suunnatun kyselyn rangaistusajan suunnitelmia koskevista osioista taustamuuttujineen. Arviointikeskus- ja vankilahenkilöstölle suunnatut erilliset kyselyt toteutettiin verkkokyselyinä 5.–31.5.2014. Vangeille suunnattu kysely toteutettiin 13 vankilassa lomakekyselyinä 2.–8.6.2014. Kaikissa kyselyissä rangaistusajan suunnitelmat olivat yksi monista teemoista. Niitä koskevia kokemuksia ja näkemyksiä tiedusteltiin etupäässä Likert-asteikon mukaisin väittämmin (ks. liitteet 4, 6 ja 8). Lisäksi kunkin kysymysoSION lopussa oli yhdestä kahteen kysymystä, joihin sai vastata avovastauksella.

Kaikista kyselyaineistoista on tehty kattavat ”perustason” analyysit, jotka on raportoitu aiemmin¹⁴. Koska tässä tutkimuksessa kiinnostuksen kohteena ovat vain rangaistusajan suunnitelmia koskevat osiot, henkilöstökyselyiden analyysistä suljettiin pois ne vastaajat, joiden työtehtäviin rangaistusajan suunnitelmat eivät liity. Vankikyselyn osalta suljettiin vastaavasti pois ne vastaajat, joille ei kyselyajankohtana ollut tehty rangaistusajan suunnitelmaa. Alla esitetään tiiviissä muodossa kunkin kyselyn keskeiset vastaustiedot. Vastaajien taustatietojakaumia suhteessa perusjoukkoon kuvataan tarkemmin liitteissä 3, 5 ja 7.

Arviointikeskushenkilöstön määrä oli kyselyn toteuttamista edeltäneen kuukauden lopussa 80 henkilöä. Yhteensä 58 työntekijää vastasi kyselyyn, eli vastausprosentti oli 73. Tähän analyysiin rajattu aineisto (eli vain ne, joiden työtehtäviin kuuluu rangaistusajan suunnitelmiin liittyvien tehtävien hoito) kattaa 65 prosenttia (n=52) perusjoukosta eli arviointikeskuksen koko henkilöstöstä kyselyajankohtana. Aineisto vastaa taustatietojakaumiltaan hyvin perusjoukkoa (tarkemmin liitteessä 5).

¹³ Rekisteriaineiston analyysissä käytettiin luokitelluissa muuttujissa Pearsonin χ^2 -testiä tai Fisherin nelikenttätestiä. Jatkuvilla muuttujien analyysimenetelminä olivat t-testit sekä varianssianalyysi ja tähän liittyvät post hoc -testit.

¹⁴ Ks. Liimatainen ym. 2014 ja 2015.

Vankilahenkilöstön määrä oli kyselyn toteuttamista edeltäneen kuukauden lopussa 2 096 henkilöä¹⁵. Täytettyjä vastauslomakkeita palautettiin 497 kappaletta. Kyselyn vastausprosentti oli 24 eli huomattavan alhainen. Tätä analyysiä varten rajattu aineisto kattaa vain 13 prosenttia perusjoukosta (n=268).

Vastaajien joukossa naiset ja avovankiloissa työskentelevät henkilöt olivat yliedustettuina. Henkilöstöryhmien osalta selkeimmin yliedustettuina ovat kuntoutuksen (ym.) parissa työskentelevät, kun taas valvontahenkilöstöä on aineistossa prosentuaalisesti huomattavasti vähemmän kuin perusjoukossa. Aineisto oli näiltä osin vino jo ennen rajausta (tarkemmin liitteessä 3).

Vankikyselyyn valittiin osa vankiloista tarkoituksena saada vangeista edustava otos (noin 1 000 vankia) maanlaajuisesti. Mukaan otettiin kaikilta rikosseuraamusalueilta erikokoisia suljettuja vankiloita ja avovankiloita. Kyselyn toteuttamisajankohtana Suomen vankiloissa oli yhteensä 2 438 vankeusvankia (perusjoukko).

Kyselyn otoksen tarkka koko eli otoksen vankiloiden vankimäärä selvitettiin kyselyajankohdan vankilukuilmoituksesta. Pois rajattiin ne vangit, jotka olivat kyselyajankohtana valvotussa koevapaudessa. Otoksen koko oli 988 vankia. Kyselyyn vastasi 522 vankia, ja vastausprosentti oli näin ollen 53. Tätä analyysiä varten rajattu aineisto (käsittäen vangit, joilla oli kokeumusta rangaistusajan suunnitelmista), kattaa 43 prosenttia otoksesta (n=425), ja se vastaa taustatietojakaumien osalta melko hyvin perusjoukkoa. Naiset olivat aineistossa kuitenkin lievästi yliedustettuina (tarkemmin liitteessä 7).

Kyselyaineistojen määrällinen analyysi

Kyselyaineistojen määrällisessä analyysissä aineistosta laadittiin ensin suoria jakaumia eli tarkasteltiin, kuinka suuri osa vastaajista oli kunkin väittämän suhteen samaa tai eri mieltä. Tämän jälkeen vertailtiin ristiintaulukoiden avulla eri taustamuuttujien vaikutusta vastaustulosten jakautumiseen. Vankikyselyn analyysissä tehtiin myös t-testit.

Vankilahenkilöstölle suunnatun kyselyn analyysissä keskeisimmät taustamuuttujat olivat vankilatyypin (avo- tai suljettu vankila) ja henkilöstöryhmä. Erot avovankiloiden ja suljettujen vankiloiden sekä valvonta- ja kuntoutushenkilöstön vastauksissa olivat eräiden väittämien osalta varsin selkeitä, mutta analyysin tuloksia ei voi pitää tieteellisesti pätevinä matalan

---

¹⁵ Tieto saatu valtion talous- ja henkilöstöhallinnon palvelukeskuksesta (Palkeet).

vastausprosentin ja aineiston vinouden vuoksi. Tuloksiin on siis suhtauduttava pikemminkin suuntaa-antavina; niillä on arvoa lähinnä muuhun aineistoon suhteutettuna. Arviointikeskuksen henkilöstölle suunnatun kyselyn vastauksissa oli joiltain osin huomattavia rikosseuraamusaluekohtaisia eroja. Vastaajien pienen lukumäärän vuoksi tilastollisen merkitsevyyden testaaminen ei ole kuitenkaan mahdollista. Henkilöstökyselyiden tulokset esitetään siksi suorina jakaumina. Vankeusvangeille suunnatun kyselyn analyysin keskeisimpiä taustamuuttujia olivat vankilatyyppejä ja rikosseuraamusalue. Useita väittämiä koskevissa tuloksissa oli tilastollisesti merkitseviä vastuseroja. Nämä on raportoitu alaviitteissä (p-arvo alle 0,05 tai 0,01).

3.2.3 Laadulliset aineistot

Laadullisten aineistojen kuvaus

Laadullinen aineisto koostuu 1) edellä kuvattujen kyselyjen avovastauksista¹⁶, 2) vankiloiden sekä arviointikeskusten henkilökunnan edustajien haastatteluista ja 3) vankien haastatteluista. Aineisto sisältää siis henkilökunnan ja vankien ilmaisemia näkemyksiä rangaistusajan suunnitelmista.

Ensin esitellään kyselyjen avovastaukset. Vankikyselyssä rangaistusajan suunnitelmasta oli laadittu kaksi avointa kysymystä, joihin sai vastata omin sanoin. Ensimmäisessä tiedusteltiin näkemyksiä siitä, millainen on hyvä rangaistusajan suunnitelma; toisessa pyydettiin kommentoimaan muuten rangaistusajan suunnitelmaan liittyviä asioita. Avovastauksia oli aineistossa yhteensä 268 kappaletta. Vankila- ja arviointikeskushenkilöstölle suunnatuissa kyselyissä oli teemaan liittyen yksi avokysymys, jossa pyydettiin kommentoimaan rangaistusajan suunnitelmia tai rangaistusajan suunnitelmallisuutta yleisesti. Vankilahenkilöstön avovastauksia oli yhteensä 76 kpl, arviointikeskushenkilöstön vastauksia 16 kpl.

Haastatteluaineisto koostuu 22 henkilön haastatteluista: tutkimusta varten haastateltiin yhdeksää vankiloiden ja neljää arviointikeskuksen työntekijää sekä yhdeksää vankia. Kaikki haastattelut toteutettiin marraskuun 2013 ja helmikuun 2014 välisenä aikana puolistrukturoidun haastattelurungon mukaisesti (ks. liite 11). Haastattelurunko suuntasi haastattelua yleisesti, mutta salli myös vapaamuotoisen etenemisen. Lisäksi tutkija teki tarkentavia kysymyksiä kysymysrungon ulkopuolelta. Kullekin ryhmälle – vankiloiden ja arviointikeskusten työntekijät sekä vangit – oli omat erilliset kysymysrunkonsa. Haastattelu oli kaikille vapaaehtoinen.

¹⁶ Edellä kuvatun mukaisesti analyyseistä suljettiin pois ne henkilöstökyselyyn vastanneet, joiden työtehtäviin rangaistusajan suunnitelmat eivät liity ja ne vankikyselyyn vastanneet, joille ei ollut tehty rangaistusajan suunnitelmaa kyselyn ajankohtana.

Haastateltavat vangit valikoituivat ehdolle satunnaisesti vankitietojärjestelmän tietojen perusteella siten, että mukaan haluttiin vankeja paitsi kaikilta kolmelta rikosseuraamusalueelta myös suljetuista ja avovankiloista. Lisäksi rangaistusajan suunnitelman tuli olla edennyt jollakin tavalla, tuomion tuli olla vähintään vuoden mittainen ja vankilassaoloaika tuli olla jäljellä vähintään puoli vuotta. Tällä pyrittiin siihen, että vangeilla olisi kokemusta rangaistusajan suunnitelmasta ja sen myötä toteutetuista toimenpiteistä. Valintakriteereistä seuraa, että tutkimuksessa eivät tule esiin sellaisten vankien näkemykset, joille suunnitelmaa ei ole tehty tai joiden suunnitelma ei ole edennyt. Myöskään lyhyttä tuomiota suorittavia vankeja ei haastateltu; tämän ryhmän tilanteen on havaittu olevan erityisen haasteellinen esimerkiksi henkilöiden taustojen suhteen (ks. Kivivuori & Linderborg 2009 ja siinä mainitut kansainväliset tutkimusraportit). Erillisessä hankkeessa olisikin perusteltua selvittää, miten rangaistusajan suunnitelmallisuus toteutuu lyhytaikaisvangeilla ja miten heidän rangaistusaikaansa on mahdollista suunnitella.

Vankilahenkilökuntaan ja arviointikeskusten henkilökuntaan kuuluneiden haastateltavien valinta määräytyi tutkimukseen osallistuneiden vankien mukaan. Haastateltavina oli sellaisia työntekijöitä, jotka tavalla tai toisella olivat olleet tekemisissä tutkimukseen osallistuneen vangin rangaistusajan suunnitelman kanssa. Kaikki haastatellut olivat toimineet useita vuosia rangaistusajan suunnitelmiin liittyvissä tehtävissä. Lisäksi kaikki haastatellut arviointikeskusten työntekijät olivat jossakin vaiheessa työuraansa olleet töissä vankilassa. Haastatellut henkilökunnan edustajat ovat siis valikoituneita siinä mielessä, että he ovat alalla verrattain kokeneita. Haastatteluaineistoa ja sen keruuta kuvataan tarkemmin liitteessä 9.

Laadullisten aineistojen analyysi

Laadullisen aineiston analyysissä pyrittiin luomaan kuvaa rangaistusajan suunnitelman laadinnasta ja toteuttamisesta (eli mitä oikeasti tapahtuu) ottaen huomioon, että prosesseista muodostuva kuva ei ole välttämättä yksiuulotteinen, vaan se voi sisältää vaihtelevia käytäntöjä. Lisäksi tutkimuksessa analysoitiin eri rooleissa toimivien tahojen käsityksiä ja jäsennyksiä rangaistusajan suunnitelman toimivuudesta taustatekijöineen ja selityksineen (ks. Alastalo & Åkerman 2010, 372). Käytännössä nämä tarkastelunäkökulmat linkittyvät toisiinsa, sillä niin henkilökunta kuin vangit vaikuttavat rangaistusajan suunnitelman toimeenpanoon ymmärryksensä, pystyvyytensä ja halukkuutensa välityksellä (Lundqvist 1987). Siksi kaikki haastateltavat – myös vangit – ovat tutkimuksessa asiantuntijan asemassa; heillä on tärkeää

tietoa tutkimuskohteesta ja he ovat sen toimivuuden todentajia ja todistajia institutionaalisen asemansa ja rooliensa kautta (ks. Alastalo & Åkerman 2010, 375; myös Vedung 2017, 87, 107–116).

Henkilöstö- ja vankikyselyiden avovastaukset luettiin ensin läpi useaan kertaan. Tämän jälkeen ne luokiteltiin NVivo-ohjelman avulla. Alustavat kategoriat johdettiin ensin melko suoraan kyselyiden väittämistä. Luokittelun edetessä myös muista toistuvista ja tutkimusasetelman kannalta relevanteista asiatyypeistä muodostettiin kategorioita. Vankikyselyn avo- ja suljetujen vankiloiden vastaajien vastauksia tarkasteltiin erikseen, jotta hahmotuisi, onko vastaajaryhmien välillä systemaattisia eroja. Samoin vankila- ja arviointikeskushenkilöstön vastauksia tarkasteltiin erikseen.

Avovastausten analyysissä keskityttiin tarkastelemaan aineistossa esiintyvien näkemysten yhtäläisyyksiä ja eroja suhteessa kyselyjen määrällisiin tuloksiin ja toisiinsa. Yhtäläisyyksien kannalta kiinnostavia olivat ensinnäkin sellaiset kyselyjen määrällisiä tuloksia syventävät tai selittävät havainnot, joissa useampi vastaaja täsmensi tai perusteli kyselyn väittämätulosta samansuuntaisesti. Kiinnostavia ovat myös sen tyyppiset toistuvat havainnot, joilla ei ollut suhdetta määrälliseen aineistoon – vastauksissa havaittiin useita tutkimusasetelman kannalta relevantteja eli suunnitelman toimivuuteen vaikuttavia asiatyyppejä, joista ei väittämäkysymyksissä tiedusteltu. Koska tutkimuksen keskeinen tiedonintressi oli rangaistusajan suunnitelman käytön periaatteiden selkeys ja toimeenpanokäytäntöjen yhdenmukaisuus, oltiin analyysissä kiinnostuneita myös näihin liittyvistä vastauseroista. Yleisesti ottaen avovastauksissa painottuvat vastausmuodolle tyypillisesti kriittiset näkökohdat.

Vankila- ja arviointikeskushenkilöstön haastattelut litteroitiin ja luettiin useaan kertaan läpi. Alustava luokittelu tehtiin NVivo-ohjelmalla haastattelujen pääteemojen mukaisesti, eli teemat olivat haastattelurunkojen mukaisesti pääosin valmiiksi olemassa. Prosessikuvauksessa aineiston keruu ja analyysi kietoutuvat jossain määrin yhteen (ks. Alastalo & Åkerman 2010, 373); tiettyjä näkökulmavalintoja oli siis tehty jo haastattelurunkoja laadittaessa). Haastattelujen tarkempi analyysi toteutettiin sen jälkeen, kun tutkimuksen muiden osioiden tulokset olivat olennaisilta osin tiedossa. Analyysissä pyrittiin syventämään ja tarkentamaan käsitystä tutkimusasetelman kannalta keskeisistä seikoista sekä vastaamaan niihin kysymyksiin, joita muiden aineistojen tulokset herättivät (esimerkiksi suunnitelmien seurannan epäkohtien selittäjät). Vastaavasti kuin kyselyn avovastausten analyysissä, huomiota kiinnitettiin erityisesti rangaistusajan suunnitelmiin liittyvien prosessien, käytäntöjen ja asenteiden yhdenmukaisuuksiin ja eroihin.

Raportissa pyritään esittämään mahdollisimman selkeästi havainnon yleisyys eli se, edustaako lainaus usean vastaajan näkökantaa vai onko kyseessä yksittäisluontoinen tai muutaman kerran esiintynyt, mutta sisällöllisesti kiinnostava huomio. Henkilöstökyselyn vastaussitaattien perässä on koodi, jossa on kirjain ja numero. Kirjaimella ilmaistaan, onko vastaaja arviointikeskuksen (a) vai vankilahenkilöstön (v) vastaaja. Numero on vastaajan järjestysluku. Vankikyselyn avovastaussitaateissa logiikka on vastaava, mutta kirjaimella ilmaistaan, onko kyseessä avovankilan (a) vai suljetun vankilan (s) vastaaja. Vastaajia ei ole mahdollista tunnistaa koodien perusteella. Henkilökunnan edustajien haastatteluista mainitaan järjestysluvun lisäksi, onko kyseessä vankilan vai arviointikeskuksen työntekijä..

Vankien haastatteluja käsiteltiin eri tavoin. Jokaisesta luotiin tapauskertomus, joita muodostui näin ollen yhdeksän kappaletta. Haastatteluja ei hyödynnetty muiden analyysien ohessa, koska analyysissä haluttiin antaa painoarvoa kunkin vangin omakohtaisille ja siten erityisille kokemuksille rangaistusajan suunnitelman toimivuudesta. Keskeisenä haastateltavien valintakriteerinä oli, että rangaistusajan suunnitelman tuli olla edennyt, jotta haastattelussa olisi aineksia joista keskustella. Pyrkimyksenä oli alun perin tavoittaa rangaistusajan suunnitelman onnistuneen toteutumisen edellytyksiä ja mekanismeja, mutta haastattelut valottavat myös ongelmallisia ulottuvuuksia.

Tapauskertomuksissa käsiteltiin seuraavia teemoja: vangin taustatiedot, suhde rangaistussuunnitelman tavoitteisiin ja niiden toteutumiseen sekä yleinen käsitys suunnitelman merkityksestä ja mielekkyydestä. Jokaisesta tapauskertomuksesta rakennettiin haastatellun esittämiä näkökohtia erittelevä, yksilöllisesti koherentti merkitysten kooste rangaistusajan suunnitelman toimivuudesta ja sen edellytyksistä. Tapauskertomukset on raportoitu siten, että niissä vuorottelevat tutkijan tulkinnallinen tiivistys vangin näkemysistä sekä vangin kyseistä asiaa tarkentava ja syventävä puhe sitaattien muodossa. Tapauskertomuksiin kiteytyy aiempien analyysien havaintoja. Samalla rangaistusajan suunnitelmiin liittyvät ongelmat ja hyödyt konkretisoituvat osaksi kunkin vangin ainutlaatuisia olosuhteita ja näkemyksiä, mikä syventää rangaistusajan suunnitelmia koskevaa ymmärrystä. Tapauskertomukset tuovat esille myös uusia näkökulmia rangaistusajan suunnitelman toimivuuteen.

Kaikkien haastattelijujen analyysin kohteena on se, mitä haastateltavat sanovat. Vastaavasti tarkastelussa ei oteta kantaa siihen, vastaavatko näkemysten yhteydessä mahdollisesti esitetyt väitteet paikkaansa. Lähtökohteisesti oletus on, että haastatelluilla ei pitäisi olla syytä valehdella, mutta muistikuvat eivät välttämättä tavoita ”oikein” kaikkia yksityiskohtia, ja haastateltu saattaa painottaa jotain näkökohtia enemmän toisia. On myös

ilmeistä, että joissain asioissa ei edes ole olemassa absoluuttisia totuuksia vaan ainoastaan erilaisia tulkintoja ja subjektiivisia kokemuksia – juuri niille haluamme antaa arvoa riippumatta siitä, kokeeko joku toinen asian samalla tai eri tavalla. Kaikki haastateltavat ovat saaneet mahdollisuuden kommentoida heidän haastatteluistaan poimittuja lainauksia tulkintayhteyksissään. Haastatelluilta viranomaisilta tai vangeilta ei tullut kommentteja.

3.2.4 Aineistojen ja analyysien rajoitukset

Tutkimuksessa on keskeistä triangulaatio, jonka mukaisesti eri erityyppiset aineistot ja analyysit täydentävät toisiaan. Jokainen aineistotyyppi sisältää kuitenkin myös sille luonteenomaisia mahdollisuuksia ja rajoituksia.

Määrällisten aineistojen osalta olennaisin kysymys on niiden edustavuus. Arviointikeskuksen henkilöstölle suunnatun kyselyn aineisto oli kohdallisen edustava suhteessa perusjoukkoon. Myös vankikyselyn aineisto vastasi perusjoukkoa taustatietojakaumiltaan jokseenkin hyvin; naiset olivat kuitenkin lievästi yliedustettuina. Vankikyselyaineiston aluekohtaisissa vertailuissa on myös syytä huomioida vankilakohtaisten erityispiirteiden merkitys. Esimerkiksi kyselyyn valikoitunut Etelä-Suomen alueella toimiva Riihimäen vankila on korkean turvatason vankila ja pääasiallinen JR-vankien (vangit, joilla arvellaan olevan yhteyksiä järjestäytyneeseen rikollisuuteen) sijoituslaitos.

Vankilahenkilöstölle suunnatun kyselyn vastausprosentti oli matala, ja aineisto oli vinosti jakautunut. Naiset ja avovankiloissa työskentelevät henkilöt ovat aineistossa yliedustettuina. Henkilöstöryhmien osalta selkeimmin yliedustettuina ovat kuntoutuksen (ja vastaavien toimintojen) parissa työskentelevät, kun taas valvontahenkilöstöä on aineistossa prosentuaalisesti huomattavasti vähemmän kuin perusjoukossa. Tämän osa-aineiston tuottamiin tuloksiin on siksi suhtauduttava varauksella. Asetelmaa kompensoivat kuitenkin tulokset, joita saadaan muiden aineistojen analyyseistä siltä osin kuin ne koskevat samoja tai samantyyppisiä asioita.

Rekisteriaineiston rajoituksena voi mahdollista pitää sitä, että kyseessä on yhden rekisterivuoden (vuonna 2014 vapautuneet) otos. Rangaistusajan suunnitelmia on Suomessa tehty 2000-luvun alusta alkaen – jo ennen vankeuslakiuudistusta – tapaus- ja vankilakohtaisesti. Uuden vankitietojärjestelmän rangaistusajan suunnitelmia koskeva osio otettiin käyttöön loppuvuodesta 2006, jonka jälkeen rekisteripöytäkirjojen voidaan katsoa olevan laadukkaita ja samalla edustaneen lähes koko vankeusvankipopulaatiota.

Tutkimuksessa olisi ollut mahdollista muodostaa rekisteriaineisto esimerkiksi kaikista vuonna 2007–2016 vapautuneista vangeista. Tällöin olisi ollut mahdollista analysoida muun muassa siitä, kuinka rangaistusajan suunnitelmien sisällöt, tavoitteiden toteutumiset tai suunnitelmien seuranta ovat muuttuneet vuosien välillä.

Tutkimuksen otantavuosi (2014) valittiin vankikyselyn ajankohdan (2.6.–8.6.2014) perusteella. Perusteluna valintaan oli etenkin se, että otantavuoden katsottiin parhaiten täydentävän kysely- ja haastatteluaineistoa kyselyajankohdan tilanteesta. Laajempaa rekisteriaineistoa voidaan ja tuleekin hyödyntää jatkotutkimuksissa, mutta kyseisen aineiston liittäminen tämän raportin aineisto- ja menetelmätriangulaatioon olisi ollut epätarkoituksenmukaista tutkimusasetelman takia. Rangaistusajan suunnitelmien määriä vuosien 2007–2015 välillä on kuitenkin käsitelty lyhyesti luvussa 4.1. Rekisteriaineiston edustavuutta vankeusvankipopulaatioon pohditaan tarkemmin liitteessä 1.

Laadullisten analyysien pyrkimyksenä on hahmottaa rangaistusajan suunnitelmiin liittyvien prosessien monimuotoisuutta ja sitä selittäviä tekijöitä niin yleisten kuin erityisten havaintojen kautta. Analyysit täydentävät, syventävät ja selittävät muiden analyysien tuloksia ja tuottavat uusia tuloksia. Kuten edellä on esitelty, laadulliset aineistot käsittävät runsaasti eri kyselyissä esiteltyjä avovastauksia, henkilöstön haastatteluja (13 kappaletta) sekä vankien haastatteluja (9 kappaletta). Laadullinen aineisto onkin paitsi runsas myös monipuolinen. Vankilahenkilökunnalle suunnatun kyselyn avovastausten osalta on kuitenkin syytä muistaa aineiston huono edustavuus. Lisäksi huomionarvoista on, että laadullisessa haastatteluaineistossa korostuu (tutkimusasetelmasta johtuvien rajausten vuoksi) niiden vankien näkökulma, joilla on ainakin jonkinlaista kokemusta rangaistusajan suunnitelmista.

3.3 Tutkimustulosten raportointi

Tutkimuksen tulososuus koostuu neljästä analyysiluvusta ja yhteenvedoluovusta (ks. taulukko alla). Luvussa 4 esitetään rekisterianalyysin määrälliset tulokset rangaistusajan suunnitelmien laadinnasta: kuinka kattavasti suunnitelmia laaditaan, minkälaiseen taustatietoon ne perustuvat ja minkä tyyppisiä tavoitteita suunnitelmiin on kirjattu. Luvussa 5 rangaistusajan suunnitelmien laadintaa tarkastellaan kysely- ja haastatteluaineistojen perusteella; henkilöstön ja vankien näkökulmia tarkastellaan omissa jaksoissaan. Luvussa 6 tarkastelussa on vastaavasti suunnitelmien toteuttamiseen liittyviä

tekijöitä. Luvussa 7 esitetään vankien haastatteluihin perustun yhdeksän tapauskertomusta. Luku 8 on tutkimuksen johtopäätösluku.

Taulukko 1 Raportin lukujen sisältö

Luku	4.	5.	6.	7.	8.
Sisältö	Perustietoja rangaistusajan suunnitelmista	Rangaistusajan suunnitelmien laadinta	Rangaistusajan suunnitelmien toteuttaminen	Tapauskertomuksia vankienäkökulmasta	Johtopäätökset ja kehittämissuhteet
Aineisto	Rekisteriaineisto	Henkilöstö- ja vankikyselyt; henkilöstön ja vankien haastattelut	Henkilöstö- ja vankikyselyt; henkilöstön ja vankien haastattelut	Vankien haastattelut	

4 RANGAISTUSAJAN SUUNNITELMAT REKISTERITIEDON MUKAAN

Tässä luvussa esitetään vankitietojärjestelmään perustuva tilastollinen analyysi: kuinka kattavasti rangaistusajan suunnitelmia laaditaan, minkälaiseen taustatietoon perustuen ja minkä tyyppisin tavoittein. Aineistona ovat vuonna 2014 vapautuneet suomalaiset vankeusvangit (n=3 011). Taustamuuttujina käytetään pääasiassa laitostyyppiä (suljettu vankila/avovankila), saapumisvankilajia, sukupuolta, vankilakertaisuutta, vangin ikää, päirikosta ja laitosaikaa. Lisäksi analysoidaan, missä vaiheessa rangaistuksen täytäntöönpanoa rangaistusajan suunnitelmat ovat laadittu. Suunnitelmiin kirjattuja tavoitteita ja niiden toteutumista eritellään yleisesti ja suhteessa vankien taustatekijöihin

4.1 Rangaistusajan suunnitelmien määrät

Rangaistusajan suunnitelmien laatimista on seurattu Rikosseuraamuslaitoksessa virallisina tulostittareina välittömästi vankeuslain voimaantulon jälkeen.¹⁷ Laitoksessa on tilastoitu muun muassa sitä, kuinka monelle prosentille kaikista rangaistusvangeista (sakko- tai vankeusvanki) on laadittu rangaistusajan suunnitelma. Tilastointiperusteita on kuitenkin muutettu vuosien välillä. Suunnitelmien määriä on esimerkiksi tilastoitu sekä rangaistuksen aloittaneista että vapautuneista vangeista.

Taulukossa 2 on kuvattu rangaistusvangeille¹⁸ tehtyjen rangaistusajan suunnitelmien määriä eriteltynä rangaistuksen aloittaneisiin ja vapautuneisiin vankeihin. Molemmista tilastointitavoissa on vahvuuksia ja heikkouksia. Käyttämällä kohdejoukkona aloittaneita vankeja on mahdollista, että osa vangeista on aloittanut rangaistuksen suorittamisen tutkintavankeuden jälkeen vain muutamia päiviä ennen tilastointihetkeä. Tässä tapauksessa on todennäköistä, että rangaistusajan suunnitelmaa ei vielä ole ehditty tehdä. Vastaavasti vapautuneiden vankien käyttöä aineistona häittää se, että se ei sellaisenaan kerro vielä sitä, missä vaiheessa rangaistuksen täytäntöönpanoa

¹⁷ Rikosseuraamuslaitoksen tutkimusaineistoista on saatavilla kuitenkin riski- ja tarvearvioita ja näiden perusteella tehtyjä rangaistusajan suunnitelmia jo vuodesta 2001 alkaen.

¹⁸ Vankeuslaki ei sisällä ”vankeusvangin” tai ”rangaistusvangin” käsitettä. Rikosseuraamuslaitoksessa on kuitenkin järkevää tilastoida kumpaankin liittyviä tunnuslukuja. Vankeusvangilla tarkoitetaan vain ehdotonta vankeusrangaistusta suorittavaa henkilöä ja rangaistusvangilla sen lisäksi sakon muuntorangaistusta suorittavia vankeja. Erottelun syynä on lähinnä se, että sakonmuuntorangaistusta suorittavat vangit muodostavat lyhyiden vankilassaoloaikojen takia vankeinhoidollisesti varsin erityisen kohderyhmän.

rangaistusajan suunnitelma on vangille tehty: vangilla tulisi olla rangaistusajan suunnitelma rangaistuksen alussa, ei vasta rangaistuksen loppuvaiheessa. Edelliset seikat huomioiden voidaan kuitenkin todeta, että tehtyjen rangaistusajan suunnitelmien määrä on säilynyt suhteellisen tasaisena vuosien välillä ja vakiintunut noin 80 %:iin.

Taulukko 2 Vuosina 2007–2015 tehdyt rangaistusajan suunnitelmat (%). Vapautuneet ja rangaistuksen aloittaneet rangaistusvangit.

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Rangaistusajan suunnitelmat tehty, % vapautuneista rangaistusvangeista	-	-	-	79*	76	79	80	77	82
Rangaistusajan suunnitelmat tehty, % aloittaneista rangaistusvangeista	60	67	71	75	75	75	76	77*	80*

* Rikosseuraamuslaitoksen tutkimustiedostoista laskettu osuus

Jos sakkovangit poistetaan kaikista vapautuneista, laadittujen rangaistusajan suunnitelmien kattavuus nousee huomattavasti: esimerkiksi lähes jokaisella (98 %) vuonna 2014 vapautuneelle vankeusvangille oli laadittu rangaistusajan suunnitelma; sakkovangeista se oli laadittu ainoastaan joka kolmannelle (32 %). Vankeuslaki ei erottele ulkomaalaisvankeja suomalaisista vangeista, joten rangaistusajan suunnitelmat tulisi siis tehdä myös ulkomaalaisvangeille. Suomalaisiin vankeihin verrattuna ulkomaan kansalaisille (n=520) laadittujen rangaistusajan suunnitelmien osuus oli vain hieman pienempi (95 %) ¹⁹.

¹⁹ Ero oli kuitenkin tilastollisesti merkitsevä (Fisher < 0,00).

Taulukko 3 Rangaistusajan suunnitelmien (taulukossa ”ransut”) laadinnan kattavuus: rikosseuraamusalueet ja muut taustamuuttajat. Vuonna 2014 vapautuneet vankeusvangit.

Muuttuja	Rikosseuraamusalue								Yhteensä			
	Etelä-Suomen alue		Ransujen osuus %	Itä-Pohjois-Suomen alue		Ransujen osuus %	Länsi-Suomen alue		Ransujen osuus %	Yhteensä		
	N	N%		N	N%		N	N%		N	N%	
Saapumisvankilaji												
vankeusvanki	585	75 %	97	796	79 %	98 %	978	80 %	99 %	2359	78 %	98 %
sakkovanki	8	1 %	63	19	2 %	100	16	1 %	88 %	43	1 %	88 %
tutkintavanki	188	24 %	100	199	20 %	98 %	222	18 %	98 %	609	20 %	99 %
yhteensä	781	100	98	1014	100	98 %	1216	100	99 %	3011	100	98 %
Sukupuoli												
M	781	100	98	951	94 %	98 %	1039	85 %	99 %	2771	92 %	98 %
N	0	0 %	-	63	6 %	98 %	177	15 %	98 %	240	8 %	98 %
Laitostyyppi (vapautumislaitos)												
Suljetut vankilat	543	70 %	97	518	51 %	96 %	578	48 %	98 %	1639	54 %	97 %
Avolaitokset	238	31 %	100	496	49 %	100	638	53 %	100	1372	46 %	100 %
Kertaisuus*												
1	221	28 %	97	300	30 %	99 %	368	30 %	99 %	889	30 %	98 %
2	105	13 %	97	140	14 %	97 %	164	14 %	98 %	409	14 %	97 %
3-9	338	43 %	99	446	44 %	98 %	507	42 %	99 %	1291	43 %	99 %
10-	117	15 %	97	123	12 %	97 %	175	14 %	99 %	415	14 %	98 %
Ikä tuomion alussa												
15-<18	4	1 %	100	1	0 %	100	2	0 %	100	7	0 %	100 %
18-<21	37	5 %	95	23	2 %	100	26	2 %	92 %	86	3 %	95 %
21-<30	206	26 %	97	323	32 %	98 %	347	29 %	98 %	876	29 %	98 %
30-<40	273	35 %	98	316	31 %	98 %	394	32 %	99 %	983	33 %	99 %
40-<50	178	23 %	99	189	19 %	98 %	267	22 %	99 %	634	21 %	99 %
50-<60	66	9 %	97	110	11 %	97 %	129	11 %	99 %	305	10 %	98 %
60-	17	2 %	88	52	5 %	96 %	51	4 %	100	120	4 %	97 %
Ikä tuomion lopussa												
15-<18	1	0 %	100	0	0 %	-	1	0 %	100	2	0 %	100 %
18-<21	32	4 %	94	15	2 %	100	20	2 %	90 %	67	2 %	94 %
21-<30	187	24 %	97	289	29 %	98 %	315	26 %	98 %	791	26 %	98 %
30-<40	278	36 %	98	340	34 %	99 %	407	34 %	99 %	1025	34 %	99 %
40-<50	188	24 %	100	191	19 %	98 %	279	23 %	99 %	658	22 %	99 %
50-<60	74	10 %	97	124	12 %	98 %	134	11 %	99 %	332	11 %	98 %
60-	21	3 %	91	55	5 %	96 %	60	5 %	100	136	5 %	97 %
Päärikos**												
ryöstö	45	6 %	100	55	6 %	100	54	5 %	100	154	5 %	100 %
varkausrikokset	139	18 %	96	143	14 %	99 %	195	16 %	98 %	477	16 %	98 %
muu omaisuusrihenkirikos	8	1 %	100	48	5 %	100	86	7 %	99 %	142	5 %	99 %
muu väkivaltarivieellisyysrikos	30	4 %	100	60	6 %	100	58	5 %	100	148	5 %	100 %
huuhausaineriliikennejuopumus	152	20 %	97	202	20 %	100	250	21 %	98 %	604	20 %	99 %
muut rikokset	29	4 %	97	18	2 %	100	30	3 %	97 %	77	3 %	97 %
	127	16 %	98	81	8 %	99 %	149	12 %	99 %	357	12 %	99 %
	154	20 %	97	306	31 %	97 %	280	23 %	100	740	25 %	98 %
	92	12 %	98	86	9 %	94 %	103	9 %	98 %	281	9 %	97 %
Laitosaika												
enintään kuukautta	128	16 %	90	158	16 %	89 %	173	14 %	97 %	459	15 %	92 %
yli 1kk-kork. 3 kk	210	27 %	98	304	30 %	99 %	369	30 %	98 %	883	29 %	99 %
yli 3kk-kork. 6kk	95	12 %	100	165	16 %	100	218	18 %	100	478	16 %	100 %
yli 6kk-kork. 1 v.	122	16 %	100	151	15 %	100	168	14 %	99 %	441	15 %	100 %
yli 1 v.-kork. 2 v.	142	18 %	100	151	15 %	99 %	186	15 %	100	479	16 %	100 %
yli 2 v.	84	11 %	100	85	8 %	100	102	8 %	100	271	9 %	100 %

* Ei sisällä sakkovankeja.

** Ei sisällä sakkovankeja/puuttuvia tietoja.

Taulukossa 3 tarkennetaan vankeusvangeille (n=3 011) tehtyjen rangaistusajan suunnitelmien laadinnan kattavuutta taustamuuttujittain. Tutkimuksen perusteella suunnitelmien laatimiseen oli odotetusti yhteydessä vankilalajin ja kansalaisuuden lisäksi etenkin laitosajan pituus: rangaistusajan suunnitelmien osuutta alensivat ne vankeusvangit, joiden laitosajat ovat erittäin lyhyitä.²⁰ Esimerkiksi korkeintaan yhden kuukauden laitosaikaa suorittavista vangeista noin joka kymmenellä ei ollut rangaistusajan suunnitelmaa. Toisaalta myönteistä oli se, että lähes jokaiselle pidempää rangaistusaikaa suorittavalle vangille oli tehty rangaistusajan suunnitelma. Vankien muut taustatekijät kuten vankilakertaisuus²¹ tai vangin ikä²² eivät sen sijaan olleet yhteydessä suunnitelman laatimiseen, vaikka analyyseissä huomioitiin myös muiden tekijöiden yhteisvaihtelu²³.

4.2 Suunnitelmatyypit ja laatimisen ajoittuminen

Rekisteriaineistolla selvitettiin myös sitä, minkälaiseen taustamateriaaliin rangaistusajan suunnitelmat perustuvat. Rekisteriaineistona käytetään tutkimuksen primääriaineistoa eli vuonna 2014 vapautuneita suomalaisia vankeusvankeja.

Rangaistusajan suunnitelmat perustuvat yleisesti joko kirjalliseen materiaaliin, riski- ja tarvearvioon tai ns. muuhun haastatteluun. Kirjalliseen materiaaliin perustuvat suunnitelmat laaditaan viranomaisaineistojen ja aikaisemmista vankilakausista saatujen tietojen perusteella. Laajimmillaan rangaistusajan suunnitelma perustuu riski- ja tarvearvioon, jossa korostetaan edellisten aineistojen lisäksi moniammatillista työtötettä, arviointimenetelmiä ja yhteistyötä vangin kanssa (ks. s. 2–3). Kyse on siis laaja-alaisesta ja yksityiskohtaisesta vankien riskien ja tarpeiden arvioimisesta ja tämän perusteella tapahtuvasta rangaistusajan suunnittelusta. Kolmas vaihtoehto rangaistusajan suunnitelmien laatimisessa on se, että vankia haastatellaan kasvotusten tai puhelimitse erilaisia viranomaismateriaaleja hyödyntäen.

Riski- ja tarvearvion osa-alueita voidaan pitää rangaistusajan suunnitelmien lähtökohtana, vaikka nämä perustuisivatkin suppeampaan haastatteluun tai kirjalliseen materiaaliin (Arola-Järvi 2012, 32). Tämä voidaan nähdä Rikosseuraamuslaitoksen tai arviointikeskusten resurssien tai toiminnan

²⁰ $t = -3,466$; $df = 3009$; $p = 0,001$ (2-suunt.).

²¹ $\chi^2 = 2,941$; $df = 3$; $p = 0,441$.

²² Ikä rangaistuksen alussa $t = -0,746$; $df = 3009$; $p = 0,456$ (2-suunt.) & ikä rangaistuksen lopussa $t = -1,298$; $df = 3009$; $p = 0,194$ (2-suunt.).

²³ Monimuuttujamenetelmänä käytettiin logistista regressioanalyysiä. Päärikosten ja rangaistusajan suunnitelmien laadinnan yhteyttä ei ollut mahdollista testata pienten havaintomäärien takia.

kohdentamisen kysymyksenä. Riski- ja tarvearvioita on Rikosseuraamuslaitoksen ohjeistuksen perusteella tehty etenkin pitkäaikaisvangeille, ja kirjalliseen materiaaliin perustuvat rangaistusajan suunnitelmat on suunnattu yleisemmin lyhytaikaisvangeille ja sakon muuntorangaistusta suorittaville.

Taulukossa 4 rangaistusajan suunnitelmat on luokiteltu laadinnassa hyödynnetyn taustamateriaalin ja ajankohdan mukaisesti (tehty ennen vankilaan saapumista tai sen jälkeen). Riski- ja tarvearvioon perustuvia rangaistusajan suunnitelmia oli merkitty noin joka kymmenelle vangille (11 %).²⁴ Lähes puolet (47 %) vankeusvangeille tehdyistä rangaistusajan suunnitelmista perustui ainoastaan kirjalliseen materiaaliin ja vähäisempi määrä (40 %) muuhun haastatteluun. Suljetuista vankiloista vapautuvien vankien rangaistusajan suunnitelmat perustuivat yleisemmin kirjalliseen materiaaliin (53 %) ja avolaitoksista vapautuneiden muuhun haastatteluun (47 %)²⁵.

Käytännössä rangaistusajan suunnitelmat tehdään vangeille tuomion saadessa lainvoiman. Hieman yli puolet rangaistusajan suunnitelmista laadittiin ennen vangin saapumista vankilaan (52 %). Suurin osa tällaisista suunnitelmista (ks. taulukko 4) perustui joko kirjalliseen materiaaliin (63 %) tai muuhun haastatteluun (36 %).

Taulukko 4 Kirjalliseen materiaaliin, riski- ja tarvearvioon ja muuhun haastatteluun perustuvat rangaistusajan suunnitelmat. Vuonna 2014 vapautuneet vankeusvangit.

Ransutyyppi	Ennen saapumista vankilaan		Vankilaan saapumisen jälkeen		Määrä	Osuus
	n	%	n	%	yhteensä	yhteensä %
puuttuva kirjaus	14	1 %	28	2 %	42	1 %
riski- ja tarvearvio	6	0 %	314	23 %	320	11 %
muu haastattelu	527	36 %	601	44 %	1 128	40 %
kirjallinen materiaali	933	63 %	408	30 %	1 341	47 %
Yhteensä	1 480	100 %	1 351	100 %	2 831	100 %

Tuomion pituus²⁶ ja päärikos²⁷ olivat yhteydessä rangaistusajan suunnitelman laatimistyyppiin: pitkää tuomiota suorittaville vangeille ja vakavimmista rikoksista tuomituille laadittiin yleisemmin riski- ja tarvearvioon tai haastatteluun perustuva rangaistusajan suunnitelma (taulukko 5). Vastaavasti nuorten

²⁴ Puuttuva kirjaus oli kolmella prosentilla vangeista.

²⁵ $\chi^2 = 47,039$; $df = 2$; $p = 0,000$.

²⁶ $\chi^2 = 1190,414$; $df = 10$; $p = 0,000$.

²⁷ $\chi^2 = 858,608$; $df = 16$; $p = 0,000$.

vankien suunnitelmat perustuivat useammin riski- ja tarvearvioon²⁸. Sukupuolten välillä ei ollut eroja rangaistusajan suunnitelman tyypeissä²⁹. Ensi kertaa vapautuneille vangeille laadittiin useammin riski- ja tarvearvioon perustuvia rangaistusajan suunnitelmia verrattuna muihin kertaisuusluokkiin³⁰.

Taulukko 5 Tuomion pituuden yhteys rangaistusajan suunnitelman laadinnan tyyppiin. Vuonna 2014 vapautuneet vankeusvangit.

Laitosaika	riski- ja tarvearvio	muu haastattelu	kirjallinen materiaali	Yhteensä
enintään 1 kk.	0,5 %	36,1 %	63,4 %	100 %
yli 1 kk–kork. 3 kk	1,4 %	35,6 %	63,0 %	100 %
yli 3 kk–kork. 6 kk	1,5 %	33,5 %	65,0 %	100 %
yli 6 kk–kork. 1 v.	7,6 %	53,9 %	38,5 %	100 %
yli 1 v.–kork. 2 v.	23,9 %	55,7 %	20,4 %	100 %
yli 2 v.	63,5 %	29,9 %	6,6 %	100 %

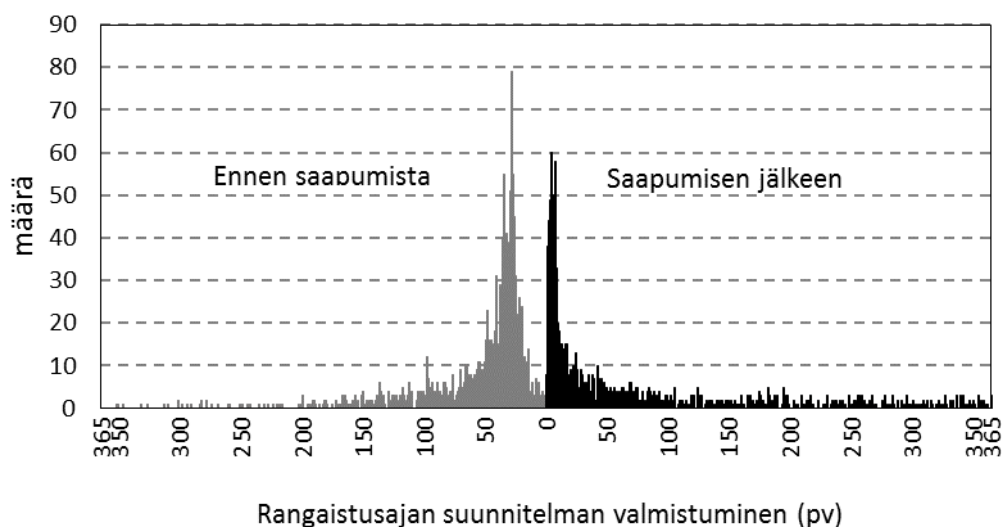
Kuviossa 1 on kuvattu rangaistusajan suunnitelmien määriä sekä laatimisaikaa laitokseen saapumispäivän (kuviossa 0 päivää) perusteella. Aineistosta on poistettu henkilöt, joilla rangaistusajan suunnitelmat oli kirjattu valmiiksi yli vuotta ennen vankilaan saapumista tai yli vuosi saapumisen jälkeen³¹. Lähes kaikki rangaistusajan suunnitelmat tehtiin noin kaksi kuukautta ennen tai jälkeen laitokseen saapumisesta – yleisimmin muutama päivä ennen tai jälkeen saapumisen. Vankilaan saapumisen jälkeen tehtyjen rangaistusajan suunnitelmien laatimisajoissa oli suurempaa vaihtelua, koska osa vangeista oli aloittanut rangaistuksen suorittamisen tutkintavankeina. Suurimmalle osalle tutkintavangeista rangaistusajan suunnitelma tehdään vasta rangaistuksen muuttuessa lainvoimaiseksi, jolloin vankilaan saapumisesta on saatanut kulua aikaa useampia kuukausia.

²⁸ $\chi^2 = 29,845$; $df = 10$; $p = 0,001$ (ei sis. alle 18-vuotiaita vankeja).

²⁹ $\chi^2 = 1,352$; $df = 2$; $p = 0,509$.

³⁰ $\chi^2 = 84,769$; $df = 6$; $p = 0,000$.

³¹ Vastaavia vankeja oli alle yksi prosentti kaikista vapautuneista.

Kuvio 1 Rangaistusajan suunnitelman laatimisen ajoitus. Vuonna 2014 vapautuneet vankeusvangit.

Vankilaan saapumisen jälkeen tehdyt rangaistusajan suunnitelmat perustuvat suurimmaksi osaksi haastatteluihin (44 %). Riski- ja tarvearvoihin perustuvia rangaistusajan suunnitelmia ei juuri laadittu ennen vankilaan saapumista. Lähes kaikki vankien taustatekijät kuten vangin ikä, päärikos ja tuomion pituus olivat yhteydessä siihen, missä vaiheessa rangaistuksen täytäntöönpanoa suunnitelma oli laadittu³². Rangaistusajan suunnitelmat laadittiin ennen vankilaan saapumista yleisemmin lyhytaikaisvangeille ja lievemmistä rikoksista tuomituille vangeille. Vastaavasti vankeusrangaistuksen uusijoille ja iältään vanhemmille vangeille rangaistusajan suunnitelmat tehtiin yleisemmin ennen vankilaan saapumista³³. Rikosseuraamusalueiden³⁴ tai sukupuolten välillä ei kuitenkaan havaittueroja.

4.3 Rangaistusajan suunnitelmiin kirjatut tavoitteet ja niiden toteutuminen

Vankitietojärjestelmästä voidaan poimia kaikki rangaistusajan suunnitelmiin kirjatut tavoitteet. Rangaistusajan suunnitelmiin kirjatut tavoitteet eivät kuitenkaan kerro suoraan vankien tarpeista, vaan ainoastaan siitä, millaisia

³² Rikosseuraamusalue: $c2 = 5,737$; $df = 2$; $p = 0,057$; saapumisvankilaji: $c2 = 743,836$; $df = 2$; $p = 0,000$; laitoslaji: $c2 = 30,552$; $df = 1$; $p < 0,000$; vankilakertaisuus: $c2 = 20,458$; $df = 3$; $p = 0,000$; ikä tuomion alussa: $c2 = 37,110$; $df = 5$; $p < 0,000$ (ei sis. alle 18-vuotiaita); päärikos: $c2 = 413,138$; $df = 8$; $p = 0,000$; laitos aika: $c2 = 753,879$; $df = 5$; $p < 0,000$.

³³ $c2 = 5,737$; $df = 2$; $p = 0,057$.

³⁴ $c2 = 1,134$; $df = 1$; $p = 0,287$.

tavoitteita on kirjattu suunnitelmiin. Esimerkiksi lyhytaikaisvangeille ei välttämättä kirjata koulutukseen liittyviä tarpeita, koska rangaistusajaksi ei riitä koulutuksen järjestämiseen vankilassa. Tavoitteet voivat tässä tapauksessa liittyä lähinnä vapauttamisen valmisteluun. Toisin sanoen rangaistusajan suunnitelmiin kirjatut tavoitteet aliarvioivat joiltain osin vankien todellisia tarpeita. Tavoitteiden pääluokkia on yhteensä yhdeksän ja näihin liittyviä alaluokkia 36. Tässä raportissa kuvataan lähinnä rangaistusajan suunnitelmien pääluokkia. Tekstimuotoisia rangaistusajan suunnitelmiin kirjoitettuja täsmennyksiä tai tavoitteiden toteutumisiin liittyviä huomioita ei analysoida tässä raportissa.

Rekisteriaineiston vankeusvankien rangaistusajan suunnitelmiin oli kirjattu yhteensä 8 169 tavoitetta (taulukko 6). Keskimäärin rangaistusajan suunnitelmissa oli kolme tavoitetta. Yleisimmät tavoitteet liittyivät päihteisiin ja muihin riippuvuuksiin (24 %), asenteisiin, ajatteluun ja käyttäytymiseen (20 %), työllistymiseen (13 %) tai ns. muihin tavoitteisiin (22 %). Harvinaisimpia tavoiteluokkia olivat asuminen (6 %), koulutus (4 %) sekä tulot ja talous (3 %). Suunnitelmatyyppeiden välillä oli kuitenkin joitakin eroja³⁵: esimerkiksi riski- ja tarvearvioihin perustuvissa rangaistusajan suunnitelmissa esiintyi muihin ”ransutyyppeihin” verrattuna suhteellisesti enemmän asenteisiin, ajatteluun ja käyttäytymiseen liittyviä tavoitteita (29 %) ja koulutustavoitteita (9 %).

Taulukko 6 Rangaistusajan suunnitelmiin kirjatut tavoitteet. Vuonna 2014 vapautuneet vankeusvangit.

Tavoiteluokka	n	%
Päihteet ja muut riippuvuudet	1 952	24
Muut tavoitteet	1 791	22
Asenteet, ajattelu ja käyttäytyminen	1 658	20
Työllisyys	1 052	13
Sosiaaliset sidokset ja elämäntapa	714	9
Asuminen ja arkiselviytyminen	452	6
Koulutus	316	4
Tulot ja taloudellinen tilanne	225	3
Ei luokiteltu	9	0
Yhteensä	8 169	100

Seuraavaksi analysoidaan tarkemmin tavoitteiden toteutumista suhteessa taustatekijöihin. Tuloksista ei esitetä taulukkoja, koska niitä olisi vaikea esittää tiiviissä muodossa. Yksityiskohtaisemmat tavoitteet menivät usein

³⁵ $\chi^2 = 637,74$; $df = 14$; $p < 0,000$.

ristiin sisällöiltään pääluokkien välillä: esimerkiksi päihdeongelma oli päih-teisiin ja muihin riippuvuuksiin kirjatun tavoiteluokan lisäksi sidoksissa muihin tavoiteluokkiin kuten sosiaalisiin sidoksiin ja elämäntapaan sekä asumiseen ja arkiselviytymiseen. Asumiseen ja arkiselviytymiseen liittyvät tavoitteet liittyivät pääosin asuntotilanteen selvittämiseen, asunnon hankintaan, työ- ja toimintakyvyn sekä arkielämän taitojen edistämiseen. Taloudellisen tilanteen selvittämiseen, velkojen ja korvausten hoitamiseen sekä rikoksettomaan toimeentuloon kirjatut yksityiskohtaisemmat tavoitteet olivat yleisimpiä tulot- ja talous -tavoiteluokassa. Koulutustavoitteet liittyivät erityisesti ammatilliseen koulutuksen jatkamiseen, loppuunsaattamiseen ja motivointiin sekä koulutustilanteen kartoittamiseen. Työllisyystavoitteet menivät osittain asumisen ja arkiselviytymisen sekä koulutukseen liittyvien tavoiteluokkien päälle: muun muassa työ- ja toimintakyvyn ylläpito oli eräs keskeisistä tavoitteista. Lisäksi vangeille kirjattiin esimerkiksi työtoimintaan osallistumiseen kohdistuneita tavoitteita.

Päih-teisiin ja muihin riippuvuuksiin liittyviä tavoitteita olivat muun muassa päihdeongelman kartoittaminen ja motivointi päihdekuntoutukseen. Toiseksi yleisimmän tavoiteluokan eli Muu-luokan selvästi yleisin yksityiskohtaisempi tavoite oli vapauttamisen valmistelu. Asenteet, ajattelu ja käyttäytyminen -luokkaan kirjatut tavoitteet voidaan tiivistää impulsiivisen käyttäytymisen katkaisemiseen ja rikoksettomuutta tukevien ajattelu- ja ongelmaratkaisumallien sekä asenteiden vahvistamiseen. Sosiaaliset sidokset ja elämäntapa -luokan yleisimmät tavoitteet olivat perhesuhteen ylläpito, vastuullinen vanhemmuus ja rikollisesta verkostosta irtaantuminen.

Vankien taustatekijät selittivät osittain heille asetettuja tavoitteita. Vanhemmilla vangeilla olivat yleisempiä asumiseen³⁶ ja naisvangeilla sosiaali-siin sidoksiin³⁷ liittyvät tavoitteet sekä lyhytaikaisvangeilla ns. muut tavoitteet³⁸. Päärikosluokista muihin omaisuusrikoksiin syyllistyneille asetettiin tuloihin ja talouteen, henkirikoksiin syyllistyneillä koulutukseen ja liikennejuopumukseen syyllistyneillä päih-teisiin liittyviä tavoitteita yleisemmin verrattuna muihin päärikosluokkiin³⁹.

Rangaistusajan suunnitelmaan kirjattujen tavoitteiden toteumista voidaan seurata yksittäisten tavoitteiden tai vankien näkökulmasta. Vankitietojärjestelmään on mahdollista kirjata kukin tavoite toteutuneeksi, osittain toteutuneeksi tai ei-toteutuneeksi. Tavoitteiden toteutumisen seuranta on tärkeää lainsäädännön velvoitettavuuden kannalta, mutta numeerinen seurantatieto

³⁶ $\chi^2 = 268,736$; $df = 35$; $p < 0,000$ (ikä vankeusrangaistuksen alussa).

³⁷ $\chi^2 = 82,298$; $df = 7$; $p < 0,000$.

³⁸ $\chi^2 = 611,763$; $df = 7$; $p < 0,000$ (laitosaika alla 2 kk.).

³⁹ $\chi^2 = 720,163$; $df = 56$; $p < 0,000$.

on oleellista myös toiminnan kehittämisen ja resurssien kohdentamisen lähtökohdista.

Tavoitteiden päivittäminen on rekisteriaineiston perusteella kuitenkin puutteellista. Jopa kolmanneksessa (32 %) vuonna 2014 vapautuneiden vankeusvankien tavoitteista ei ollut kirjattu, oliko tavoite toteutunut, osittain toteutunut tai jäänyt toteuttamatta. Tarkasteltaessa ainoastaan sellaisia tavoitteita, joiden toteutumista oli seurattu, huomattiin, että tavoitteista suurin osa kirjattiin osittain toteutuneeksi (74 %) ja muita toteumaluokkia käytettiin harvoin; (täysin) toteutuneita oli ainoastaan joka kymmenes (8 %) ja ei-toteutuneita tavoitteita vajaa viidennes (18 %).

Yksi mahdollinen selitys edellä kuvattuihin toteutumisen kirjauksiin on, että joidenkin tavoiteluokkien seuranta on helpompaa kuin muiden: asunnon säilyttäminen vankeusaikana tai peruskoulun suorittaminen on usein konkreettisempi ja helpommin seurattava tapahtuma kuin rikosmyönteisen ajattelun muutos. Peruskoulun suorittaminen voi tosin olla pitkän aikaa osittain toteutumisen tilassa, koska opinnot itsessään vievät oman aikansa. Tavoitteet voivat jäädä toteutumatta myös, jos vankilalla ei ole mahdollista järjestää vangille rangaistusajan suunnitelman mukaista toimintaa. Toisaalta jokin tavoite on saatettu kirjata toteutuneeksi, kun on osallistuttu tietylle kurssille. Vankitietojärjestelmään voidaan kirjata myös syy, miksi jokin tavoite ei toteutunut (vankilasta johtuneet syyt, vankiin liittyvät syyt, muut syyt). Kyseiset tietosisällöt havaittiin tutkimuksen perusteella kuitenkin puutteellisiksi. Rangaistusajan suunnitelmien päivittämistä ei ole myöskään mahdollista analysoida tässä raportissa, sillä vankitietojärjestelmästä on mahdollista poimia ainoastaan viimeisin suunnitelman tai yksittäiseen tavoitteeseen liittyvä päivitysajankohta.

Kirjauksia tavoitteiden toteutumisesta oli kuitenkin mahdollista tarkastella vankiryhmittäin. Vankeusvangeilla yleisimmin toteutuivat asumiseen ja arkiselviytymiseen (10 %) ja muuhun luokkaan liittyvät tavoitteet (16 %). Vankien taustamuuttajat huomioiden tavoitteet toteutuivat paremmin avolaitoksista vapautuneilla⁴⁰, vankeusvankeina vankilaan saapuneilla⁴¹, naisvangeilla⁴² ja vankilasta ensimmäistä kertaa vapautuneilla⁴³. Ikäluokista 18–21-vuotiaiden tavoitteiden toteutuminen oli harvinaisinta ja vanhemmissa ikäluokissa toteutuminen oli yleisempää⁴⁴. Pidempi laitos aika edesauttoi tavoitteiden toteutumista⁴⁵. Vapautumisen valmisteluun liittyvät tavoitteet

⁴⁰ $\chi^2 = 471,873$; $df = 2$; $p < 0,000$

⁴¹ $\chi^2 = 78,774$; $df = 4$; $p < 0,000$.

⁴² $\chi^2 = 29,581$; $df = 2$; $p < 0,000$

⁴³ $\chi^2 = 70,282$; $df = 6$; $p < 0,000$.

⁴⁴ Ikä alussa: $\chi^2 = 103,712$; $df = 10$; $p < 0,000$. Ikä vapautessa: $\chi^2 = 75,349$; $df = 4$; $p < 0,000$

⁴⁵ $\chi^2 = 248,960$; $df = 10$; $p < 0,000$.

olivat kuitenkin lyhytaikaisvangeilla kirjattu usein toteutuneiksi. Tarkasteltaessa yksityiskohtaisemmin erilaisten taustatekijöiden yhteyttä yksittäisten tavoiteluokkien toteumatietoihin löydettiin silti joitakin poikkeamia edellisistä havainnoista. Tutkimustuloksissa on huomioitava jälleen joidenkin luokkien pienet havaintomäärät ja muun muassa taustatekijöiden kuten laitospajan ja päärakosten väliset yhteydet.

Asumiseen ja arkiselviytymiseen liittyvät tavoitteet toteutuivat kirjausten mukaan parhaiten alle 21-vuotiailla ja muista omaisuusrikoksista tuomituilla vangeilla. Tuloihin ja talouteen liittyvien tavoitteiden toteutuminen oli sen sijaan yleisintä lyhytaikaisvangeilla (laitosaika korkeintaan kolme kuukautta). Koulutustavoitteet toteutuivat yleisemmin henkirikoksiin syyllistyneillä ja 40–50-vuotiaiden vankien ikäluokassa verrattuna muihin luokkiin. Naisvangeista (n=57) jokainen sai suoritetuksi työllisyyteen liittyvät tavoitteet osittain tai kokonaan. Vankien ikä ei ollut yhteydessä työllisyystavoitteiden toteutumiseen. Sosiaaliin sidoksiin ja elämäntapaan liittyvien tavoitteiden toteutuminen oli ainoa tavoiteluokka, jossa miehet suoriutuivat kirjausten mukaan naisia paremmin. Päihteisiin tai muihin riippuvuuksiin sekä asenteisiin, ajatteluun ja käyttäytymiseen liittyvät tavoitteet toteutuivat harvemmin lyhytaikaisvangeilla verrattuna muihin vankeihin. Viimeiseen eli muut tavoitteet -luokkaan kirjatut tavoitteet toteutuivat yhtä usein miehillä ja naisilla eikä vankikertojen määrä tai laitospajan pituus ollut yhteydessä tavoitteiden toteutumiseen.

5 RANGAISTUSAJAN SUUNNITELMIEN LAATIMINEN

Tässä luvussa tarkastellaan rangaistusajan suunnitelman laadintaa vankiloiden ja arviointikeskusten henkilökunnan sekä vankien näkökulmasta. Ensimmäinen teema koskee arviointikeskusten roolia suunnitelmien laatijana ja seuraava vankien haastattelemista osana laatimisprosessia. Lopuksi tarkastellaan tavoitteiden ja keinojen tarkoituksenmukaisuutta. Kussakin teemaattisessa alajaksossa kerrotaan ensin henkilöstölle suunnattujen kyselyjen tulokset, joita syvennetään kyseisten kyselyjen avovastausten ja haastattelujen analyysillä. Tämän jälkeen samaa teemaa tarkastellaan vastaavasti vankien näkökulmasta, tosin vankeja koskeva laadullinen analyysi rajoittuu kyselyjen avovastauksiin (vankien haastattelut raportoidaan erikseen luvussa 7).

5.1 Arviointikeskukset suunnitelmien laatijana

5.1.1 Henkilökunnan näkemyksiä

Henkilöstölle suunnattujen kyselyiden tulosten perusteella näkemykset arviointikeskusten roolista rangaistusajan suunnitelmien laatijana jakautuivat vahvasti sen mukaan, oliko vastaaja töissä arviointikeskuksessa vai vankilassa. Arviointikeskusten vastaajista lähes jokainen (94 %) puolsi suunnitelmien laatimista arviointikeskuksissa, kun taas vankilahenkilökunnan vastaajista vain vajaa puolet (42 %) piti suunnitelmien laatimista arviointikeskuksissa perusteltuna. Suljetuissa vankiloissa kannatus oli vähäisempää (38 %) kuin avovankiloissa (48 %)⁴⁶.

Erot olivat vastaavasti suuria kysyttäessä, ymmärretäänkö arviointikeskuksessa riittävästi vankien ja vankiloiden tilanteita ja todellisuutta. Vankilahenkilökunnan vastaajista vain noin kolmannes (34 %) katsoi kyselyssä, että arviointikeskuksessa ymmärretään riittäväällä tavalla vankiloiden käytännön toimintaa, erityispiirteitä ja -tilanteita. Sen sijaan 90 prosenttia arviointikeskuksen vastaajista oli tätä mieltä. Tarkastelua syvennetään seuraavaksi kyselyjen avovastauksissa ja henkilöstön haastatteluissa esille tulleilla näkökulmilla.

---

⁴⁶ Vastausjakaumien erot olivat tilastollisesti merkitseviä alle 0,05 merkitsevyystasolla.

Eriyttäminen tasapuolisuuden takaajana?

Henkilöstökyselyjen avovastauksissa arviointikeskuksen yleiseen rooliin ei otettu kovin paljoa kantaa. Eräs arviointikeskuksen työntekijä kuitenkin katsoi, että suunnitelmien laatimis- ja toteuttamisvastuun eriyttäminen on tae vangin tilanteen perusteelliselle ja tasapuoliselle arvioinnille.

On selkeää että laitokset ja yhdyskuntaseuraamustoimistot ovat tuomioita täytäntöönpanevia organisaatioita (...) Arviointikeskusten tehtävä on hallita kokonaisuus: turvallisuustekijät, uusimisriskitekijät, suunnitelmallisuus laitosten ja eri seuraamusten välillä (...) Sijoittamisen ja ransujen laadinnan ollessa arken [Arviointikeskus] tehtävänä saadaan tasapuolisuutta kaikille tuomituille huolimatta paikkakunnasta tai tuomittuun itseän liittyvistä asioista (esim. ei vain helppoja vankeja kuntouteta tms.). (a29)

Myös haastatellut vankila- ja arviointikeskuksen työntekijät suhtautuivat pääosin myönteisesti rangaistusajan suunnitelmien laatimiseen arviointikeskuksissa, mikä voi selittyä osin haastateltavien valikoitumisella – usealla haastateltavalla oli pitkäaikaista työkokemusta sekä vankilasta että arviointikeskuksesta. Muutama haastateltu vankilatyöntekijä piti olemassa olevaa työnjakoa perusteltuna resurssien ja osaamisen kohdentamisen näkökulmasta: tehtävien eriyttäminen mahdollisti erikoistumisen arviointityöhön.

Niillä on ne tiedot saatavilla siellä mitä ne tarvii, ja en usko, et meidän aika riittäiskään siihen et me oltaisiin tässä prosessissa mukana. (H11, vankilan työntekijä)

Se antaa heille mahdollisuuden tutkia perinpohjaisesti ensinnäkin nää oikeustapaukset, ja sitten vankien aiemmat vankeuskaudet ja sen hetkinen elämäntilanne. (H14, vankilan työntekijä)

Osa sekä arviointikeskushenkilöstön että vankilan haastateltavista katsoi, että etäisyys vankiin turvaa arvioinnin puolueettomuutta.

Ehkä se [vastuun keskittyminen] tasapuolistaa sen, ettei ole niin henkilökemiasta kiinni että tuon tekemät ransut. (H13, vankilan työntekijä)

Se on hyväkin siinä mielessä, jos siellä on jotain semmoisia kirjauksia, jotka ei ole vangille mukavia asioita. Jos olet hänen kanssaan siinä, se voi olla, että 'mitäs helvettiä sinä sinne tuommoista olet laittanut, eihän minulla mitään päihdeongelmaa ole'. (...) Kun vanki ei ole siinä [suunnitelman laatijan läheisyydessä], jää painostukset ja sellaiset pois. (H11, vankilan työntekijä)

Muutamassa vankilahenkilökunnan avovastauksessa katsottiin toisaalta, ettei vankien sanomisiin suhtauduta arviointikeskuksissa tarpeeksi kriittisesti.

Lausuntoja laatii liian kokematon henkilökunta. Ne ovat liian usein edelleen vangin sanelemia. (v44)

Eräs haastateltu arviointikeskuksen työntekijä kiinnitti puolestaan huomiota siihen, että vankilassa tehtävään arviointiin saattaisi vaikuttaa liiaksi kyseisen vankilan oma toiminnallinen tarjonta.

Nyt tämä on jotenkin keskitetysti. Että jos minä vankilan työntekijänä tekisin vangille arvion, niin ohjaisivatko tämän oman talon toiminnot, en tietäisi muiden talojen toiminnoista. Mieltäisi oman talon lähtökohdista, vaikkei se [vanki] olisi tähän jäämässäkään. (H19, arviointikeskuksen työntekijä)

Huolena vankila- ja vankituntemuksen riittävyys

Kuten edellä tuli esille, kyselytulosten valossa vankilahenkilökunnan näkemykset siitä, miten arviointikeskuksissa ymmärretään vankilatodellisuutta, olivat melko kielteisiä. Vankilahenkilökunta myös kommentoi asiaa aktiivisesti avovastauksissa, joissa kritisoi arviointikeskushenkilöstön vankilatuntemuksen lisäksi heidän vankituntemustaan.

Käytännön työssä törmäämme melko usein tilanteisiin, joissa huomaa arviointikeskuksen työn etäännyneen liian kauaksi arkitodellisuudesta. Tämä liittyy vankituntemukseen (esim. pitkän tuomion vangeilla) ja palveluiden saatavuuteen (vankiloissa ja siviilissä). (v24)

Kritiikki kohdistui myös henkilöstön ammattitaitoon yleisesti. Useassa vastauksessa katsottiin, että arviointitehtävissä olisi tarpeen erityisesti vankeinhoitotyöstä saatu kokemus. Lisäksi peräänkuulutettiin arviointityöhön soveltuvaa koulutusta.

Kyetäkseen arvioimaan vankia täysin puolueettomasti, sekä ymmärtämällä rikoksia suorittavan ihmisen ajatusmaailmaa olisi arvioijalla oltava pitkän linjan kokemus eri työtehtävistä Rikosseuraamulaitoksessa. Esitän kyselyn tekijöille kysymyksen; Kuinka ammattitaitoinen virkamies voi olla 24-vuotias nainen/mies, jolla ei ole aikaisempaa kokemusta työskentelystä rikollisten kanssa. Tämä kyseinen virkamies on mennyt lukiosta suoraan ammatti-/korkeakouluun ja

sieltä valmistuttuaan tulee suoraan asiantuntijaksi arviointikeskukseen. Vailla minkäänlaista työkokemusta taikka ammattihistoriaa, nämä henkilöt luovat tällä hetkellä vankien RanSut. (v10)

Arviointikeskuksissa pitäisi olla oikeaa tuntemusta vankilasta, ei pitäisi olla niin kuin tällä hetkellä on että millä tahansa korkeakoulututkinnolla voi arvioida vangin uusimisriskiin ja käyttäytymiseen liittyviä asioita. Esim. kaupallisen alan korkeakoulutus ei tuo osaamista vankiarviointiin. Erikoissuunnittelijoiden tulisi myös tuntea vankilat ja vankiloiden toiminnat nykyistä paremmin. (v8)

Haastatelluista vankiloiden työntekijöistä osa oli tyytyväisiä arviointikeskusten tietotasoon, osa taas näki siinä parantamisen varaa. Määrittävänä tekijänä näyttäytyi henkilökohtaiset suhteet: kun arviointikeskuksessa oli tuttua henkilökuntaa, joka on kenties ollut aiemmin vankilassa töissä, kynnys yhteydenpitoon oli matala ja tiedonvaihto helppoa. Vastaavasti moni piti vankilatuntemuksen puutteisiin syynä arviointikeskushenkilökunnan vaihtuvuutta, jonka koettiin hankaloittavan yhteydenpitoa.

Kyl mä luulen että siellä sitä osaamista aika paljon on. Mutta tietenkin väkikin on vaihtunu paljon että mitä tiuhempaan väki vaihtuu ni sitä vähemmän se tieto kulkee suusta suuhun. (H12, vankilan työntekijä)

Haastatellut arviointikeskuksen työntekijät eivät pääsääntöisesti nähneet vankilatuntemuksessa merkittäviä puutteita, ainakaan omalla rikosseuraamusalueellaan. Eri alueilla oli haastattelujen perusteella erityyppisiä yhteydenpitokäytäntöjä vankiloiden kanssa. Käytäntöinä mainittiin yhdyshenkilön käyttö, arviointikeskuksen ja rikosseuraamusalueen vankilan väliset yhteistyöpalaverit, arviointikeskusten henkilöstön tutustumiskäynnit vankiloissa sekä tiedonsiirto toimintaohjelmiin liittyen.

Meillähän onkin alueella tällöinen toimintaohjelmakalenteri mikä on arviointikeskuksenkin käytettävissä, ja samaten mitä vankikoulutusta on tarjolla ja niin edelleen. (H20, arviointikeskuksen työntekijä)

Muutosehdotuksia

Sekä kyselyjen avovastauksissa että haastatteluissa esitettiin eritasoisia kehittämisehdotuksia. Eräs haastateltu vankilan työntekijä kaipasi esitteitä, joihin voisi ”kerätä vankiloista erilaisia asioita mitä pitäis huomioida sijoittelussa” (H10). Arviointikeskuksen työntekijä visioi puolestaan reaaliaikaista verkkosivustoa tiedonkulun parantamiseksi. Siihen päivitettäisiin

aktiivisesti tietoja vankiloiden henkilöstötilanteista ja toimintojen kannalta keskeisistä seikoista, kuten suunnitteilla olevista kursseista ja koulutuksista ym.

Ei tarvitsisi [selvittää], kuka on paikalla ja keneen saa puhelimitse yhteyden, vaan voisi vaan katsoa, että okei, nyt johtaja on poissa, mutta täällä on suunnitteilla tällainen kurssi. Voisi keskustella reaalijajassa eri laitosten kanssa. Tai että nyt on tulossa remonttia tai nyt meille ei oteta vankeja. (H21, arviointikeskuksen työntekijä)

Henkilöstökyselyn avovastauksissa eräät vastaajat katsoivat, että paras keino välttää ongelmia tiedonkulussa olisi sijoittaa arviointiyksiköt – tai ainakin henkilökunnan toimipaikkoja – vankiloiden yhteyteen. Eräs haastateltu arviointikeskuksen työntekijä (H19) näki puolestaan parhaaksi, että arviointikeskus sijaitsisi tutkintavankilan yhteydessä. Lainvoimaisen tuomion jälkeen tutkintavankeusaikaa pystyttäisiin hyödyntämään paremmin, mikä vähentäisi ylimääräistä siirtymistä vankilasta toiseen.

Yhden kyselyssä esitetyn näkemyksen mukaan sijoituspäätös voitaisiin tehdä arviointikeskuksessa, ”vaikkapa alkukartoituksen ym. aiempien kaustien tietojen perusteella”, mutta suunnitelma vankilassa yhdessä vangin kanssa. Näin vangin sitouttaminen suunnitelmaan onnistuisi paremmin ja toteutuskeinojen miettiminen olisi realistisempaa, kun tiedettäisiin ”mitä vaihtoehtoja sijoituslaitoksella on aidosti tarjota” (v76). Yksi haastatelluista halusi puolestaan lakkauttaa koko arviointikeskusjärjestelmän ja siirtää erityissuunnittelijan toimet vankiloihin, koska työ ja vangit sijaitsevat kuitenkin laitoksissa.

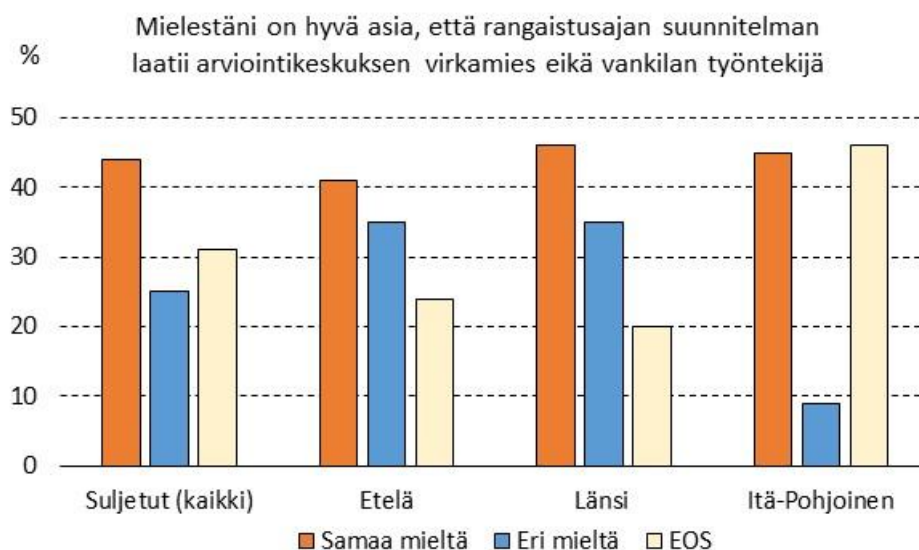
Arviointikeskuksen ja vankilan toimivaltasuhteisiin liittyen muutama haastateltu nosti pitkää tuomiota suorittavat ja elinkautisvangit esiin ryhmänä, joiden rangaistusajan suunnitelmiin ja erityisesti suunnitelmiin kirjatuihin tavoitteisiin vankiloilla voisi olla enemmän vaikutus- tai sananvaltaa.

Elinkautisvankien tai pitkäaikaisvankien kohdalla, niin välillä en tiedä, että missä se asiantuntijuus rupeaa olemaan. Että onko se siellä arviointikeskuksessa, vai rupeisiko olemaan jo vankilassa parempi tuntuma siinä, että mitkä olisi oikeasti niitä tavoitteita sen ihmisen kohdalla. (H16, vankilan työntekijä)

5.1.2 Vankien näkemyksiä

Vankikyselyn vastaajista noin puolet (51 %) piti hyvänä asiana sitä, että rangaistusajan suunnitelman laatii arviointikeskuksen virkamies eikä vankilan työntekijä. Eri mieltä oli noin viidennes (21 %) vastaajista. Avovankiloiden

vastaajista 60 prosenttia ja suljettujen vankiloiden vastaajista 44 prosenttia piti hyvänä asiana sitä, että rangaistusajan suunnitelman laatii arviointikeskuksen virkamies⁴⁷. Myös eri rikosseuraamusalueiden suljettujen vankiloiden vastauksissa oli jonkin verran eroja⁴⁸. Kuten alla olevasta kuviosta 2 näkyy, tulokset olivat samansuuntaisia Etelä- ja Länsi-Suomen rikosseuraamusalueella, kun taas Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueella suhteellisesti suurin osuus (46 %) ei ottanut kantaa suuntaan tai toiseen.

Kuvio 2 Suljettujen vankiloiden vankien näkemykset rangaistusajan suunnitelmien laadinnasta, erittely rikosseuraamusalueittain (vankeusvangit 2014)

Riittämätön vankituntemus

Vaikka kyselyn määrällisten tulosten valossa noin puolet kaikista vankivastaajista piti hyvänä asiana sitä, että rangaistusajan suunnitelmat laatii arviointikeskuksen virkamies, varsinkin suljettujen vankiloiden vastaajien avovastauksissa esitettiin runsaasti asiaan liittyviä kriittisiä huomioita. Useassa vastauksessa katsottiin, kuten henkilöstökyselyn avovastauksissa, ettei arviointikeskuksessa tunneta vankeja riittävän hyvin.

Tällä hetkellä ransu:n tekee joku virkailija, joka ei millään tavalla tunne sinua, eikä ole kovinkaan hyvin perillä asioistasi, tai taustastasi. Heillä ei ole minkäänlaista pätevyyttä tehdä suunnitelmaa. Omalla kohdallani suunnitelman tekijällä on todella törkeät ennakk-

⁴⁷ Vastausjakaumien erot olivat tilastollisesti merkitseviä alle 0,01 merkitsevyystasolla.

⁴⁸ Vastausjakaumien erot olivat tilastollisesti merkitseviä alle 0,01 merkitsevyystasolla.

koasenteet minua kohtaan, joita sitten yritin parhaani mukaan kumota. Tällainen henkilö laati minulle ransu:n kahden tapaamisen perusteella. (s353)

Muutamassa kommentissa toivottiin vastaavasti, että suunnitelma laadittaisiin arviointikeskuksen sijaan vankilassa.

Ransu tulisi laatia siinä vankilassa jossa olet. Arviointikeskuksen virkamies ei tiedä sinusta mitään ja häneltä myös puuttuu vankeinhoiton/oikeus-/kasvatustieteiden koulutus. (s323)

5.2 Vankien osallistuminen suunnitelmien laadintaan

5.2.1 Henkilökunnan näkemyksiä

Vankiloiden henkilökunnalle suunnatun kyselyn vastaajista 83 prosenttia katsoi, että suunnitelmat tulisi nykyistä useammin tehdä yhteistyössä vangin kanssa eli haastatteleamalla vanki. Arviointikeskushenkilöstölle suunnatussa kyselyssä asiaa ei tiedusteltu samalla tavalla. Heiltä kysyttiin kuitenkin arvioita resurssien riittävydestä työtehtävien hoitamiseen, joihin kuuluu myös vankien haastatteleminen suunnitelmia tehtäessä. Vastaajista vain 39 prosenttia arvioi, että aikaa rangaistusajan suunnitelmiin liittyvien työtehtävien hoitamiseen on riittävästi. Eri mieltä oli 44 prosenttia vastaajista.

Arviointikeskushenkilöstön vastauksissa oli suuria alueellisia eroja. Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueen vastaajista valtaosa (71 %) katsoi, että aikaa rangaistusajan suunnitelmiin liittyvien tehtävien toteuttamiseen on riittävästi. Länsi-Suomen rikosseuraamusalueen vastaajista sen sijaan vain noin neljännes (26 %) arvioi, että aikaa on riittävästi. Vielä tätäkin kriittisempänä tilanne näyttäytyi Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen osalta – vastaajista vain 19 prosenttia arvioi ajan riittäväksi.

Haastattelujen rajoitteena riittämättömät resurssit

Henkilöstökyselyjen avovastauksissa asiaa kommentoineet vankilahenkilöstön vastaajat olivat käytännössä yksimielisiä siitä, että vankeja haastatellaan liian harvoin. Näkemyksiä aiheesta esitettiin runsaasti. Moni katsoi, etteivät kirjalliseen materiaaliin perustuvat rangaistusajan suunnitelmat ole tarkoitetussa mielessä yksilöllisiä.

Ransut perustuvat nykyään liian harvoin lainkaan vangin haastattelamiseen, vaan ne ovat näennäisransuja hyvin ohuen kirjallisen materiaalin perusteella. Tällaisilla ransuilla ei tee mitään. (v46)

Lisäksi ransuissa näkyy yhä enemmän se, että ne on tehty kiireessä, ilman vangin perusteellista haastattelua ja henk.koht. tapaamista, jolloin tavoitteet eivät ole sellaisia, mihin asiakas voisi sitoutua. (v2)

Rangaistusajan suunnitelmat eivät nykyisellään toteudu tarkoitetulla tavalla (yhteistyö vangin kanssa ja perehtyneisyys tämän tilanteeseen heikkoa, suunnitelmat pinnallisia eivätkä lähde riittävästi vankien todellisista tarpeista, liukuhihnatyötä, jossa pelataan liikaa ns. varman päälle. (v50)

Kuten edellä tuotiin esiin, arviointikeskusten työntekijöille suunnatun kyselyn vastausten perusteella arviointityön resursseja pidettiin yleisesti puutteellisina. Myös kyselyn avovastauksissa moni kuvasi resurssitilannetta ongelmalliseksi ja katsoi sen vaikuttavan siihen, ettei kaikkia vankeja ehditä haastatella.

Nyt tulossa oleva uusi lainsäädäntö antaa siihen paremmat organisatoriset mahdollisuudet, mutta samaan aikaan resurssit ennestäänkin heikkenevät. Lainsäädännön tavoitteita tuskin tullaan saavuttamaan, joskin pientä edistystä saadaan aikaan. Arkella [Arviointikeskus] ei ole resursseja tehdä syvällistä yksilökohtaista suunnitelmaa kaikille (erityisesti lyhyttuomioisille) vangeille, vaan osa ransuista perustuu kirjalliseen materiaaliin (rekisteritiedot) tai puhelimitse käytyyn keskusteluun. (a57)

Mitoitukset vuodesta 2006 alkaen ovat olleet kohtuuttomat todellisuuteen nähden. Arviointikeskukset ovat sopeuttaneet toimintaansa jatkuvasti. Aikoinaan tehtiin joka kolmannelle vangille riski- ja tarvearvio. Nykyään joka viidennelle, usein sekin yhdellä haastattelukerralla. Aikoinaan oli sijoittelukokoukset, joissa vanki oli mukana. Nykyään niitä on poikkeuksellisesti. Suurin osa rangaistusajan suunnitelmista tehdään kirjallisen materiaalin perusteella vankia näkemättä. (a1)

Myös haastatellut arviointikeskuksen työntekijät kokivat laadinnan resurssit puutteellisiksi, joskin yksi katsoi, että suunnitelmien laatimiseen käytävissä olevan ajan riittävyys vaihteli riippuen lausuntotyön määrästä. Eräs arviointikeskuksen työntekijä korosti, että suunnitelman ripeä laatiminen pelkkien asiakirjojen perusteella meni joissakin tapauksissa haastattelun edelle.

Parempi niin, kuin että se jää tekemättä eli että se estäisi esimerkiksi avolaitokseen siirtymistä. Se on tavallaan kaikkien etu siinä mielessä. Mitä nopeammin sen tekee, sen parempi. (H21, arviointikeskuksen työntekijä)

Vangin haastattelemisen monet merkitykset

Yleisesti ottaen kyselyiden avovastauksissa ja haastatteluissa oltiin varsin yksimielisiä vangin haastattelemisen tarpeellisuudesta, ja sen tueksi esitettiin useita erilaisia perusteluja. Muutamassa avovastauksessa tuotiin esiin, että haastattelemalla oli mahdollista saada ajantasaisempi käsitys vangin tilanteesta kuin pelkän asiakirjatiedon pohjalta.

Liian usein ransu tehdään näkemättä vankia, tavoitteet laaditaan aiemman käyttäytymisen perusteella. Vangin tilanne on saattanut muuttua täysin, eivätkä ransun tavoitteet ole hänen sen hetkisiä tarpeitaan vastaavia. (v9)

Vangin haastattelemista pidettiin tärkeänä myös sen vuoksi, että vanki ylipäätään tietäisi suunnitelman olemassaolosta ja pystyisi sitoutumaan sen tavoitteisiin.

Ongelmallista on, ettei kaikille ole tehty ajankohtaista ransua ja ritaa, vaan arvioinnit ovat edelliseltä tuomiolta ja asiakirjojen pohjalta (ilman haastattelua) tehtyjä. Ransun laadintavaiheessa tulisi myös mielestäni enemmän kuunnella vangin mielipidettä, koska joskus kuulee vangin ihmettelevän, mitä hänestä on ransuun kirjattu. (v6)

Haastatteluissa mainittiin samantyyppisiä seikkoja. Pari arviointikeskuksen työntekijää muistutti kuitenkin kirjallisen tiedon merkityksestä osana kokonaiskuvan luomista.

Oman kokemuksen perusteella se vangin haastattelu on varmaan se ykkösasia, mutta sitten tietysti muistaa se että se on ainakin toisinaan vaan pelkästään se vangin totuus että sit pitää ottaa huomioon muitakin seikkoja, esimerkiksi aikasemmat vati-tiedot ja muut tiedot mitä rikosseuraamuslaitoksella on. (H20, arviointikeskuksen työntekijä)

Yksi arviointikeskuksen työntekijä toisaalta huomautti, että viranomaisasiakirjoista ja -rekistereistä saatava tieto oli usein vangin kannalta voittopuolisesti kielteistä ja kertoi lähinnä uusimisriskiä lisäävistä tekijöistä. Haastattelemalla oli mahdollista saada tietoa myös vangin vahvuuksista: uusimisriskiä vähentävistä ja rikoksetonta elämää tukevista tekijöistä.

Jos me aletaan tekemään tätä ransua vain riskien perusteella, niin miksi meidän pitäisi edes kuunnella vankia? Kyllähän meidän täytyy saada selville, mitä tukevia elementtejä siellä on, jotta me voitaisiin niitä alkaa nostattaa enemmän. (H21, arviointikeskuksen työntekijä)

Pari haastateltua arviointikeskuksen työntekijää piti vangin haastattelemista perusteltuna myös siksi, että vankien elämäntilanne oli usein vaikea: käsittelyä kaipaavia asioita on runsaasti. Vangin asioiden huolellinen käsittely vaati paneutumista sekä ajan ja kuuntelevan korvan tarjoamista. Usein vain yhden tai korkeintaan muutaman tapaamisen aikana vanki oli saatava kertomaan itsestään ja asioistaan, myös omalta kannaltaan hyvin kielteisistä seikoista.

Se että ihmisillä ei oo ollu ketään – vaikka mä en tavallaan silittelis päätä tai kyselis niin kerranki kun joku ihminen pysähtyy kuuntelemaan, niin kyllä mun mielest on tärkeitä et niihin [asioihin] pysähtytään sitten. (H22, arviointikeskuksen työntekijä)

Arviointikeskuksen työntekijät nostivat esiin vankiryhmiä, joiden kohdalla nähtiin erityisen tärkeänä laatia rangaistusajan suunnitelma vankia haastatteleamalla. Tällaisina ryhminä mainittiin esimerkiksi pitkän tuomion saaneet, nuoret ja seksuaalirikoksista tuomitut sekä yleisesti sellaiset henkilöt, joiden uusimisriski on suuri. Eräs haastateltava totesi, että ensikertalaisten ja ulkomaalaisten haastattelu on tärkeää jo senkin takia, että heistä ei ole usein juurikaan saatavilla asiakirjatietoa. Sama henkilö korosti myös harkinnan tapauskohtaisuutta.

Voi olla hyvinkin lyhyttuomioinen, joka kutsutaan tänne arviointiin, jos [hänellä] on saattanut olla useitakin vankilakausia lyhyitä tuomioita, rikosten laatu pahenee tai pysyy ennallaan tai muuten näyttää siltä että henkilö tulee pyörimään järjestelmässä lopun ikäänsä. (H19, arviointikeskuksen työntekijä)

Eräs arviointikeskuksen työntekijä katsoi, että arvioinnin toteuttamisen tapa saattoi tosiasiallisesti vaihdella myös työntekijöiden työskentelytapojen ja preferenssien mukaan.

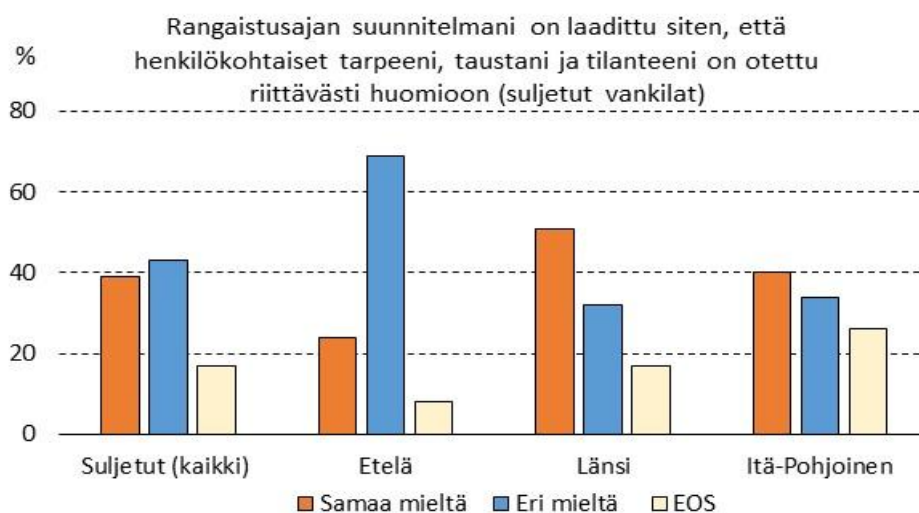
Että jos tohon nyt pistettäis kymmenen erilaista vankia ja meidät kaikki riviin, niin mä tekisin varmaan eniten ritoja yksilöllisen harkinnan perusteella ja joku toinen tekis melkein kaikki kirjallisen perusteella – et kyl mä luulen, että tällä hetkellä on kovin erilaiset käytännöt ja kuviot, ja kaikki riippuu siitä että kenelle joudut sitten. (H22, arviointikeskuksen työntekijä)

5.2.2 Vankien näkemyksiä

Vankikyselyyn vastanneista vajaa puolet (48 %) koki saaneensa rangaistusajan suunnitelmaa laadittaessa vaikuttaa riittävästi suunnitelman sisältöön; eri mieltä oli 38 prosenttia vastaajista. Hieman yli puolet (53 %) arvioi, että vangin henkilökohtaiset tarpeet, taustat ja tilanteet oli otettu riittävästi huomioon rangaistusajan suunnitelman laadinnassa ja vastaavasti kolmannes (33 %) koki, ettei henkilökohtaisia tarpeita huomioitu tarpeeksi.

Avovankiloiden vastaajien näkemykset mahdollisuuksista vaikuttaa rangaistusajan suunnitelman sisältöön olivat huomattavasti myönteisempiä kuin suljettujen vankiloiden vastaajien. Suurin osa (71 %) avovankiloiden vastaajista katsoi, että henkilökohtaiset tarpeet, tausta ja tilanne on otettu riittävästi huomioon suunnitelmaa laadittaessa, kun taas suljettujen vankiloiden vastaajista tätä mieltä oli vain 39 prosenttia. Vastaavasti 64 prosenttia avovankiloiden vastaajista ja 36 prosenttia suljettujen vankiloiden vastaajista katsoi saaneensa suunnitelmaa laadittaessa vaikuttaa riittävästi sen sisältöön⁴⁹.

Myös eri rikosseuraamusalueiden suljettujen vankiloiden vastausjakauksissa oli huomattavia eroja (avovankiloiden osalta alueelliset erot eivät olleet tilastollisesti merkitseviä). Kuten kuviosta 3 alla näkyy, Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen vastaajista vain vajaa viidennes (24 %) koki, että rangaistusajan suunnitelman laadinnassa on huomioitu riittävästi vangin henkilökohtaiset tarpeet. Länsi-Suomen rikosseuraamusalueen vastaajista tätä mieltä oli 51 prosenttia ja Pohjois-Suomen alueen vastaajista 40 prosenttia.

Kuvio 3 Suljettujen vankiloiden vankien näkemykset yksilöllisten tarpeiden huomioimisesta rangaistusajan suunnitelman laadinnassa, erittely rikosseuraamusalueittain (vankeusvangit 2014)

⁴⁹ Vastausjakauksien erot olivat tilastollisesti merkitseviä alle 0,01 merkitsevyystasolla.

Ongelmia tiedonsaannissa ja kuulemisessa

Vangit kuvasivat laatimisprosessiin liittyviä negatiivisia kokemuksia useissa kyselyn avovastauksessa. Moni koki ensinnäkin, ettei rangaistusajan suunnitelman merkitystä avattu riittävän selkeästi vangille.

Minusta vangille tulisi kertoa selvästi, miksi ransu tehdään, mihin sillä pyritään ja mitä hyötyä siitä on vankeuden aikana. Minulle edellä mainitut asiat kerrottiin oltuani vankilassa yli 2 vuotta. Lisäksi kuulin että ransua täytyy päivittää, jos haluaa joskus päästä lomille tai avoimempaan laitokseen. Kaikki nämä tiedot sain toisilta vangeilta, henkilökuntaa täällä [x] vankilassa ei kiinnosta edistyykö ransu vai ei. (s236)

Moni oli myös tyytymätön siihen, ettei suunnitelmaa tehty aidosti yhteistyössä vangin kanssa, vaan se ikään kuin saneltiin ylhäältäpäin.

Minusta ransua tehtäessä ei anneta tietoa tarpeeksi ja ei itse saa vaikuttaa siihen vaan arviointikeskuksen asiamies melkein itsenäisesti laatii sen. (s242)

Ekassa ransussani toivoin lukiota ja mahdollisuutta AA-toimintaan. Kirjaus: minulle sopisi rakennusala ja haluan pureutua väkivaltaisen käytökseni perussyihin. Kysyi onko tuttuja täällä ja sanoin tutustuvani helposti ja viime tuomioilta on pari samaa kaveria täällä [vankilan nimi]. Kirjaus: tunnen paljon rikollisia ja olen tekemisissä heidän kanssaan. (s58)

Hyvä suunnitelma on jos se tehdään yhdessä vangin kanssa, eikä periaatteella, että "minä tiedän, mikä on sinulle hyväksi". (avo178)

Muutama vanki kuvasi rangaistusajan suunnitelmaa laatineen virkamiehen käytöstä yleisesti ottaen asiattomaksi tai leimaavaksi. Heidän mukaansa suunnitelmassa annettu kuva vangista tai tämän tilanteesta muodostui vangin puuttellisen kuulemisen vuoksi liian kielteiseksi.

Arken [Arviointikeskus] virkamies oli [nimi poistettu] erittäin inhottava ransua tehtäessä, eikä suostunut kuuntelemaan, vaan teki omat johtopäätöksensä paperien perusteella, vaikka yritin selventää asioita. Ihan kuin se ihminen olisi elänyt minun elämäni?! Ei mitään positiivista sanottavaa. Koko projektista – paha mieli jäi. En tiedä, onko koko ransu millään tavalla hyödyllinen kenellekkään? En aineskaan pidä nykyisestä toimintatavasta. (s137)

Suunnitelmani tekijä kohteli minua todella törkeästi! vaikutti siltä että hän oli ottanut tuomarin roolin! ransuni tekijä kirjoitti tarkoituksella epäedullisia lauseita minusta! jos hän olisi tuntenut minua

ihmisenä paremmin (esim. psykologin avulla) ei hän olisi välttämättä ollut niin tuomitseva. (avo310)

Muutama koki myös, että rangaistusajan suunnitelmaan oli kirjattu virheellisiä tietoja. Tähän liittyen toivottiin mahdollisuutta hakea muutosta suunnitelman sisältöön.

Arken [Arviointikeskus] työntekijät laativat käsittämättömiä suunnitelmia ja kirjaavat virheellisiä tietoja Ransuun joita kukaan ei voi poistaa. Kirjaukset tehdään näkemättä vankia. 2006 jälkeen en ole itse saanut vaikuttaa Ransun sisältöön. (s242)

5.3 Tavoitteiden ja keinojen tarkoituksenmukaisuus

5.3.1 Henkilökunnan näkemyksiä

Henkilöstökyselyissä ei ollut väittämäkysymyksiä liittyen rangaistusajan suunnitelmaan tavoitteiden tai keinojen luonteeseen. Moni kommentoi näitä asioita kuitenkin avovastauksissa.

Tavoitteiden ylimalkaisuus

Tavoitteiden ja keinojen kommentointi avovastauksissa liittyi yleisesti rangaistusajan suunnitelmien laadun kritiikkiin. Useassa vastauksessa suunnitelmia arvosteltiin ensinnäkin liiallisesta ylimalkaisuudesta tai abstraktiudesta, minkä katsottiin vaikeuttavan vankien kanssa tehtävää käytännön työtä.

Osa arviointikeskuksen laatimista rangaistusajansuunnitelmista on kirjoitettu niin maailmoja syleilevän yleisellä abstraktiotasolla että niiden operationalisointi täällä ruohonjuuritasolla on joskus jokseenkin ...ongelmallista. (v31)

Rangaistusajan suunnitelmat eivät aina ole realistisia ja motivoivia, vaan saattavat pikemminkin tuottaa luovuttamisen ja kyvyttömyyden tunteita ja ajatuksia vangissa. (v24)

Eräs haastateltu vankilan työntekijä koki arvoihin ja asenteisiin liittyvien tavoitteiden toteuttamisen erityisen vaikeaksi, vaikkei sinänsä kyseenalainnut tämän tyyppisen vaikuttamisen tarpeellisuutta.

Se on niin abstraktia. Että jos on joku tällainen työelämän valmiuksien parantaminen, niin sen nyt voi [selvittää], että 'mitä sinä

osaat?', 'mitä sinä haluaisit tehdä?', 'mitä tarvitsisi tehdä, että sinä pääsisit ammatillisella urallasi eteenpäin?', mutta että 'miten korjaat arvosi?'. Totta kai tässä tilanteessa, kun ollaan vankilassa, niin ehkä sitten yhteiskunnallakin on oikeus sanoa jotakin tai kyseenalaistaa ihmisen arvoja, esimerkiksi jonkin väkivallan käytön suhteen tai muuta, mutta kyllä ne on minusta tosi, tosi vaikeita. (H16, vankilan työntekijä)

Muutama vankilan työntekijä katsoi, että vangille oli helpompi osoittaa edistyminen tavoitteeseen pyrkimisessä, kun tavoitteet olivat konkreettisia ja ymmärrettäviä.

[Hyviä ovat sellaiset keinot, joiden avulla] me saadaan näkyviin, että sinä olet mennyt tässä kohtaa eteenpäin. Sehän on se kaikista paras motivaation keino, että ihminen itse näkee sen edistymisensä, kuin se että me puhutaan päihdeohjelmasta höttöä, vähän päihdeettömyyden tueksi -keskusteluja. [Tällä tavoin] vähän konkreettia sinne ransuunkin. (H12, vankilan työntekijä)

Jos sinne laitetaan semmoinen tavoite, ettei meillä ole mitään, millä me voitaisiin oikeasti arvioida, että toteutuuko se vai ei, niin enhän minä näe siinä silloin minkäänlaista onnistumismallia, en vangilla enkä meillä. Olisihan niiden oltava semmoisia, että niitä pystytään jotenkin mittaamaan. (H14, vankilan työntekijä)

Niiden pitäisi minun mielestä olla enemmän normaalilla kielellä. Ei niiden suunnitelmien tarvitse olla hienoja. Ne voi olla ihan konkreettisia asioita, mitä vangit ymmärtää. Koska se on heidän. Toki se on meidän työkalu, mutta se on heidän rangaistusajan suunnitelma. Se pitäisi olla ihan konkreettista ja ihan hissukseen eteenpäin. (H15, vankilan työntekijä)

Tavoitteiden epärealistisuus suhteessa toimintamahdollisuuksiin

Toinen avovastauksissa toistuvasti mainittu ongelma-kohta oli suunnitelmaan kirjattujen tavoitteiden epärealistisuus suhteessa tuomion pituuteen tai vankiloiden toimintaedellytyksiin.

Toivoisin myös jonkinlaista suhteellistamista rangaistusajan pituuden [=käytettävissä oleva toiminta-aika] ja Ransun tavoitteiden välillä. Alle 3 kuukauden tuomiolla ei oikein täydellistä elämäntapaa ja -tilannemuutosta ole mahdollista saavuttaa. Toivoisin myös, että arviointikeskukset pitäisivät kiinni itse laatimistaan suunnitelmista myös silloin, kun vangin kanssa ajaudutaan ristiriitaan. (v31)

Tavoitteet tulisi suhteuttaa vankeuden pituuteen. Jos tuomitun rangaistus on kolme kuukautta, josta hän istuu kaksi kuukautta, niin merkittävää on että ransussa tavoitteita on 7, ja kaikki tavoitteet ovat suuria kokonaisuuksia esim. uusien ongelmaratkaisutaitojen omaksuminen, väkivaltaisesta käyttäytymisestä luopuminen, päihteiden käytön lopettaminen, ammatillisen koulutuksen hankkiminen.. Rangaistusajan suunnitelmat tulisi laatia siten, että ne olisivat realistiset ja toteutettavissa niin henkilökunnan kuin vanginkin mielestä. Ei vanki sitoudu ja motivoitu työskentelyyn jos tavoitteet hipovat pilviä!!! Myös arviointikeskuksen henkilökunta alan koulutuksiin, jotta ymmärrys norsunluu tornissa lisääntyisi. (v8)

Vankilahenkilökunnan haastatteluissa esitettiin osin samankaltaista kritiikkiä kuin henkilöstökyselyn avovastauksissa. Moni korosti, että tavoitteita määriteltäessä tulisi ottaa huomioon vankilan toimintaedellytykset ja resurssit; esimerkiksi se, millaisia kuntouttavia toimintoja tai millaista erityishenkilöstöä kussakin vankilassa on. Esimerkkinä hankalasti toteutettavasta tavoitteesta eräs vankilan työntekijä (H10) mainitsi vangin velka-asioiden käsittelyn – vaikka vankilasta käsin oli mahdollista selvittää vangin taloudellinen tilanne, työntekijöillä ei ollut velka-asioiden käsittelemiseen liittyvää erityisosaamista.

5.3.2 Vankien näkemyksiä

Rangaistusajan suunnitelmien tavoitteiden ja keinojen osalta vangit esittivät avovastauksissa osin samankaltaisia toiveita ja kritiikkiä kuin henkilökunta, mutta esille nousi myös konkreettisempia sisällöllisiä toiveita.

Konkreettisuus ja yksilöllisiin tarpeisiin vastaaminen

Lukuisissa vankikyselyn avovastauksissa rangaistusajan suunnitelmalta toivottiin ensinnäkin toteuttamiskelpoisuutta ja selkeyttä.

Johdonmukainen ja joka on toteutettavissa jolloin asiat olisi selkeästi kirjattu mitä tulisi ransun toteutumiseksi tehdä! esim. ransussa "vastuullinen vanhemmuus" edes ransun tekijä ei osannut selittää mitä tarkoittaa. (s65)

Kaavamainen, kliseisistä lauseista muodostuva lauselma, johon voidaan vedota & jonka taakse voidaan vetäytyä aina sopivissa tilanteissa, jossa se eniten palvelee laatijan tarkoitusperiä. Suunnitelman

tulisi olla selkeä & avoin. Asetetut tavoitteet saavutettavia sekä merkityksellisiä. Tavoitteiden saavuttamisen keinot avoimesti osoitettuja. (s8)

Monessa vastauksessa mainittiin perhesuhteiden tukemisen merkitys vankeusaikana.

On tehtävä selkeät tavoitteet, totta kai kaikille vangeille erilaiset, mutta vangeille jotka edistyvät on annettava esim lomina. Olemmehan ihmisiä kaikki ja meillä on perheet siviilissä joita olisi hyvä käydä katsomassa. (s63)

Eräs vankikyselyn vastaaja piti perhettä paitsi itseisarvoisesti tärkeänä, myös keskeisenä muutosmotivaation lähteenä.

[Hyvä rangaistusajan suunnitelma on] sellainen joka ottaa huomioon perhesuhteet ja läheiset sekä yhteydenpidon merkityksen/tulevaan rikoksettomuuteen mihin ransulla käsittääkseni pyritään. Perheen merkitys on valtava ja vahvin halu muutokseen lähtee perheestä, lapsista. Näitä suhteita on tuettava ja tapaamisia lisättävä vankeusaikana varsinkin lasten osalta. (a185)

Kritiikkiä kursseista

Vankilassa järjestettäviä kursseja (osana rangaistusajan suunnitelman keinovalikoimaa) kommentoitiin kriittisesti. Kurseilla viitataan siis vankiloissa kurssimuotoisesti toteutettavaan toimintaohjelmiin, joilla pyritään lisäämään vangin valmiuksia rikoksettomaan elämään. Usea vastaaja koki, ettei kursseille osallistuminen perustu välttämättä vankien yksilöllisiin tarpeisiin vaan pikemminkin olemassaolevaan, vankeja tasapäistävään kurssi-tarjontaan.

Nykyään [ransut] pyritään näköjää tekemään aina samaan muottiin, jotta saadaan "ongelmat" sopimaan tarjolla oleviin kursseihin ym. sellaisiin. (a384)

Tulisi kartoittaa tarkemmin vangin eksakti osaaminen, henkinen resurssi ja valmiudet sekä motivaatio. Sen kautta voi suunnitella ja luoda toimivan ransun johon vangin olisi helppo sitoutua. Nyt vangit tasapäistetään ja kaikki joutuvat käymään samat turhat kurssit, joista on hyötyä vain pienelle osalle vankeja. Esimerkiksi, jos et ole koskaan käyttänyt päihteitä joudut silti käymään "päihteettömyys kurseja" tai muuten ransu ei etene. Ransun tulisi olla loogisempi, johdonmukaisempi, yksinkertaisempi ja paremmin vangin toiveet huomioon ottava. (s236)

Moni suhtautui kielteisesti siihen, että kursseille osallistuminen oli tosiasiallisesti esimerkiksi poistumisluvan tai koevapauden edellytys.

Tuntuu kuin puoli väkisin haluttaisiin tehdä joko alkoholisti tai narkkari. Ja jos ei käy näitä "kursseja", niin uhataan että se vaikuttaa esim. lomiin ja koevapauteen. (s52)

En pidä lainkaan siitä että minun pitäisi käydä keskusteluja sen takia että pääsisin lomalle vaikka minulla ei ole yhtään järjestyksrikkomusta eikä mitään muutakaan loman estävää syytä. (s66)

Eteneminen avoimiin oloihin ja siviiliin

Moni vastaaja liitti rangaistusajan suunnitelman merkityksen avoimempiin vankilaolosuhteisiin pääsemiseen. Hyvänä rangaistusajan suunnitelmana pidettiin tästä näkökulmasta siis sellaista, jota toteuttamalla oli mahdollista päästä avovankilaan ja/tai valvottuun koevapauteen.

Sellainen joka johtaa avotaloon ja koevapauteen. siitä siviiliin. (s356)

Useat toivoivat myös konkreettisia valmiuksia siviilissä pärjäämiseen.

Tarjoamalla vangeille erilaisia virikkeitä, esim. opiskelun sekä mahdollisimman monipuolisen koulutuksen, työn, irti päihteistä tuen elämään. Mahdollisesti vapaaehtoisille sitä haluaville tukea vapautumisen jälkeen. Esim. asunto, työ, opiskelu, harrastustoimintaa. Rangaistusaikana tukea sosiaalivirkailijalta millä ja miten voi pärjätä vapauden koittaessa arjesta. Tiedon siitä mistä saa ja löytää vertais-tukea. (s164)

Työkunnan ylläpito, mahdollisten ongelmien kartoitus ja hoito, sosiaalisten suhteiden ylläpito, mahdollinen koulutus, velkatilanteen selvitys ja -hoidon aloitus. Vapautumisen valmistus (asunto yms...) (s240)

Vankeja koskevissa tapauskertomuksissa (luvussa seitsemän) esitetään lisää vankien opiskeluun ja kouluttautumiseen liittyviä näkemyksiä.

6 RANGAISTUSAJAN SUUNNITELMIEN TOTEUTTAMINEN

Tarkastelun painopiste siirtyy nyt rangaistusajan suunnitelmien laadinnasta niiden toteuttamiseen vankiloissa. Aihetta käsitellään vankiloiden henkilökunnan ja vankien näkökulmasta. Aluksi tarkastellaan toteuttamiseen liittyviä rakenteellisia taustoja. Seuraavaksi analysoidaan eri näkökulmista vangin motivaatiota suunnitelman noudattamiseen ja tämän jälkeen tavoitteiden toteuttamisen seuranta. Lopuksi käsitellään rangaistusajan suunnitelman roolia vankia koskevassa päätöksenteossa. Kussakin temaattisessa jaksossa kerrotaan ensin vankilahenkilökunnalle suunnatun kyselyn tulokset, joita syvennetään henkilöstön avovastausten ja haastattelujen analyysillä. Tämän jälkeen kyseistä teemaa tarkastellaan vankien näkökulmasta.

6.1 Toteuttamiseen vaikuttavia rakenteellisia tekijöitä

6.1.1 Henkilöstön näkemyksiä

Vankilahenkilökunnan vastaajista vain noin kolmannes (34 %) oli sitä mieltä, että rangaistusajan suunnitelmista vastaavalla henkilökunnalla on riittävästi aikaa hoitaa rangaistusajan suunnitelmiin liittyviä työtehtäviään. Avovankiloiden vastaajista 67 prosenttia ja suljettujen vankiloiden vastaajista 40 prosenttia oli sitä mieltä, että rangaistusajan suunnitelmia pystytään toteuttamaan vankilassa riittävän yksilöllisesti⁵⁰. Vastaavasti 66 prosenttia avovankiloiden ja 43 prosenttia suljettujen vankiloiden vastaajista katsoi, että vankilassa on tarjolla riittävästi toimintoja ja vaihtoehtoja rangaistusajan suunnitelmien tavoitteiden edistämiseen⁵¹. Arviointikeskushenkilöstöltä ei tiedusteltu näkemyksiä vankiloiden toimintaedellytyksistä.

Resurssit toteuttamisen haasteena

Henkilöstökyselyn avovastauksissa kommentoitiin laaja-alaisesti vankilan henkilökunnan käytävissä olevan ajan puutteen vaikutuksia rangaistusajan suunnitelmien toteuttamisen mahdollisuuksiin. Useassa kommentissa todettiin nimenomaisesti, että rangaistusajan suunnitelman mukaiseen työhön varatut resurssit ja lain tavoitteet ovat keskenään ristiriidassa.

⁵⁰ Vastausjakaumien erot olivat tilastollisesti merkitseviä alle 0,01 merkitsevyystasolla.

⁵¹ Vastausjakaumien erot olivat tilastollisesti merkitseviä alle 0,05 merkitsevyystasolla.

Ongelma vankiloissa puolestaan on, että nykyisillä resursseilla ei pystytä tarjoamaan riittävästi sellaisia toimintoja, jotta ransuja voitaisiin toteuttaa todellisesti, vaan liian usein se on sekä vangin että henkilökunnan puolesta näennäistoteuttamista ja byrokratiaa. (...) Lyhyesti sanottuna: vuoden 2006 vankeuslain ja rangaistusajan suunnitelma-systeemin idea ja tarkoitus on hyvä ja uskon itse kyllä niihin, mutta ne ovat täydessä ristiriidassa nykyisten säästöpainneiden kanssa. (v46)

...Toki edelleen on havaittavissa tavoitteiden ja laitospäristön välillä ristiriitaa, eli tavoitteet laajat eikä laitosten resurssit ja toimintatavat vastaa niitä laadullisesti eikä määrällisesti. Muutama selkeä tavoite ja niillä mennään... (v39)

Vankiloiden tulisi profiloitua selkeästi tutkintovankiloihin joissa muut toiminnot minimissä ja kuntouttaviin vankiloihin joissa rikoksettoimaan elämään pyrkiviä kuntoutettaisiin tai sitten resurssit pitää olla todellisen tarpeen mukaiset ja lopettaa tämä tilastojen mielistely. (v71)

Rangaistusajan suunnitelman mukaisia asioita hoitavia virkamiehiä on aivan liian vähän, varsinkin päihdetyöntekijöitä ja sosiaalityötä tekeviä virkamiehiä. Pitäisi olla ainaki puolta enemmän, jotta asiat tulisi hoidettua edes lain määräämälle minimitasolle. (v29)

Vankiloiden resurssitilannetta käsiteltiin myös henkilökunnan haastatteluisissa. Pari (aiemmin vankilassa työskennellyttä) arviointikeskuksen työntekijää oli huolissaan erityisesti rikosseuraamusesimiesten tehtävänkuvan laajuudesta. Haastateltujen vankilatyöntekijöiden näkemykset rangaistusajan suunnitelmien toteuttamisen resursseista vaihtelivat. Osa piti resursseja riittävinä, mutta useimmat näkivät työskentelyn toimintaedellytyksissä parannettavaa. Moni piti erityisesti ohjelmatoiminnan tai ylipäänsä kuntouttavan työn resursseja puutteellisina. Muutama haastateltu totesi erityishenkilöstöä olevan vankilassa liian vähän.

Kun jokaisen vangin kanssa pitäisi melkein käsitellä niitä (ongelmia), ja meillä ei oo kuitenkaan henkilöstö kenen kanssa ne pystys käymään esimerkiksi viittä keskustelua muutokseen, mikä on aika paljon kevyempi ku jotkut tämmöset Suuttumuksen hallinta ja Omakursit – sit niihin on monen kuukauden jono. Jos on lyhyellä tuomiolla, niin silloin ne tavoitteet ei toteudu vankilasta johtuvista syistä. (H11, vankilan työntekijä)

Kyllähän suljetuissa taloissa olis enemmän tarvetta päihdekuntoutukselle kun mitä tarjotaan, vaikka se on varmaan suurin yksittäinen kuntoutussara koko vankeinhoidossa (...) Ja psykologipalveluita on aivan naurettavan vähän koko valtakunnan tasolla. (H10, vankilan työntekijä)

Ehkä selkein puute on se kun ei ole enää psykologia (...) Kyllähän se psykologi pitäis olla. (H17, vankilan työntekijä)

Kysynnän ja tarjonnan kohtaamisongelmia

Eräs vankilatyöntekijä kuvaili, että kuntoutusohjelmiin on jouduttu valikoidaan vaihtelevasti motivoituneita vankeja, jotta kysyntä ja tarjonta saataisiin edes jollain tavoin kohtaamaan.

Riittämättömyys tulee, niin paljon olisi tehtävää. Haluaisi tehdä ihan hirvittävän paljon enemmän. Vaikka me yritetään luoda laadukas kuntoutusohjelma koko vuodelle, niin toisaalta ne vangit eivät kohtaa juuri siinä hetkessä sitä meidän ohjelmaa. Eli me ei saada siitä niin joustavaa, että me voitaisiin palvella parhaalla mahdollisella tavalla. Sitten me tehdään kompromisseja ja otetaan vähän erilaisilla motivaatioilla ihmisiä ryhmään tai [tehdään yksilötyötä]. Siinä ainakin ransu työstyy eteenpäin, ja ihminen saa mahdollisuuden keskustella niistä asioista, mitkä hän kokee tärkeiksi. (H12, vankilan työntekijä)

Muutama haastateltu kritisoi rangaistusajan suunnitelmiin liittyvien tulostavoitteiden ohjaavan toimintaa siten, että vankeja ohjataan osallistumaan kurssille tai tiettyyn toimintaan pääosin siksi, että päästäisiin kyseistä toimintaa koskevaan määrälliseen tulostavoitteisiin – ei siis vangin omista tarpeista ja tilanteesta lähtien⁵². Tältä osin kritiikki on samansuuntaista kuin vankien edellä esittämä (ks. jakso 5.3.2).

Eräs vankilan työntekijä katsoi, että ”kysynnän ja tarjonnan” kohtaamista voisi edistää toimintojen ja resurssien laitoskohtaisella keskittämisellä.

Että keskityttäisiin yhteen, kahteen, kolmeen semmoiseen ydinosaamisalueeseen, sellaiseen [toimintaan], mitä vankilassa on järkevä tehdä ja [tehtäisiin sitä] hyvillä resursseilla. Sitten kun vanki siirtyy eteenpäin, niin avotaloissa resursoitaisiin tiettyihin seuraaviin asioihin, mitkä silloin on järkevämpiä, kun liikkuminen on vapaampaa ja tapaamiset ja tavallaan se iso avo on lähempänä. (H13, vankilan työntekijä)

⁵² Ks. myös Tyni 2015, 206: ”Cognitive Skills -ohjelman keskeyttäneiden määrät ovat laskeneet viimeisinä vuosina. Tämä voidaan nähdä myös kielteisenä kehityksenä. Esimerkiksi ohjaajilta saatujen palautteiden perusteella määrän vähenemisen taustalla on todennäköisemmin vankiloille asetetut toimintaohjelmien lisäämistä koskeneet tavoitteet kuin vankien onnistunut ohjelmarekrytointi tai ohjelmien onnistunut läpivieminen.”

Erityisryhmiä ja turvallisuusongelmia

Kysely- ja haastatteluaineiston perusteella oman haasteensa rangaistusajan suunnitelmien toteuttamiselle muodostavat vankilaturvallisuuteen ja etenkin tiettyihin erityisvankiryhmiin liittyvät tekijät. Henkilöstökyselyn avovastauksissa mainittiin usein JR-vangit, eli vangit, joilla on katsottu olevan yhteyksiä järjestäytyneeseen rikollisuuteen. Ongelmaksi koettiin epäselvyys kirjaamisen perusteista (JR-vankeihin palataan motivaatiota koskevassa jaksossa 6.2.1).

JR-miehille ei tulisi tehdä ransuja ollenkaan. Jos ransut tehdään niin yhteiset linjaukset lakiin heidän tavoitteistaan ja merkinnöistään ransujen suhteen. Kannanotto valtakunnallisesti avolaitossijoitukseen ym. lupa-asioihin JR-miesten kohdalla. (v45)

Myös muutamassa haastattelussa asiaa kommentoineet henkilöt kokivat JR-vankien rangaistusajan suunnitelmien toteuttamisen vaikeaksi menettelytapojen epäselvyyden vuoksi. JR-vankien tietoja ei voinut kirjata avoimesti, vaikka ne vaikuttivat esimerkiksi vankien hakemusasioiden käsittelyyn. Vangille ei siten myöskään kaikissa tapauksissa ollut mahdollista kertoa tyhjentävästi päätösten todellisia syitä.

Sit se sanoo et mä oon noudattanu tätä ransua et minkä takia mä en pääse... kun keskusvirasto on tehny semmosen linjauksen että jengiläiset ei pääse tai jr-miehet ei pääse esim avolaitokseen ja heidän ransuthan on toteutuneet viimesen päälle. (H11, vankilan työntekijä)

Se mikä kokemus itellä on niistä, esimerkiks avolaitoksiin sijoittuminen oli mahdotonta ja jotenkin vangit ei sitä ymmärrä. Ja vaikka heille ois jollain tavalla se ilmastukin että ne on tämmösiä turvallisuuteen liittyviä asioita niin se on jotenkin hullunkurista kaikkien osapuolten pään seinään hakkaamista, ku vanki hakee viikottain ihan. (H20, arviointikeskuksen työntekijä)

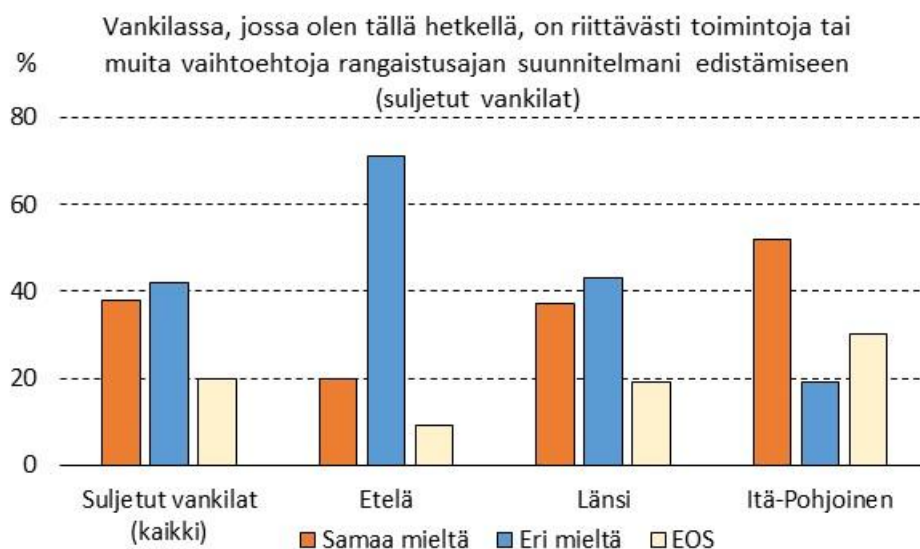
Muutama haastateltu mainitsi haastavana erityisryhmänä myös ns. pelkääjävangit, jotka oman turvallisuutensa vuoksi halusivat olla erillään muista vangeista. Tällaisille vangeille saattoi olla vankilassa tarkoituksenmukaista, suunnitelman mukaista toimintaa tarjolla sekä motivaatiota osallistua siihen, mutta pelkääjäaseman vuoksi se ei ollut mahdollista.

Vanki saattaa itse olla hyvinkin motivoitunut ja sitoutunut, mutta rikoksen laatu, ihonväri, sukuriidat, mitä kaikkia voi olla tällaisia syitä, että miksei [onnistu], vaikka meillä olisi juuri oikeaa toimintaa tarjota, että mätsäisi se kysyntä ja tarjonta, mutta sitten tulee joku tällainen. (H19, arviointikeskuksen työntekijä)

Se pitäis tajuta jo pikku hiljaa risessä että missä mennään suljetussa vankiloissa et pelkurit lisääntyy koko ajan ja se sitoo tietysti kaikessa arkipäivän toiminnassa henkilökuntaa plus sitten että mitenkä se ransun mukainen toiminta järjestetään järkevästi. Se on se oikeestaan se kaikista suurin haaste, eihän nää Simo-sakkovangit, jotka pystyy olemaan normiosastoilla suht koht helposti ja jos vanki on ite aktiivinen, pystytään jonkin asteista järjestään, mut nää erityisosastot tosiaan ja pelkurivangit. (H13, vankilan työntekijä)

6.1.2 Vankien näkemyksiä

Noin puolet (53 %) vankikyselyn vastaajista katsoi, että vankilassa on riittävästi toimintoja tai muita vaihtoehtoja rangaistusajan suunnitelman edistämiseen. Avovankiloiden vastaajista 72 prosenttia ja suljettujen vankiloiden vastaajista 38 prosenttia katsoi, että vankilassa on riittävästi toimintoja tai muita resursseja rangaistusajan suunnitelmien edistämiseen⁵³. Myös alueelliset erot olivat merkitseviä suljettujen vankiloiden⁵⁴ osalta (kuvio 4) Etelä-Suomen suljettujen vankiloiden vastaajista vain 20 prosenttia katsoi, että vaihtoehtoja rangaistusajan suunnitelman edistämiseksi on riittävästi. Länsi-Suomen alueella tätä mieltä oli 37 prosenttia ja Itä- ja Pohjois-Suomen alueella 52 prosenttia vastaajista. Avovastauksissa ei esitetty tätä tematiikkaa tarkentavia erityisiä huomioita.

Kuvio 4 Suljettujen vankiloiden vankien näkemykset toimintojen ja muiden vaihtoehtojen riittäväydestä rangaistusajan suunnitelman edistämiseksi, erittely rikosseuraamusalueittain (vankeusvangit 2014).

⁵³ Vastausjakaumien erot olivat tilastollisesti merkitseviä alle 0,01 merkitsevyystasolla.

⁵⁴ Vastausjakaumien erot olivat tilastollisesti merkitseviä alle 0,01 merkitsevyystasolla.

6.2 Vangin motivaatio noudattaa suunnitelmaa

6.2.1 Henkilökunnan näkemyksiä

Noin puolet (51 %) vankilahenkilökunnasta ja vajaa kolmannes (29 %) arviointikeskusten henkilökunnasta suhtautui kielteisesti siihen, että vanki pyrkii edistymään rangaistusajan suunnitelman tavoitteissaan ainoastaan päästäkseen avoimempiin vankilaolosuhteisiin. Suurin osa arviointikeskus- (64 %) ja vankilahenkilökunnan (84 %) vastaajista oli sitä mieltä, että vankilahenkilökunnan olisi syytä panostaa rangaistusajan suunnitelmiin erityisesti sellaisten vankien kohdalla, jotka osoittavat halua elää rikoksettomasti.

”Välineellinen” vai ”aito” motivaatio?

Vangin motivaatio noudattaa rangaistusajan suunnitelmaa oli eräs kommentoituimpia teemoja henkilöstökyselyiden avovastauksissa. (Tässä jaksossa termiä ”motivaatio” käytetään sen puhekielisessä merkityksessä, ei tieteellisenä käsitteenä). Moni vankilahenkilökunnan vastaaja katsoi osan vankeista noudattavan rangaistusajan suunnitelmaa vain saavuttaakseen sillä tiettyjä ”etuksia”.

Kokonaisuutena ransut ovat oiva väline. On kuitenkin iso joukko vankeja jotka noudattavat ransua ainoastaan sen takia että saavat lupa-asioita vietyä eteenpäin. (v52)

Ransu on hyvä ja sen tarkoitus on hyvä, käytännössä tosin usein törmää siihen että vangin motivaatio ei ole niin puhdas ja aito, vaan tarkoituksena on juurikin avotuloon pääsy. (v59)

Osa vastaajista piti rangaistusajan suunnitelman noudattamista positiivisena asiana riippumatta siitä, mikä vankia siihen motivoi: vanki osoitti joka tapauksessa kykyä sitoutua sääntöihin.

Jos esimerkiksi vanki ei tee rikoksia rangaistusaikanaan, pystyy olemaan päihteettä, tai muutoin noudattaa rangaistusajan suunnitelmaa en näe siinä mitään kielteistä vaikka hän tavoittelisikin avoimempia olosuhteita. Näin tulee ainakin esiin se, että vangilla on kykyjä noudattaa sääntöjä vaikka hän ei aina niin haluaisikaan tehdä. Tästä on hyvä pohja lähteä työskentelemään eteenpäin. (a33)

Onko väärin pyrkiä noudattamaan sääntöjä ja kunnioittaa auktoriteetteja sekä tehdä itselleen ehkä ei-niin-mielekkäitä asioita saadakseen jotain etuisuuksia? Näinhän asia yhteiskunnassakin menee.

Voiko rikoksettomuuteen ja päihteettömyyteen pyrkivällä olla vääränlainen motivaatio? (a28)

Osa puolestaan katsoi, ettei kaikkiin vankeihin kuitenkaan pystytä vaikuttamaan, koska osa on valinnut rikollisen elämäntavan.

Joidenkin yksilöiden kohdalla on käytännössä epävirallisesti täysin selvää, että he tulevat jatkamaan rikollista elämäntapaa vapauduttuaan riippumatta tuen ja suunnittelun määrästä ja laadusta. (v25)

Ransussa saattaa olla asioita, joita on mahdoton toteuttaa. Jengiläistä tuskin kiinnostaa pyrkiminen kohti rikoksetonta elämäntapaa. Ransun tavoitteena täysin absurdi jonkun rikollisjärjestön presidentin kohdalla. Monesti vangit tulevat keskustelemaan asioista siksi, että se lukee ransussa, ei siksi että olisi todellista motivaatiota asioiden hoitoon. (v53)

Yhtäältä haastatellut nostivat esiin, että rangaistusajan suunnitelman merkitys vaihtelee vankikohtaisesti. Kuten eräs haastateltava tiivistä:

Vangille ransun merkitys – se vaihtelee aivan ihmisestä. Et joillekin on ihan sama, mitä siellä lukee. Joillekin se on sitten väylä avoimempiin olosuhteisiin, lomille ynnä muuta, ja joilleki se on sitten ihan oikee ohjenuora. Et se vaihtelee. (H18)

Muutama haastateltu piti motivaation aitouden ja lähteen tunnistamista yleisesti ottaen hankalana.

Ongelmakenttä on niin laaja ja kokonaisuudet, mikä vaikuttaa mihinkin. Miten sitä nyt [tunnistaa] ihmisen syvällisempiä, näitä intentioita ja kaikkia, mitä siellä mielessä liikkuu. Ei sitä oikein pysty selvittämään millään tavalla. Ja lähteehän se vankeuslakikin siitä, että kun ei tee rikoksia vankeuden aikana. (H17, vankilan työntekijä)

Motivaation vaikutus halukkuuteen työskennellä vangin kanssa

Henkilöstökyselyjen avovastauksissa esitettiin runsaasti ja vaihtelevia näkemyksiä siitä, millä tavoin vangin oletetun motivaation tulisi vaikuttaa työskentelyyn vangin kanssa. Osa vastaajista ilmaisi prioriteetiksi työskentelyn ”aidosti” motivoituneiden vankien kanssa, mikä tulkittiin myös resurssien säästämiseksi.

Kaikkiin vankeihin tulisi panostaa, ei voida ennalta tietää kenen kanssa tehdään tuloksellista työtä. Rikoksettomuus pyrkimyksenä kuitenkin yksi priorisoinnin mittari, kun kaikkiin ei kuitenkaan ole

aikaa. Esim. järjestäytyneeseen rikollisuuteen kiinnittyneet ja muut ammattirikolliset saavat nykyisellään liikaa vietyä erityishenkilöstön resursseja, koska osaavat vaatia aikaa ja oikeuksia itselleen – toisaalta myös "vaijentavat" muiden vankien tarpeet. (a28)

En kannata ajatusta siitä, että kaikkiin vankeihin satsataan järjettömästi voimavaroja kuntoutumisen toivossa. Osa on kuitenkin valintansa tehnyt (esim. jengiläiset) ja pysyy rikollisina koko elämänsä ja nähdäkseni tähän ainekseen panostaminen on turhaa työtä muuttenkin niukoilla resursseilla. (v66)

Eräs arviointikeskuksen työntekijä puolestaan piti työpanoksen kohdentamista valmiiksi motivoituneisiin vankeihin resurssien tuhlauksena.

Riskiperiaatteen mukaisesti intensiivisintä kuntoutusta tulee osoittaa niille vangeille, joiden uusimisriski on kaikkein suurin ja potentiaalisilta vaikutuksiltaan raskain. Tästä huolimatta vankiloissa usein työskennellään mieluiten sellaisten vankien kanssa, jotka osoittavat suurinta motivaatiota rikoksettomuuteen ja joiden uusimisriski on itse asiassa jo lähtökohtaisesti hyvin alhainen. Tämä on resurssien tuhlaamista, koska tutkimustiedon valossa tämän joukon kanssa kannattaa keskittyä vain vankeudesta koituvien haittojen minimointiin, ja ohjata heitä hoitamaan itse omia asioitaan. Ransun tavoitteiden mukainen toiminta, vaikka sitten etuisuuksien hankkimiseksi, on itsessään arvokasta ja voi johtaa muutosmotivaation heräämiseen. (a83)

Moni vankilahenkilökunnan vastaaja lähti siitä, että ulkoisesti motivoituneisiin vankeihin pitäisi pyrkiä vaikuttamaan sisäisen motivaation herättelemiseksi.

Välillisenä motivaatiotekijänä avoimemmat vankilaolosuhteet ovat parempi kuin ei motivaatiota lainkaan. Motivointityö vankilassa on ensisijaisen tärkeää. (v72)

Rikoksettomuutta pitää tukea erityisesti ja takoa, kun rauta on kuumaa. Toisaalta erityisesti pitää panostaa myös heihin, joilla ei muutosmotivaatio ole vielä edes herännyt. He kuitenkin ovat todennäköisin uusijaryhmä. Yhteenvetona voisi todeta, että molempiin ryhmiin pitää panostaa, mutta työskentelyn menetelmät ja tavoitteet ovat erilaiset ainakin työskentelyn alkuvaiheessa. (v54)

Moni haastateltu katsoi – henkilöstökyselyn avovastausten tapaan – että myös ulkoisiin motiiveihin palautuva suunnitelman noudattaminen saattoi johtaa positiivisiin seurauksiin, kuten rikkeettömään oleskeluun vankilassa tai rikosmyönteisen ajattelun vähenemiseen.

Totta kai on kivempi tehdä töitä semmoisten ihmisten kanssa, joista jotenkin huokuu se muutoshalu. Mutta että jos ikään kuin pelaa tai suorittaa ransuaan, niin parempihan sekin on kuin ei mitään. Minä ajattelen, että jos sillä motiivilla lähtee vaikka päihdekeskusteluihin, niin kyllähän sieltä jotain voi jäädä. Että mikä minä olen sitten taas arvioimaan niitä tai sanomaan, että sinulla pitäisi olla toisenlainen motiivi tai eri lähtökohta. Hyvä kun edes jostain syystä tarttuu asiaan. (H16, vankilan työntekijä)

Kyllä monta kertaa käy miettimään, että onko se vaikuttavaa työtä, jos vangin motivaatio hakeutua esimerkiksi toimintaohjelmaan on vaan se, että pääsee etenemään. Mutta vaikuttaisiko se kuitenkin jollain tavalla, jos vanki käy kuitenkin työstämään sitä asiaa. (H20, arviointikeskuksen työntekijä)

Eräs haastateltava mainitsi kuitenkin JR-taustaiset vangit esimerkkinä vankijoukosta, johon ei ole halukas ainakaan ensisijaisesti kohdentamaan voimavaroja.

En mä kauheesti halua panostaa sellasiin et ennemmin mä ne vähäset työ mitä pystyy ni käytän sitten sellasiin mitkä on aidosti motivoituneita -- jolloin meillä on ehkä oikeesti mahdollisuus katkasta se kierre. Et toki niitten [muiden] kanssa tehdään töitä mutta en panosta niihin sillä lailla. (H11, vankilan työntekijä)

Vangin motivointi suunnitelman noudattamiseen

Vankila- ja arviointikeskushenkilöstön haastatteluissa pohdittiin myös vangin motivoimista rangaistusajan suunnitelman noudattamiseen. Moni haastateltu piti motivointityötä tärkeänä, ja osa pohti etenkin sitä, miten syrjään vetäytyvämpiä ja vähemmän aktiivisia vankeja saataisiin motivoitua.

Vankilahenkilökunnan pitäisi jotenkin ehkä tiiviimmin ymmärtää oma roolinsa siinä, että vanki pitää sitouttaa ja motivoida rangaistusajan suunnitelman mukaiseen työhön. (H20, arviointikeskuksen työntekijä)

Pari arviointikeskuksen työntekijä katsoi, että jo suunnitelman laatimisvaiheessa vankia oli mahdollista motivoida suunnitelman noudattamiseen vetoamalla suunnitelman kannustimiin: ”sitä nopeammin avolaitos ja koevapaus sinulle koittavat kun käsittelet näitä juttuja tässä.” (H19). Haastateltujen vankilatyöntekijöiden keskuudessa suhtautuminen rangaistusajan suunnitelman noudattamisesta seuraaviin ”porkkanoihin” jakoi kuitenkin mieliteitä. Osa ilmaisi viittaavansa etuuksiin avoimesti työssään.

Sekä vangit että henkilökunta voi käyttää sitä porkkanana että kun teet näin ja näin ja näin, niin sitten pääset sinne ja sinne. Ja sitten taas että kun tavoite on tämä eikä kuitenkaan toteudukaan niin sitten etpä pääsekään. (H18, vankilan työntekijä)

Toisaalta pari haastateltua piti ”keppi ja porkkana” -ajatuksen perusteita kyseenalaisina.

Varsinkin näitten pitkäaikaisten vankien kanssa saatan jotenkin sitä avata että, kun sinä nyt tähän asiaan tarttuisit niin se vois olla sulle eduksi vaikka siinä vapauttamisprosessissa. Mut et eihän oo asiallista toimintaa. (H16, vankilan työntekijä)

Mä en pidä siitä porkkana-keppi-ideasta ollenkaan et se johtaa automaatioon puolin ja toisin. Tosta pitäis päästä eroon kokonaan. En nää mitään syvempää hyötyä, otetaan vaikka laitossijoittelu. Et vanki tekee jotakin että pääsis tiettyyn laitokseen tai sais tietyn luvan -- niin onks se muutos silloin aitoo. Tai onks siinä ees tapahtunu mitään muutosta. Ja sama toisinpäin, et onks sit automaatio jos joku ei oo toteutunu niin sit jotakin ei saa, niin suuntaan tai toiseen tommonen automaatio tai keppi-porkkana-systeemi ei toimi. Näin mä sen näkisin. (H14, vankilan työntekijä)

Eräs haastateltava korosti, ettei kannata rangaistusajan suunnitelmaan vetoamista etenkin negatiivisessa mielessä.

Nimenomaan kannustaa siihen (suunnitelman noudattamiseen) motivoivan puheen avulla, että ei oo heti uhkaamassa, että nyt lähdet pois täältä (avovankilasta). (H17, vankilan työntekijä)

6.2.2 Vankien näkemyksiä

Avovankiloiden vastaajista 83 prosenttia ja suljettujen vankiloiden vastaajista 62 prosenttia piti rangaistusajan suunnitelmien tekemistä hyvänä asiana⁵⁵. Miltei kaikki (93 %) katsoivat pyrkineensä omalla toiminnallaan edistymään rangaistusajan suunnitelman toteuttamisessa.

Hieman yli puolet (55 %) vastasi noudattavansa rangaistusajan suunnitelmaa lähinnä päästäkseen poistumisluvalle tai avoimpiin olosuhteisiin. Tätä useampi (72 %) vastasi pyrkivänsä edistymään rangaistusajan suunnitelmassaan välttääkseen kannaltaan ikävät seuraukset. Avovankiloiden vastaajista näin vastasi useampi (81 %) kuin suljettujen vankiloiden vastaajista (66 %)⁵⁶. Kuten edellä on todettu, moni vanki totesi myös avovastauksissa

⁵⁵ Vastausjakaumien erot olivat tilastollisesti merkitseviä alle 0,01 merkitsevyystasolla.

⁵⁶ Vastausjakaumien erot olivat tilastollisesti merkitseviä alle 0,05 merkitsevyystasolla.

pitävänsä hyvänä sellaista rangaistusajan suunnitelmaa, jota toteuttamalla oli mahdollista päästä avovankilaan ja/tai valvottuun koevapauteen.

6.3 Tavoitteiden toteutumisen seuranta

6.3.1 Henkilökunnan näkemyksiä

Henkilöstökyselyssä ei tiedusteltu erikseen rangaistusajan suunnitelmien seurannan ja dokumentoinnin käytännöistä. Avovastauksissa ja haastatteluisissa aihepiiriin esitettiin yksittäisiä kommentteja, joita käsitellään seuraavaksi.

Kirjavat kirjauskäytännöt

Pari vastaajaa peräänkuulutti tarkempia ja sisällöllisesti kattavampia kirjauksia rangaistusajan suunnitelman edistymisestä.

Vankien ransun edistäminen avoimempiin olosuhteisiin pääsemiseksi: tarvittaisiin täsmällisempää dokumentointia todellisesta etenemisestä ja ransun toteutumisesta. Ei riitä merkintä, että on osallistunut, vaan arviointia siitä, mihin vaiheeseen tuomittu on muutostyöskentelyssään edennyt. Motiivit voi kirjoittaa auki. (a34)

Lisää kirjauksia tarvitaan. Kirjaaminen tulisi tehdä niin, että asia on kirjoitettu auki, kunnolla. Jotta seuraavassakin laitoksessa, tai toisen työntekijän vastaanotolla ymmärretään mitä on oikesti suunniteltu tai sovittu. Kirjauksia saisi aina olla enemmän. Ja vanki tulisi joka kerta tavata henkilökohtaisesti. (v33)

Myös haastattelujen perusteella käytännöt vaikuttivat vaihtelevan vankiloitain ja henkilöittain sen suhteen, miten vankia koskevia asioita ja hänen edistymistään kirjattiin rangaistusajan suunnitelmaan. Osa haastatelluista oli tyytyväisiä kirjauskäytäntöihin, kun taas osa kaipasi yhdenmukaisuutta ja selkeyttä esimerkiksi siihen, missä laajuudessa asioita kirjattiin ja päivitettiin suunnitelmiin.

Se [kirjaaminen rangaistusajan suunnitelmaan] on sattumanvaraista, eli jollekin se on selkeämpää kuin toiselle ja nimenomaan ne kirjaukset on kauhean epätasaisia. [Tarvittaisiin] enemmän ohjeistusta ja linjauksia, että mitä sinne voi kirjoittaa ja mikä se tiedonkulun väline on. (H12, vankilan työntekijä)

Pari haastateltua korosti, että kirjausten tulee olla asiapitoisia ja todennettavissa. Kannanotot ja kirjaukset tuli voida perustella, jos vanki olisi eri mieltä asiasta ja kantelisi tai hakisi siitä muutosta.

Ne [esimerkiksi rangaistusajan suunnitelmiin perustuvat päätökset] on alttiita myös mahdollisille kanteluille ja oikaisuvaatimusjutuille, eli meidän täytyy ne aina pystyä perustelemaan (...) Se on tosi tarkkaa (...) Se on semmoinen alue, että siihen esitykseen kiinnittää huomiota ja siihen, miten kirjoittaa, että ei löysää tekstiä. Eikä semmoista, mitä voi käsittää väärin, ei loukkaavaa eikä mitään semmoista. Että pystyy aina seisomaan niiden sanojen takana eikä tarvitse selitellä mitään. (H21, arviointikeskuksen työntekijä)

Rangaistusajan suunnitelmien sekava seuranta

Henkilöstökyselyssä ei tiedusteltu erikseen myöskään rangaistusajan suunnitelmien päivittämisen käytännöistä. Avovastauksissa muutama vastaaja kuitenkin totesi, että rangaistusajan suunnitelmia tulisi päivittää vankilassa useammin. Eräs vastaaja katsoi, että ajan puutteen johdosta rangaistusajan suunnitelman mukainen työskentely saattoi jäädä liiaksi vangin oman aktiivisuuden varaan.

Vankilassa ransun mukainen työskentely tapahtuu siten, että vanki laputtaa virkailijaa ja saa sitten palvelua. (Mikäli vanki ei laputa virkailijoita, ei ransun mukaista työskentelyä välttämättä tapahdu, sillä virkamiehillä kyllä työtä riittää enemmän kuin ehtii tehdä!) (v76)

Haastattelujen perusteella rangaistusajan suunnitelmien seuranta oli eri vankiloissa järjestetty eri tavoin. Joissakin vankiloissa suunnitelman seuranta oli yhden rangaistusajan suunnitelmista vastaavan henkilön vastuulla, kun taas toisissa seurannasta ja päivittämisestä vastasi moniammatillinen tiimi, jossa oli eri henkilöstöryhmiä edustettuna.

Se menee sillä lailla että noi rikosseuraamusesimiehet lukee täältä mitä sinne on kirjattu, ottaa ne huomioon, ja plus mun mielestä ne keskustelee vielä vanginkin kanssa. Että meil ei oo mitään semmosta tiimijuttua vaan he itekseen ottaa ne päivitykset. (H15, vankilan työntekijä)

Täällä on kolmesti vuoteen tämä ransukokous, eli se esimies joka vastaa vangin suunnitelmasta kutsuu sitten koolle moniammatillisen ryhmän, jossa on sitten, no valvontaa, päihdekuntoutusta, kognitiivisen puolen, sosiaalityöntekijää, opinto-ohjaajaa, jos osallistuu kuntouttavaan työtoimintaan niin sieltä on myös. (H14, vankilan työntekijä)

Myös päivitystahti vaihteli haastattelujen perusteella vankiloittain ja osin henkilönkin mukaan. Moni haastateltu vankilan työntekijä piti vankeusasetukseen kirjattua vähintään neljän kuukauden välein tapahtuvaa päivitystä tavoitteena, johon pyrittiin, mutta joka ei aina toteutunut. Tärkeämpänä kuin ajan kulumiseen perustuvaa päivitystä moni piti sitä, että suunnitelmaa päivitettiin tarpeen mukaan eli kun jotakin ”raportoimisen arvoista” oli tapahtunut vangin elämässä.

Minun mielestä se ois hyvä että vaikkei mitään ois tapahtunutkaan – pitäis kolme kertaa vuodessa se palaveri järjestää ja kirjaukset. Mut se on vähän vaikeeta. Syystä tai toisesta aina joku jää sitte. Ihmiset on lomalla ja tälleen. (H17, vankilan työntekijä)

On ihan järkevää ja vangin edun mukaistakin, että niitä tietyin ajanjaksoin päivitetään ja ehkä vähän muutetaan tai poistetaan tai jotain muuta. Voi olla, että vangin tilanteessa on tapahtunut [muutoksia] (...) Enemmän niitä varmaan pitäisi tehdä, ehkä sykliä tiukentaa vielä. (H13, vankilan työntekijä)

Lakihan sanoo, et ne pitäis päivittää kolme kertaa vuodessa, mut käytännössä kaks kertaa on aika hyvä, ja sit sekin et mä yleensäkin pyrin sitte päivittää sen, totta kai laki pitää huomioida, myöskin se, että siinä tapahtuu jotain. (H10, vankilan työntekijä)

Myös vangin osallistumisessa rangaistusajan suunnitelman päivittämiseen oli haastattelujen perusteella vankilakohtaisia eroja. Valtaosa haastatelluista vankiloiden työntekijöistä kertoi vangin osallistuvan päivittämiseen tai tähän ainakin tarjottiin mahdollisuus. Parissa vankilassa vanki ei kuitenkaan osallistunut suunnitelmansa päivittämiseen. Tätä eräs haastateltava piti ongelmallisena vangin oikeusturvan kannalta.

Siis että vanki ei oo puolustamassa omia oikeuksiaan. Eikä ole myöskään peräänkuuluttamassa että mitä hänen rangaistuaajan suunnitelmassa vaadittais tehtävän eli menee monta läpi sormien. Saattaa olla niin että syyllistyy uusiin rikoksiin sen takia että ekalla tuomiolla ei oo saatu tehtyä mitään. (H12, vankilan työntekijä)

Tavoitteiden toteutumisen kriteerit

Rangaistusajan suunnitelman päivitysten yhteydessä arvioidaan, ovatko suunnitelmaan kirjatut tavoitteet edistyneet tai toteutuneet. Haastattelujen perusteella tavoitteiden edistymisen tai toteutumisen arviointi vaikutti perustuvan varsin subjektiivisiin kriteereihin.

Se on jokaisella ransu-esimiehellä henkilökohtainen [arvio], milloin katsoo sen edenneeksi. Siinä on tietysti laitosolosuhteet, henkilön olosuhteet ja muuta, että missä vaiheessa sen kirjaa edenneeksi tai ei-edenneeksi. (H13, vankilan työntekijä)

Erään haastateltavan mielestä esimerkiksi pitkää tuomiota suorittavan kohdalla päihdeongelma saattoi jossain määrin ”elää” tuomion aikana, jolloin kyseisen ongelman käsittelyyn saatettiin joutua palaamaan, vaikka suunnitelmaan kirjatut toimenpiteet olisi suoritettu. Toinen haastateltu puolestaan näki asian niin, että esimerkiksi tietyn kurssin suorittaminen ikään kuin kuitasi kyseisen asian ja tavoitteeseen oli tällöin päästy. Moni vankilan työntekijä pitikin tavoitteiden toteutumisen arviointia hankalana.

Sehän on aika vaikea [arvioida], että milloin on edennyt tai milloin ei ole edennyt. Aika vähän tarvitsee tehdä, että sinne saa ainakin minulta sen, että on edennyt. Että suurin piirtein on jotakin tehnyt sen asiansa eteen (...) Kyllä ne aika vähällä siihen ’edenneeseen’ pääsee. (H16, vankilan työntekijä)

*Se, että millä asteikolla se [ransu] on toteutunut, niin siinä rangaus-
tusun suunnitelma on epäonnistunut. Eli se määritelmä, että edennyt
täysin tai osittain, niin se jättää aika paljon ilmaa väliin. Näistä joutuu
sitten vangin kanssa keskustelemaan, että milloin minä katson, että se
on toteutunut riittävästi (...) Varmasti jossakin toisessa talossa häm-
mätellään meidän arviota. Ja sitten sama täällä, että saatan katsoa,
että mitähän tässä on meinattu, että katsovatko ne, että tuommoinen
riittää ja on sillä selvä. Eli puolin ja toisin olisi helpompi, kun kaikki
tietäisivät suunnilleen, mistä on kyse. Nythän se jää monessa paikassa
siten, että jossain katsotaan jotain tiettyjä asioita, jossakin jotain
toista. (H14, vankilan työntekijä)*

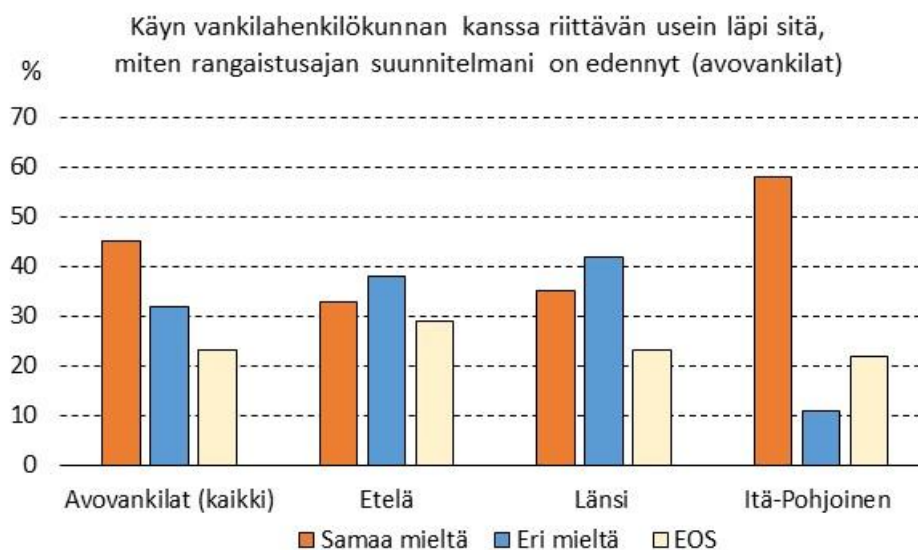
Eräs arviointikeskuksen työntekijä piti ongelmallisena tavoitteiden toteutumisen arvioimista ulkoisten seikkojen pohjalta.

He (rikosseuraamusesimiehet) monta kertaa katsoo tavoitteiden toteutumista semmoselta aika konkreettiselta tasolta, että onko vanki osallistunut toimintaohjelmaan tai onko käynyt keskustelemassa vaikka sosiaalityöntekijän luona, mut eivät yhtään mieti katso arvioi sitä että onko se sitten taas sisällöllisesti mitenkään vaikuttanu. (H20, arviointikeskuksen työntekijä)

6.3.2 Vankien näkemyksiä

Suurimmalle osalle (67 %) vangeista oli selvää, miten tulee toimia, jotta rangaistusajan suunnitelma edistyisi. Epäselvää tämä oli noin viidennekselle (22 %) vastaajista. Kuitenkin vain noin kolmannes (32 %) vangeista arvioi käyvänsä vankilahenkilökunnan kanssa riittävän usein läpi sitä, miten rangaistusajan suunnitelma on edennyt. Eri mieltä oli peräti 46 prosenttia vastaajista.

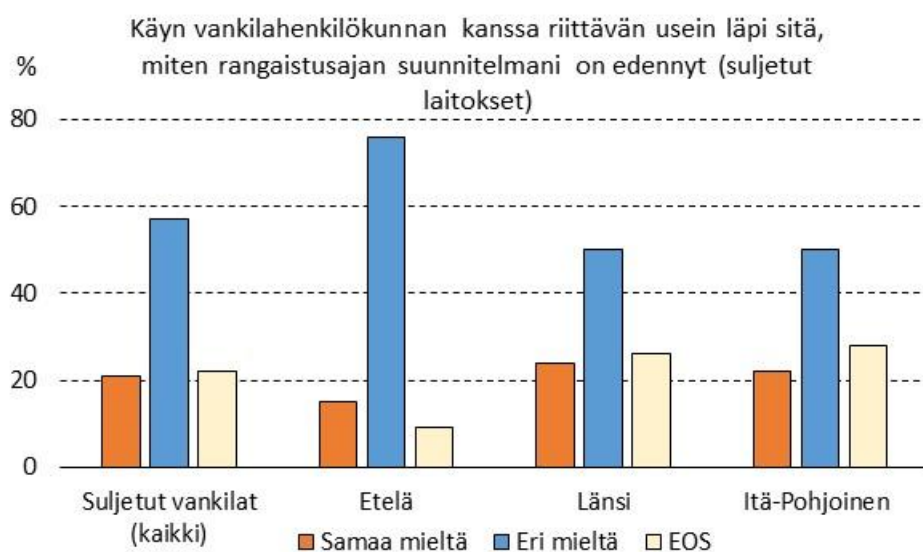
Avovankiloiden vastaajista vajaa puolet (45 %) ja suljettujen vankiloitten vastaajista vain noin viidennes (21 %) katsoi käyvänsä vankilahenkilökunnan kanssa riittävän usein läpi sitä, miten suunnitelma on edennyt⁵⁷. Myös alueelliset erot olivat huomattavia. Kuten alla olevasta kuviosta 5 näkyy, Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueen avovankiloiden vastaajista yli puolet (58 %), mutta Etelä- ja Länsi-Suomen avovankiloiden vastaajista vain kolmannes oli sitä mieltä, että suunnitelman etenemistä käydään vankilahenkilökunnan kanssa läpi riittävän usein.

Kuvio 5 Avovankiloiden vankien näkemykset rangaistusajan suunnitelman läpikäynnin riittävydestä, erittely rikosseuraamusalueittain (vankeusvangit 2014)

Suljettujen vankiloiden osalta tulokset eivät olleet kehuttavia millään rikosseuraamusalueella (kuvio 6). Etelä-Suomen suljettujen vankiloiden vastaajista peräti 76 prosenttia katsoi, ettei suunnitelmia käydä läpi tarpeeksi usein.

⁵⁷ Vastausjakaumien erot olivat tilastollisesti merkitseviä alle 0,01 merkitsevyystasolla.

Kuvio 6 Suljettujen vankiloiden vankien näkemykset rangaistusajan suunnitelman läpikäynnin riittäväydestä, erittely rikosseuraamusalueittain (vankeusvangit 2014)

Tekemättömät päivitykset ja epätietoisuutta arvioinnin kriteereistä

Avovastauksissa muutama vanki ilmaisi tyytymättömyytensä rangaistusajan suunnitelmien päivityskäytäntöjä kohtaan. Pääsääntöisesti kommentoissa todettiin, ettei päivityksiä ole tehty ollenkaan tai ainakin hyvin harvoin.

Kuuteen vuoteen ei ole tapahtunut muuta kuin suunnitelmalomake annettiin käteen! (s70)

Hlökunta ei osaa päivittää ransua, merkintöjä jää tekemättä. Ransuani ei ole minun kanssani päivitetty kolmeen vuoteen. Ransuni ei ole edennyt vaikka olen käynyt viisi kurssia, ammattitutkinnon, virkamiesten kanssa keskusteluja sekä ollut työtoiminnassa koko ajan. Niin arken [Arviointikeskus] mukaan ransuni ei etene tarpeeksi. (s223)

Minulta ei ole koko 2 vuoden aikana päivitetty ransua, enkä tiedä miten etenisin siinä, olen käynyt kursseja, osallistunut toimintaan ym. tähän epäkohtaan vankilassa pitäisi panostaa. (s258)

Vaikka kyselyn määrällisten tulosten valossa useimmille vastaajille oli selvää, kuinka rangaistusajan suunnitelmaa edistetään, avovastauksessa moni vastaaja ilmaisi olevansa epätietoinen siitä, kuinka rangaistusajan suunnitelmaa toteutetaan ja millaisin kriteerein suunnitelmassa etenemistä ja tavoitteiden toteutumista arvioidaan. Tämä kävi ilmi jo vastauksista yllä. Sama tulee esille seuraavissa kommentoissa yleisemmällä tasolla.

Mielestäni ransun eteneminen on nykyisellään liian epäselvä. Sen pitäisi olla selvemmin eroteltu, että mitä ransun etenemisen eteen tulee tehdä, jotta se "toteutuu" sekä kertoa mitkä ne askeleet ransun toteutumiseen ovat. (s249)

Suunnitelman tulisi olla tarkempi ja täsmällisempi. Sen tulisi olla mallia: Jos teet näin siitä seuraa näin. Nyt se on mallia: jos teet näin siitä saattaa seurata näin. (s245)

Tavoitteet esim päihitteettömyys harvoin toteutuu vaan sitä pyöritetään koko tuomio tavoitteet oltava seurattavissa. (avo271)

6.4 Rangaistusajan suunnitelma vankia koskevassa päätöksenteossa

6.4.1 Henkilökunnan näkemyksiä

Vankilahenkilökunnan vastaajista 67 prosenttia katsoi, että rangaistusajan suunnitelma tekee vangin vankeusajasta ennustettavamman. Arviointikeskuksen vastaajista tätä mieltä oli peräti 92 prosenttia.

Hyvä periaate

Haastateltavat pohtivat erityyppisistä näkökulmista kysymystä rangaistusajan suunnitelman merkityksestä vankia koskevassa päätöksenteossa. Suurin osa haastatelluista piti poistumislupien, laitossijoittelun ja valvottuun koevapauteen pääsyn kytkemistä rangaistusajan suunnitelman edistämiseen sinänsä perusteltuna. Moni katsoi, että suunnitelmaa noudattamalla vangin oli mahdollista osoittaa kykynsä suoriutua ongelmitta poistumisluvalla tai avoimemmissa vankilaoloissa.

Jos ei oo ite aktiivinen tai halua näyttää, että noudattaa suljetun vankilan laitossääntöjä, niin miten noudattais avolaitoksen taikka oman loman ehtoja? (H13, vankilan työntekijä)

Mun mielestä se on ainakin hirvittävän hyvä asia. Että jos sä oot aikaisemmin tuomiolla ryssinyt kaiken, niin jotain on kuitenkin tapahtunut sun päässä – ettei niiden aiempien tuomioiden perusteella tysiä enää niitä vaan annetaan se mahdollisuus muuttua ja kasvaa. (H22, arviointikeskuksen työntekijä)

Eräs haastateltava piti ennustettavuuden kannalta positiivisena seikkana myös sitä, että rangaistusajan suunnitelman tavoitteiden edistymiseen tai toteutumiseen vedoten oli mahdollista perustella vankia koskevia (erityisesti kielteisiä) esityksiä tai päätöksiä. Useassa henkilöstökyselyn avovastauksessa todettiin kuitenkin, etteivät suunnitelmaan implisiittisesti kytkeytyvät ”etuudet” välttämättä realisoidu vankia koskevassa päätöksenteossa, vaikka vanki olisikin noudattanut suunnitelmaa.

Usein kuulee vankien taholta kritiikkiä siitä, että vaikka olisi toteutunut ransuaan kirjaimellisesti, sitä ei päätöksen teossa huomioida. Vangit kokevat tältä osin myös tulevansa kohdelluksi eriarvoisesti. (v11)

Kun vanki on sitoutunut noudattamaan rangaistusajan suunnitelmaansa ja tehnyt siinä vaadittavat asiat, myös arviointikeskuksen pitäisi olla sitoutunut laatimiinsa suunnitelmiin ja päästää vanki etenemään kuten on suunniteltu. Näin ei aina ole ja se jos mikä aiheuttaa katkeruutta vangeissa. Lisäksi olen sitä mieltä, että median pelko johtaa liiaksi rikosseuraamusalan toimintaa: yksittäiset negatiiviset tapahtumat saavat paljon tilaa mediassa, jonka perusteelle ei uskalleta tehdä vankeja koskevia päätöksiä (esim avolaitossijoitukset, poistumisluvat) eli tästä syystä tulee tiukempia tai negatiivisempia päätöksiä vangeille. Pitää muistaa että alan keskeinen arvo on usko ihmisen kykyyn kasvaa ja muuttua! (v29)

Rajoitteina resurssit, vanhat käytännöt ja turvallisuus

Pari haastateltavaa puolestaan katsoi, että erityisesti poistumislupaharkinnassa rangaistusajan suunnitelman edistymisen painoarvo oli tosiasiallisesti tarkoitettua vähäisempi, sillä vanhat käytännöt vaikuttivat edelleen taustalla.

Eli jotenkin se ei meille näyttäydy, meillä ainakin tuntuu et esim. poistumislupiin ei vaikuta yhtään mitään että lätkitään kyllä menemään ihan kaiken maailman ongelmista huolimatta. – Se on joku vanha perinne. (H10, vankilan työntekijä)

Hirveen paljon elää vielä varmaan jonkun verran jopa poistumislupien myöntäjien ajatuksissa se vanha että lomapää kun aukee ja jos ei ryssi lomiaan niin loma pyörii. (H19, arviointikeskuksen työntekijä)

Muutama haastateltu piti rangaistusajan suunnitelman ja lupaharkinnan suhdetta ongelmallisena siinä mielessä, että suunnitelman toteutumiseen vai-

kuttivat usein myös vangista riippumattomat syyt, kuten vankitoiminnan resurssit. Myös eräissä vankilahenkilökunnan avovastauksissa todettiin, että esimerkiksi vankisijoitteluun vaikuttivat tosiasiallisesti erityyppiset rakenteelliset seikat.

Varmaan teoriassa kaunis ajatus, mutta käytännössä ei toimi ainakaan niin, kuin alunperin varmaan ajateltiin. Ymmärtääkseni noudattamalla rangaistusajan suunnitelmaansa vangilla piti olla mahdollisuus päästä avoimempiin olosuhteisiin ja saavuttaa muita etuja, mutta tämä periaate ei ole oikein ikinä pitänyt paikkaansa. Nykyään vankeja tungetaan väkisin avolaitoksiin ja koevapauksiin huolimatta siitä, miten ransu on edennyt vai onko edennyt ollenkaan. (v66)

Ransu:n eteneminen ja tavoitteisiin sitoutuminen ei ole tällä hetkellä monellekaan vangille kovin mielekästä. Vankiloiden käyttöasteen ollessa korkealla voi selliosastolta siirtyä eteenpäin enimmäkseen niitä vankeja, joilla jäljellä olevan tuomion pituus on Arke:n [Arviointikeskus] mielestä sopiva – eivät välttämättä ne, jotka ovat Ransu:n tavoitteisiin osallistuneet. (v5)

Muutama haastateltu korosti turvallisuusseikkojen merkitystä lupa- ja sijoitteluharkinnassa. Eräs haastateltava (H11, rse) mainitsi tiedottavansa vankia erikseen siitä, ettei rangaistusajan suunnitelman edistyminen johda automaattisesti avolaitossijoitukseen. Toinen haastateltava kritisoi yleisemmällä tasolla suunnitelmallisen vankityön edellytyksiä.

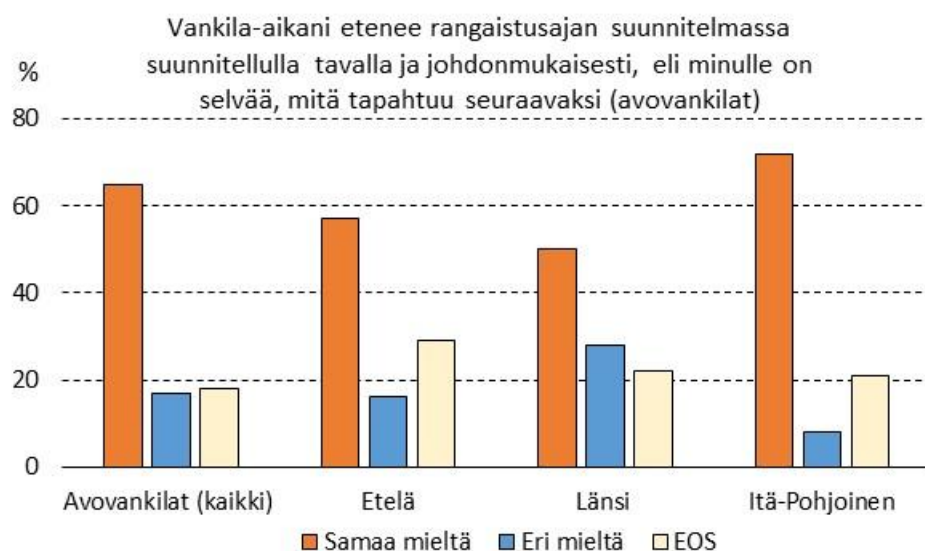
Jos mietitään tota asteittaista vapautumista tai muuta niin nythän koko vankilaverkosto on jatkuvasti tarkastelun alla että mitä sille tehdään, ja mitä tehdä eri alojen henkilöstölle, ja painopistettä vaihdetaan nopeaan tahtiin. – Jos joka vuosi vaihtuu suunnitelma niin en sanoisi sitä silloin suunnitelmallisuudeksi. (H14)

6.4.2 Vankien näkemyksiä

Kaikista vastaajista 44 prosenttia oli sitä mieltä, että vankila-aika etenee rangaistusajan suunnitelman mukaisella tavalla ja johdonmukaisesti, eli on selvää, mitä tapahtuu seuraavaksi. Eri mieltä oli 37 prosenttia vastaajista, ja loput eivät ottaneet kantaa asiaan.

Avovankiloiden vastaajista 65 prosenttia katsoi, että vankila-aika etenee rangaistusajan suunnitelmassa suunnitellulla tavalla ja johdonmukai-

sesti. Suljettujen vankiloiden vastaajista tätä mieltä sen sijaan oli vain neljännes (25 %) ⁵⁸. Vastausjakaumissa oli myös vankilatyyppin sisällä alueellisia eroja ⁵⁹. Itä- ja Pohjois-Suomen alueen avovankiloiden vastaajista 71 prosenttia, Etelä-Suomen alueen vastaajista 57 prosenttia ja Länsi-Suomen alueen vastaajista 50 prosenttia piti rangaistusajan etenemistä johdonmukaisena (kuvio 7).

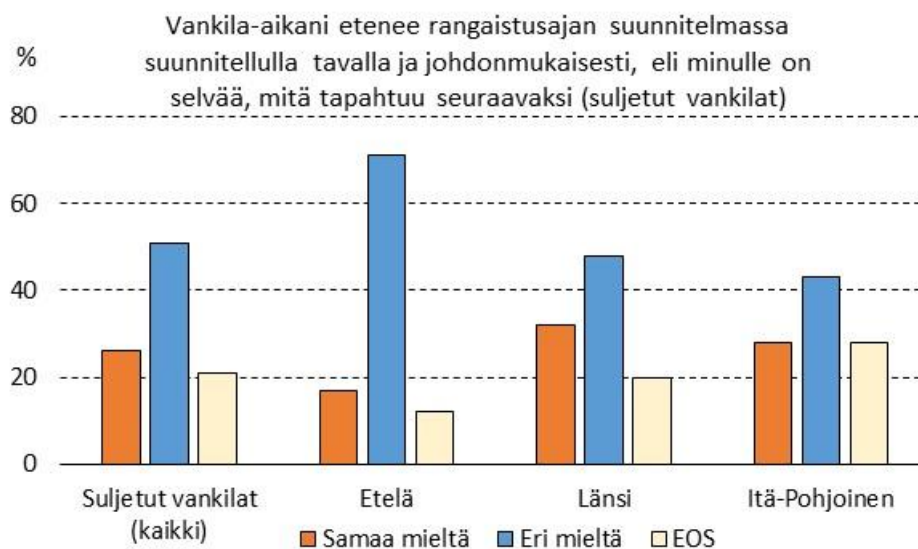

Kuvio 7 Avovankiloiden vankien näkemykset vankila-ajan etenemisen johdonmukaisuudesta, erittely rikosseuraamusalueittain (vankeusvangit 2014)

Suljettujen vankiloiden vastaustulokset olivat sen sijaan kaikilla rikosseuraamusalueilla varsin kielteiset (kuvio 8). Etelä-Suomen alueella peräti 71 prosenttia vastaajista oli sitä mieltä, että vankila-aika ei etene rangaistusajan suunnitelman mukaisella tavalla ja johdonmukaisesti; Länsi-Suomen alueen vastaajistakin tätä mieltä oli lähes puolet (48 %). Myös Itä- ja Pohjois-Suomen alueella suurin osuus vastaajista antoi johdonmukaisuuden toteutumisesta kielteisen arvion.

⁵⁸ Vastausjakaumien erot olivat tilastollisesti merkitseviä alle 0,01 merkitsevyystasolla.

⁵⁹ Avovankiloiden osalta vastauserot olivat tilastollisesti merkitseviä alle 0,05 merkitsevyystasolla, suljettujen osalta alle 0,01 merkitsevyystasolla.

Kuvio 8 Suljettujen vankiloiden vankien näkemykset vankila-ajan etenemisen johdonmukaisuudesta, erittely rikosseuraamusalueittain (vankeusvangit 2014)

Suunnitelma yksipuolisesti sitova

Vankikyselyn avovastauksissa kaikkein kommentoiduin tema oli viranomaisten sitoutuminen rangaistusajan suunnitelman edistämiseen ja toteuttamiseen. Moni vastaaja piti rangaistusajan suunnitelman sitovuutta yksipuolisena eli ainoastaan vankia sitovana. Yleinen näkemys oli, että vanki voidaan ”pakottaa” noudattamaan suunnitelmaa, mutta henkilökuntaa suunnitelma ei vastaavasti velvoita.

Hyvä ransu olisi sellainen jota arviointikeskus ja henkilökunta joutuisi noudattamaan myös, eikä vain vanki. (Eivät noudata ransua mitä ovat kirjanneet sinne ja "pakottavat" vangin tekemään kaikki ransun mukaisesti.) (s352)

Ransu on huono vitsi! Jos noudatan sitä ja jotain esim. pyydän ransuun vedoten, todetaan ettei se ole mikään sitova sopimus. Ransuun vetoaa henkilökunta (aina tilanteen mukaan) heille edulliseksi katsomallaan tavalla, vankeja (toisia) "kiristetään" ransulle. Itse olen haistattanut pitkät koko pelleilylle ajat sitten. Idean tasolla voi toimia hyvinkin, ei käytännössä. ransu siis. Hyvä ransu kai olisi molempia osapuolia riittävästi sitova, jos teen oman osani, voin olla varma että muutkin tekevät. (s324)

Eräs vastaaja katsoi ongelman johtuvan paitsi rangaistusajan suunnitelmia koskevasta sääntelystä (ks. luku 2) myös siitä, kuinka suunnitelmat käytännössä muotoillaan.

Ransun tulisi velvoittaa laintasolla myös vankilaa. Nyt vangin tulee noudattaa suunnitelmaa, mutta vankilan ei tarvitse pitää kiinni omasta osuudesta. Lisäksi vankilan osuus ransuun kirjataan siten että se ei velvoita sitä mihinkään. (s323)

Muutama vanki kritisoi yleisesti ottaen rangaistusajan suunnitelman painoarvoa vankia koskevassa päätöksenteossa. Näissäkin kommentteissa toistui kokemus siitä, että suunnitelmaa käytetään kontrollin välineenä.

Suurin vika ransussa on, että jos se ei toteudu niin sen avulla torpataan kaikki mahdollinen. Jos taas ransua on toteutettu ja noudatettu pilkulleen se ei takaa yhtään mitään. Siihen myös helposti lisätään uusia tavoitteita jos entiset tuntuvat sujuvan liian helposti. Kaunis ajatus ja toimivana voisi olla hieno, mutta nyt sillä enemmän kiristetään ja luodaan lisävaatimuksia ja silti ukot lähtevät kassi kädessä tyhjän päälle kuten ennenkin. Haiskahtaa PR-tempulta, millä firma julkisesti kiillottaa imagoaan. (s58)

Tämä ransun "tavoite". Voitaisiin selittää että on pakko täyttää muuten saa tyssit lopputuomiosta joka paikkaan. Lomat, avotalo ym. Omat tavoitteeni ovat vuosien varrella muuttuneet monta kertaa mutta vanhat "pakotetaan" käymään kun kaikkietävissä ransussa niin lukee. Ollaan lusimassa eikä armeijassa. (s120)

Muutamissa vastauksissa kommentoitiin laitossijoittelun ja lupaharkinnan epäselvyyttä. Osa kritisoi sitä, että esimerkiksi avolaitossijoituspäätökset tehdään arviointikeskuksissa vankia näkemättä.

[Hyvässä rangaistusajan suunnitelmassa] selkeästi näkee rang.ajan tavoitteet kohti vapautumista. Jos ok käytös ja ransu edennyt "niin silloin ja silloin avotaloon ja tuolloin mahd. koevapauteen". Mut on arvailua ja odottelua monen kohdalla. Ennen 2006 tullutta lakia oli yksinkertaisen helpompaa hakea esim. avotaloon kun lähettävä laitos tietää parhaiten mielestäni kunkin menestymis mahdollisuudet ja jos vastaanottava laitos sen kelpuutti niin sitten menttiin, kun nykyisin viime kädessä Arke [Arviointikeskus] päättää asiasta vain ja ainoastaan papereita katsomalla. (s134)

He [arviointikeskus] tekevät päätöksiä vankia näkemättä. Jos talo puoltaa avovankilaan pääsyä he tyrmäävät siirron. Jos vanki on ollut useamman vuoden samassa talossa niin kyllähän henkilökunta tuntee silloin vangin. Arviointikeskus kuitenkin päättää asian vankia näkemättä. Yleensä päätös on kielteinen. Mielestäni turha instanssi mikä vie voimavaroja sekä rahoja mitkä pitäisi sijoittaa vankien vapautumisen jälkeiseen toimintaan jotta rikollinen elämäntapa katkeaisi. (s344)

Tähän asti toiminut kohdallani kiitettävästi. voisi tehdä siitä vielä motivoivamman että sitä seuraamalla pääsisi tavoitteisiin, esim. avot lomat koevap. Nyt tuntuu et on arpapeliä. (s362)

JR-merkintä esteenä

Useassa kommentissa viitattiin myös JR-merkintään. Vangit kokivat, että JR-merkintä käytännössä estää rangaistusajan suunnitelman toteuttamisen.

JR merkinnän omaavien henkilöiden ei edes kannata tehdä rangaistusajan suunnitelmaa kun sinulla on merkintä rangaistusajan suunnitelmalla ole mitään väliä. Vankila ei anna mahdollisuutta mihinkään, ei lomaa, ei avotaloa, ei koevapautta. Kaikki asiat tyrmätään jr merkinnällä. (s347)

[Hyvä rangaistusajan suunnitelma on] sellainen jonka noudattaminen on realistista ja siihen annetaan käytännössä edes yksi mahdollisuus. Nykyään liian monen rikoksettomaan elämään motivoituneen ja ransua noudattavan vangin suunnitelman eteneminen tyssää mystiseen JR-merkintään. (s318)

Hyvä rangaistusajan suunnitelma on sellainen mitä voi toteuttaa. jos on JR-merkintä sinulle ei anneta mahdollisuutta toteuttaa rangaistusajan suunnitelmaa. (s347)

Moni piti merkintöjen perusteita ylipäänsä kyseenalaisina.

Suomessa on menty aivan liian pitkälle ns. "järjestäytyneen rikollisuuden" kanssa. Ihmiset luokitellaan "JR-vangeiksi" aivan heppoisin perustein. Poliisi ja Rise luokittelee jengiläisiä miten haluaa, vaikka heillä on jopa korkeimman oikeuden päätöksiä etteivät kuulu jr kerhoihin. He eivät pääse koskaan avotaloihin eikä koevapauteen. Eli ransulla ei ole mitään virkaa heidän kohdallaan. (s343)

Ransu on täysin turha paperi millä ei ole mitään merkitystä koska se sisältää valheellista paskaa minkä uskoisin keskusrikospoliisi on työntänyt sinne niin sanotun "JR" leiman siinä tukeudutaan yksittäisen krp (vankilan nimi) "asiantuntijan" omiin uskomuksiin mitkä ovat valheellisia! (s368)

7 TAPAUSKERTOMUKSET

Tämän luvun yhdeksän tapauskertomusta perustuvat vankien haastatteluihin. Yksi heistä on nainen (mainitaan tekstissä erikseen), muut ovat miehiä. Analyysi keskittyy vankien omakohtaisiin kokemuksiin, olosuhteisiin ja tilanteisiin. Keskeisenä haastateltavien valintakriteerinä oli, että rangaistusajan suunnitelman tuli olla edennyt, jotta haastattelussa olisi aineksia, joista keskustella. Tapauksissa käsitellään seuraavia teemoja: taustatiedot, suhde tavoitteisiin ja niiden toteutumiseen sekä yleinen käsitys suunnitelman merkityksestä ja mielekkyydestä. Osa haastatelluista puhui vuolaasti ja osa niukemmin, mikä näkyy analyysien pituudessa ja luonteessa. Suljettujen vankiloiden kolme ja avovankiloiden kuusi tapaus käsitellään omissa alaluvuissaan. Kummankin luvun alussa käsitellään ensin ne, jotka ilmaisevat eniten epäkohtia tai pulmallisia tilanteita. Tämän jälkeen siirrytään henkilöihin, joilla rangaistusajan suunnitelma on toiminut paremmin. Luvun lopussa eritellään tapauskertomusten yhdistäviä ja erottavia tekijöitä. Esille tuodaan myös näkökohtia, joita ei ole noussut aiemmissä analyyseissä.

7.1 Suljetun laitoksen vangit

Kriittinen ja turhautunut

Haastateltu oli yli neljäkymmenen ikäinen. Hän suoritti suljetussa vankilassa pitkää tuomiota huumausainerikoksista; siitä oli vielä usea vuosi jäljellä. Hän suhtautui rangaistusajan suunnitelmaan hyvin kriittisesti. Hän kuitenkin tiesi hyvin, mistä siinä oli kyse, oli tutustunut aikanaan vankeuslain uudistukseenkin. Hänen esittämänsä kritiikki oli samantapaista mitä tuli esille monissa vankikyselyn avovastauksissa: suunnitelma velvoittaa muttei takaa mitään.

Siel on niit eri kohtia. Vangin on ne suoritettava, ainakin täs laitokses kohta kohdalta, ennen kun täältä on mahdollisuus päästä yhtään miinkään, ja silti se ei takaa yhtään mitään. Et siit on tehty semmonen, miten sen nyt sanosin, rasite vähän.

Haastateltu sanoi toteuttavansa rangaistusajan suunnitelmaa, jotta pääsisi edes astetta kevyempään laitokseen. Kaiken kaikkiaan vaikutti, että hän oli turhautunut juuri siihen vankilaan, jossa suoritti tuomiotaan – ja ylipäänsä suljetun vankilan mahdollisuuksiin tarjota hyödyllistä ja mielekästä toimin-

taa. Hänellä oli aiemmasta vankilasta positiivisempia kokemuksia. Siellä tavoitteita mietittiin ja niistä keskusteltiin hänen mukaansa yhdessä ja hyvässä hengessä.

Esimies ehdotti mulle kaikkii perheleirii ja kaikkee, se oli vähän eri systeemi (...) Ja jos nyt halus jotain kysyy, niin ne otti selvää ja muuta vastaavaa (...) Ei tääl kiinnosta näit yhtään mitään semmoset asiat (...) No sillon mä luulin et siit ois jotain hyötyyki mut kyl se totuus sit tuli aika hyvin naamaan, ku tähän laitokseen tuli. Tääl se ei vaan toimi se homma.

Kritiikki kohdistui etenkin siihen, että vankila-aikaa ei ole hänen mukaansa mahdollista käyttää opiskeluun tai sellaiseen työntekoon, josta olisi siviilissä hyötyä. Haastateltu sanoi kysyneensä mahdollisuudesta päivittää rangaistusajan suunnitelmaa, mitä ei ollut tapahtunut moneen vuoteen, mutta vastaus oli hänen mukaansa lannistava: ”*Ei tääl oo kuulemma aikaa*”. Toisaalta hänen motivaationsa oli ajan myötä hiipunut, sillä tarjolla ei ollut sellaista toimintaa, mikä häntä kiinnosti.

Tavoitteisiin kuului psykologilla käyntiä, päiheteettömyyttä, vastuullista vanhemmuutta (sisältäen perhetapaamisia ja perheleirejä) ja opiskelua. Haastateltu oli saanut vaikuttaa tavoitteisiin, vaikkei pitänyt kaikkia mielekkäinä. Osaa hän oli toteuttanut aiemmassa vankilassa. Osan tarjotuista tavoitteista hän oli puolestaan torjunut.

Mä kysyin ihan suoraan, et tehdäänks täst semmonen et mä meinaan yleensäkin tätä suorittaa vai semmonen et se näyttää tos papereil teil hyvältä. Et voit sä sinne lisätä ihan mitä vaan, mut en mä sit tuu ainuttakaan niit käymään, et mulla on tässä tuomiossaki ihan tarpeeks istuttavaa.

Päihdekeskusteluissa hän ei ollut halunnut käydä pitkään aikaan. Psykologin luona hän sanoi käyneensä muodon vuoksi (ainakin aiemmassa vankilassa), jotta suunnitelma edistyi eikä kieltäytymistä käytettäisi häntä vastaan.

Sit lukis siellä et mä oon kieltäytyny ja ransu ei oo edenny. Ja sit se on esteenä taas joka paikkaan.

Haastatellun suurin turhautuminen liittyi siihen, ettei hän voinut opiskella. Muutoinkin hän katsoi, että nykyisessä vankilassa mielekkäistä tavoitteista oli toteutunut ainoastaan perhetapaamiset, jotka toteutuisivat hänen mukaansa rangaistusajan suunnitelmasta huolimatta. Hän kaipasi perheleireille, mutta se ei ollut mahdollista.

Haastateltu oli päässyt opiskelun makuun aiemmassa vankilassa, mutta se oli tyrehtynyt, koska kyseinen vankila ei jatkanut sopimusta oppilaitoksen kanssa. Hän oli nykyisessä vankilassa hakenut useasti toiseen vankilaan, jossa voisi opiskella. Vastaukset turhauttivat.

Mä oon hakenu viis vuotta, ni nyt mul tuli se piste, et mä en enää hae kyl. Ku sielt tulee aina vastaus, et no okei, ens vuoden puolella mul on parempi mahdollisuus päästä, ku loma-aika alkaa.

Toisaalta haastatellun mukaan opiskelu oli suljetussa vankilassa ylipäänsä hankalaa, varsinkin tutkinnon suorittaminen.

Ei semmosil keskeneräisil opinnoil tee yhtään mitään, ja jos mä nyt yheksän vuotta olen vankilas, ni ei kai nyt kukaan kuvittele, et mä rupeen kouluu käymään sit vielä kun mä pääsen pois, jos ei sitä täl ajal pysty käymään (...) Mä oisin alusta alkaen halunnu opiskella, olisin tässä kolme ammattia, ainaki kaks kerkiny [hankkia].

Haastatellulla oli konkreettisia ehdotuksia rangaistusajan suunnitelman parantamiseksi. Hänen mukaansa tavoitteet kannattaisi portaistaa varsinkin pitkää tuomiota suorittavia ajatellen; silloin osatavoitteet toimitaisivat mielekkäinä porkkanoina.

Mun mielest niihin pitäis laittaa päivämääriä, et koska ois mahdollisuus päästä johonkin, tulis vähän semmost noh, sanotaan nyt vaikka porkkanaks (...) Oltas tehty vaikka osioissa, et nyt opiskelet vaikka sen kaks vuotta. Tai oltas tehty kolmen vuoden pätkis ku mullakin yheksän vuotta kiinni ollu, niin ois kolme vuotta ollu ja sit taas kolme vuotta ja sit sen jälkeen ois tullu ne lomat ja avolaitokset ja nää. Nythän mul ei oo mitään semmosii, et se on semmonen ympäripyöree paperi, et eihän siinä oo oikeestaan mitään virkaa ku ei niist ees toteudu mikään.

Haastateltu ei nähnyt, että vankilassaolo eroaisi käytännössä ajasta ennen rangaistusajan suunnitelmia. Vastaus moneen tarkentavaan kysymykseen palautui toistuvasti vankilakohtaiseen kritiikkiin. Vankilan ”systeemiä” ilmensi hänen mukaansa henkilökunnan välinpitämätön asenne.

Tossa suljetulla esimiehen vastaus oli se, et no sitä ois pitänyt mieltii sillon ku noit rikoksii tekee, et tuol siviilis olis paremmat mahdollisuudet opiskella (...) Ni kyl se rupee suoraan sanottuna vähä vituttamaan kun toinen rupee siin viisastelemaan vielä.

Enää haastateltu ei edes halunnut keskustella vankilahenkilökunnan kanssa rangaistusajan suunnitelmasta, koska tarjolla ei hänen mukaansa ollut mitään, mikä häntä aidosti motivoi. Hän näki, että pahimmassa tapauksessa keskustelu synnyttäisi lisää turhautumista, kuten ehdotuksen Kalterit taakse-kurssille osallistumisesta, mistä voisi olla vaikea käytännössä kieltäytyä.

Niin täs talos se menee niin, et jos mä kieltäydyn siit, ni sen jälkeen mun ransu ei oo edenny. Vaikkei se siel tavotteis ookaan.

Yksi kehittämisenäkökohta olikin, että rangaistusajan suunnitelma laadittaisiin aidosti yhteisymmärryksessä vangin kanssa – ei niin, että toinen osapuoli ”latelee ehtoja”. Vaikutti, että haastateltu ei yksinkertaisesti luottanut vankilan henkilökuntaan.

Täs laitokses se ei takaa yhtään mitään vaik sä kävisit nää kaikki (...) tai joku kurssi on, nää tulee selittämään et tää edesauttais vaik pääsemist avolaitokseen (...) Sit ku sitä on viikko jälel niin sanotaan, et ei tää ole mikään automaattinen juttu, tullaan tällel sanoo, täällä on aina ollu se tyyli.

Parasta kehittämistä haastatellun mukaan olisikin, että rangaistusajan suunnitelma sitoisi myös vankilaa. Haastateltu ei muutenkaan arvostanut ”jotain elämänhallintahommii”. Hän katsoi olevansa niihin jo liian iäkäs eikä nähnyt sellaisille kurseille omakohtaista tarvetta.

Näil ei vaan tunnu semmonen juttu menevän kupoliin millään et joku tekee, on tehny rikoksen esimerkiks pelkästään rahasta. Pitää olla aina kauhee ongelma. Se on ihan käsittämätön juttu.

Kaikesta huolimatta haastateltu arveli, että rangaistusajan suunnitelma oli kirjausten mukaan edennyt. Hän oli käynyt psykologilla ja päihdekeskusteluissa, ja päihteettömyys oli todennettu perhetapaamisten yhteydessä virtsaustestin. Vastuullinen vanhemmuus ei ollut kuitenkaan toteutunut, kuten hän oli tavoitteen itse mieltänyt. Myös opiskelutavoitteen toteuttaminen oli haastatellun mukaan todennäköisesti edennyt, koska hän oli opiskellut aiemmin ja hakenut aktiivisesti uutta opiskelun mahdollisuutta. Haastateltu arvelikin, että realiteeteista riippumatta suunnitelman toteuttaminen alkaa näyttää sitä paremmalta, mitä vähemmän tuomiota on jäljellä.

Mä luulen et noit paperei kattoo sit joku muuki kun nää ite. Et joku jossai vaihees kattoo varmaan ainaki pitkäaikaisvankei. Et miten tää toimii tää homma, niin sehän näyttää hyvältä, nää paperit tos tietokoneelta. Se todellisuus on ihan toista. Tääl ei vaan pelitä tää.

Haastattelun mukaan ensisijaisen tärkeää olisi saada konkreettista tukea siviiliin siirtymisessä.

Se nyt on oikeestaan ihan sama et kuin monta kurssii ja koulutusta tääl käydään, jos ei sul oo enää kotii mihin sä menet. Tai mitään perhesuhteit sun muita. Kyl sen ny jokainen osaa arvata mitä sit tapahtuu. Niihin mun mielestä ei vaan yksinkertasesi vankilas voida koskaan tarpeeks panostaa.

Haastattelulla oli vielä yksi koulutukseen liittyvä kehittämissuositus: tietokoneen käytön opetus.

Tääl kuitenkin suurin osa ei osaa ees tietokonetta käyttää. Ja kuitenkin noi asiat hoituu nykypäivän siviilin puolel kaikki tietokoneen kautta, ni kyllähän ne on täysin ummikkoja. Mä nyt oon kuitenkin aika paljon sen kans pelailu jossain vaiheessa. Totta kai ne on unohtunu, mut kyl mä sitä nyt osaan käyttää, nettipankissa pystyn asioimaan sun muuta ja Kelan sivuil osaan käydä sit ku pääsee pois, mut tääl on kuitenkin semmosii ketkä ei oo juurikaan sen kans pelailu.

Valveutunut konkari

Noin kolmekymppinen vanki suoritti haastattelun aikaan muutaman vuoden tuomiota huumausaine- ja omaisuusrikoksista. Hän odotti avovankilaan pääsyä, minkä oli tarkoitus tapahtua lähitulevaisuudessa. Vankilassa olo oli tullut tutuksi jo ajalta ennen rangaistusajan suunnitelmien laaja-alaista käyttöönottoa (eli ennen vuotta 2006), samoin monet kurssit (virallisesti toimintaohjelmat), joita suunnitelmiin kytketään.

Mä oon oikeesti käyny [niitä kursseja] tässä linnahistoriani aikana aika monesti. Enemmän diplomeita ku siviilistä mistään asioista.

Haastateltu oli yleisesti ottaen tyytyväinen rangaistusajan suunnitelman kirjauksiin, joihin oli päässyt vahvasti vaikuttamaan. Tavoitteisiin kuului muun muassa työn tekoa vankilassa ja käyntejä vankilan henkilökuntaan kuuluvien eri alojen ammattiauttajien luona. Tosin haastateltu sanoi, että oli ehkä innostunut liikaakin luettelemaan toiveita suunnitelmaa laadittaessa.

No menin vähän lankaan ku luettelin näitä sille [virkailijalle] ja sit se kirjasi nää kaikki tänne näin, että mulla on täällä hirveä lista näitä.

Vastaus oli kuitenkin selvä kysyttäessä, mihin hänen toivelistansa perustui. Toisin sanoen vanki oli tietoinen elämänalueista, joihin oli mielekästä saada tukea. ”No kai niissä oikeesti on vähän jotain vibaa.”

Vaikka tavoitteet olivat toiveiden mukaisia, haastateltu suhtautui rangaistusajan suunnitelman toteuttamiseen ikään kuin pakollisina suoritteina, joista odotti hyötyvänsä. Syyt suhtautumiseen olivat monisäikeiset. Ensinnäkin vanki totesi, että suunnitelman aktiivinen toteuttaminen ”näyttää hyvältä” papereissa, mutta toisaalta suunnitelmaan kirjattuja asioita on myös ”pakko hoitaa”. Jos suunnitelman toteuttaminen ei edisty, ei pääse avotuloon.

Mä ainaki toteutan tätä ihan tasan tarkkaan sen takia, että luen täältä mitä mun pitää tehdä (...) Hain avotuloon vähän aika sitte, ni mulle tuli sieltä, että ennen ku mä pääsen, mun on pakko käydä opinto-ohjaajalla ja päihdeohjaajalla [kirjattu suunnitelmaan]. Laputin [pyyntö päästä käymään] sinne heti seuraavalla viikolla, sain rastiin paperiin ja that's it. Ne on nyt toteutunu. Mutta se on vähän semmonen väkinäinen asia.

Yksi suunnitelmaan kirjattu toiminta oli vielä suorittamatta, ja sen jälkeen haastatellulla ei pitänyt olla estettä avotuloon pääsyyn. Niin hän oli ainakin henkilökunnan puheista ymmärtänyt. Suurimmaksi avovankilaan pääsyä motivoivaksi tekijäksi haastateltu mainitsi perheen ja erityisesti lapsensa.

Joo siis totta kai isoin asia on se, että mulla on [x vuotta] vanha poika mitä mun ei oo mahdollisuus nähdä täällä. Totta kai se on sairaan iso kannustin, että näkisin mun lasta (...) Joo siis ei mua muuten mikään kiinnostaisi perheasiat. Ni näitten takia. Sepä tässä on aino, ku haetaan näitä rasteja ruutuun.

Välineellinen suhtautuminen rangaistusajan suunnitelmaan ei siis ollut ristiriidassa sen kanssa, että vanki sai vaikuttaa suunnitelman sisältöön ja piti sitä mielekkäänä. Ongelma oli pikemminkin suunnitelman toteuttamisen muodollisuudessa ja pakollisuudessa. Vanki katsoi, että oli vuosikausia käsitellyt asioitaan ammattiauttajien kanssa, myös vapaaehtoisesti ja motivoituneena, mutta se tie oli kuljettu loppuun. Vastuu asioiden sisäistämisestä oli nyt hänellä itsellään.

Mä oon jauhanu sitä elämäntarinaani ja samoja asioita niin monet kerrat että tulee jo korvista ulos että ei jaksa. Se tulee sitte jossain vaiheessa ku tulee, omaan päähän. Ettei se jauhamalla parane.

Päihdetyöntekijä suhtautui vangin mukaan ymmärtävästi hänen asenteeseensa.

Sano, että vedetään rasti ruutuun ja laputat sitten itte ku tuntuu siltä.

Toinen syy siihen, että haastateltu suhtautui kriittisesti rangaistusajan suunnitelmaan, oli kokemus tuen saannista suunnitelmasta riippumatta. Haastateltu tiesi, kenen puoleen voi milloinkin ja missäkin asiassa kääntyä.

Emmä nää tässä hirveesti hyötyy. On tehty vaan tällöinen hieno systeemi mitä on pakko noudattaa. Ennen ku tätä ei ollu olemassa-kaan koko juttua, kyllä mä osasin mennä, tiesin mihin meen. Menin johonki päihdeettömälle, lähin sitä kautta työstään omia asioita. Meinin sitten avotaloon, hoidin asiat hienosti, ni periaatteessa emmä nää tässä mitään erilaista. Kyllä mä saan suuni auki ilman, että joku tulee hakeen mut ja pyytää vastauksia (...) Sitä varten ne täällä on että niiltä kysellään tiettyjä asioita.

Haastateltu ei myöskään nähnyt, että rangaistusajan suunnitelma olisi tuonut erityistä muutosta avovankilan kautta vapautumiseen. Erityistilanteita toki löytyi, joista haastateltu mainitsi muun muassa jengiläisten aseman, mutta yleinen lähtökohta oli aina ollut häneen mukaansa sama.

Kyllä tässä nyt kaikki tietää mitä sun pitää tehdä, ettet sä ny huumeita vetämällä ja hakkaamalla pääse sinne avotaloon. Että se mun mielestä menee jo maalaisjärkeenki. Että kun sä ansaitset paikkas siellä, ni pääset joskus (...) Kyllä jokainen tietää, miten täältä päästään eteenpäin. Hoitaa asiat mallikkaasti, hoitaa omat asiat ja sillä sipuli. Ihan perusasioita, ei tarvi kieli lattiassa vetää, on vaan itte nätisti. Sääntöjen mukaan. Ei tässä muuta tarvi.

Kysymykseen, olisiko haastatellun kannalta ollut aivan sama, vaikkei koko rangaistusajan suunnitelmaa olisi ollut käytössä ollenkaan, hän antoi sille lopulta tunnustusta. Ilman ”ransua” hän ei ehkä olisi oivaltanut käydä opinto-ohjaajan luona keskustelemassa – tai sitten olisi. Joka tapauksessa hän piti käyntiä hyödyllisenä.

Se riitti se kerta. Nyt mä tiän mitä sitte teen. Mikkä haen ja mitä yritän ja niinku näin (...) Oon miettiny, jos sit ku pääsee avotaloon, jos pääsis johki raksakurssille tai näin. Sitte se vähän opasti, mitä kannattaa hakee ja missä on mitäki erilaisia.

Päinvastoin kuin edellisessä tapauskertomuksessa tällä vangilla rangaistusajan suunnitelmaa koskeva kritiikki kohdistui järjestelmään eikä henkilökuntaan. Haastateltu arvosti muun muassa sitä, että henkilökunta sanoi suoraan, mitä hänen pitää tehdä voidakseen hakea avovankilaan.

Emmä tiä kannustetaanko, mulle tultiin ainaki sanoon, et sun täytyy käydä siellä opinto-ohjaajalla ja päihdeohjaajalla ennen ku voin

tehdä sen anomuksen mihkään. On se ainaki semmosta opastamista. Tietää mitä pitää tehdä, ettei tuu sitten yllätyksenä joskus.

Tietoinen tuen tarpeestaan

Haastateltava oli reilusti yli kuudenkymmenen ikäinen ja suoritti henkiri-koksesta pitkää tuomiota, josta oli vielä vuosia jäljellä. Taustalla oli monta aiempaa tuomiota. Haastateltu oli suljetussa vankilassa, jossa hänen kanssaan oli ollut puhetta siirtymisestä avoimempiin oloihin.

Rangaistusajan suunnitelman toteuttaminen tarkoitti haastateltavalle etupäässä kurssien käymistä ja psykologin kanssa keskustelua, mutta suunnitelman varsinainen merkitys ei ollut hänelle kovin selvä. Hän sanoi nähneensä suunnitelman vasta päivää ennen haastattelua.

No mä tosta nyt luen, mulle ei oo oikeeta käsitystä tästä, ko ei mulle oo selitetty. Ja sitten kun mä luin, niin en kaikkee ymmärtäny, et mä oon ne kurssit käyny, ja sitten psykologi [X:n] kans keskustellu aina, ker-ranki vuoden verran joka viikko oli tota tunnin, puolest tunnist tuntiin semmonen keskustelu (...) Siel on vaan tietoja mitä oli tapahtunu täällä, ja sitte mä oon tost alkoholi-ongelmasta kertonu kans, ku mul on se, et mä oon yrittäny sitäkin sit hoitaa.

Keskustelu kiinnittyi enimmäkseen kursseihin ja psykologilla käyntiin. Aluksi haastateltu kertoi suhtautuneensa kursseihin kielteisesti; mietti mitä hyötyä niistä on. Mentyyään mukaan hän alkoi kuitenkin pitää niitä mielek-käinä. Lisäksi hän tiedosti, että kurssien käynti edisti lomalle pääsyä, mutta sillä ei ollut hänelle merkitystä. Hän ei ollut vielä halunnut lomalle, vaikka siihen oli ollut jo mahdollisuus.

Ettei mulla nyt mitään porkkanoita siinä, et pitäs päästä sinne ja tänne. Tuntu se sillä tavalla kun siellä sai jutella asioista niin [kävi] mielellään (...) mitkä tunteet on ja miten käyttäytyy ja miten pystyy hillitseen itsensä tilanteissa.

Haastateltu oli myös tiedostanut, että kurssien käymisen vapaaehtoisuus oli suhteellista.

Et ei ne pakota käymään sitä, mut siinä lukee, tai vähän rivien välistä oivaltaa, että sitten ei vedä mikään..

Asetelma ei haastateltua kuitenkaan haitannut, koska hän osallistui kursseille mielellään. Silti hän korosti, että samat kurssit eivät välttämättä sovi kaikille. Haastattelun aikaan haastateltu kävi vielä yhden kurssin jatko-osiota, mihin oli myös tyytyväinen.

Siellä kahvitellaan ja jutellaan, että onko tullu jotain sellasia toimintaa, että on riitaa tai kinastelua kenenkään kans, et miten on toiminu siinä ja et onko ollu sellasii tilanteita, mut ei mul oo ollu nyt ainakaan pitkiin aikoihin. Et siel tällasii kysytään, sit saa kertoa, jos on joku vaikee tilanne ollu.

Haastateltu oli kuitenkin huolissaan tulevaisuudesta, koska kurssit oli pitkälti käyty, eikä muuta mielekästä tekemistä juuri ollut. Toisin oli aiemmin, kun vankilassa oli haastatellun mukaan tarjolla enemmän tekemistä.

Et oli sillon tullu nää kaikki kurssit, ja täällä on muita toimintoja sit lopetettu, askartelut ja tommoset. Tai en mä tiä mut joskus tääl seityluvul askarreltiin sellissä ja oli vähän enemmän muutakin toimintaa.

Haastateltua huolestutti myös, mitä hänelle tapahtuu siviilissä, jossa vastavia kursseja ei ollut hänen nähdäkseen tarjolla.

Tääl nyt jotain tajuu näist asioista. Tai ittestä tietenki kiinni kyllä mä osaan hillitä itteni ja oon sillä tavalla nyt että ei mitään semmosii vaikeuksii oo ollu, et on helpompi olla. Ei tarvii kinastella kenenkään kanssa, että lusii omaa kakkuu vaan. Mut että miten mä nyt tän sa-noisin, et kurssit jää sit siihen, ni mitä sen jälkeen.

Kurssien ohella haastateltu sanoi saaneensa tärkeää tukea vankilan psykologilta, jonka kanssa keskustelut jatkuivat edelleen. Haastatellulle oli muodostunut hyvä vuorovaikutus myös kuntouttavaa toimintaa edustavan henkilökunnan edustajan kanssa. Keskustelu painottui kuitenkin psykologiaan, johon haastatellulle oli muodostunut pitkäaikainen, toimiva yhteys.

Me keskustellaan mitä on aina mielessä ja mikä painaa. Onko hyvä fiilis vai huono fiilis. Ihan asioista siin keskustellaan; se on hyvä se puhuminenhan se auttaa aina (...) Se että kun pystyn puhumaan ittestäni niin se kuuntelee ja vastaa niihin. Ja noin et semmonen myötämielinen ja asiallinen. Et mä luotan siihen.

Koska haastateltu kaipasi tekemistä, hän osallistui jonkin verran työtoimintaan.

Oon tos siivousryhmässä, narikkahommaa, vaatejakelua ja siivousta sitte rappujen siivoomista mitä nyt on.

Siirtymistä toiseen laitokseen ja samalla avoimempiin oloihin selvitettiin paraikaa. Haastateltu oli ollut pitkään epävarma halustaan siirtyä avoimempiin oloihin, mutta sanoi olevansa siihen viimein valmis.

Haastateltu oli miettinyt tulevaisuutta pidemmällekin. Hän toivoi vapauttuaan pääsyä hoitokotiin, josta oli kuullut. Siellä oleminen edellyttää muun muassa päihteettömyyttä. Haastateltu piti sitä siviilissä pärjäämisen kannalta välttämättömänä, joskin hän sanoi tarvitsevänsä siihen tukea. Sitä vaikuttaisi kuitenkin olevan tarjolla.

Sit siel on se AA, menee sinne ja siel päivä kerrallaan elää raittiina, et se ehto, se ehto mulla.

7.2 Avolaitosvangit

Ei pakolla

Haastateltu, noin kolmekymppinen vanki, istui pitkää tuomiota henkirikoksesta ja pahoinpitelyistä. Kyseessä oli hänen ensimmäinen vankeustuomiionsa. Hän oli jo päässyt suljetusta vankilasta avovankilaan, joskin siirtymisprosessi oli ollut työläs.

Vanki ei ollut tyytyväinen siihen, kuinka rangaistusajan suunnitelma alun perin laadittiin. Häntä oli kyllä haastateltu, mutta hän ei mielestään saanut vaikuttaa juurikaan sen sisältöön.

Ne kuunteli mun jutut, mutta ne luki mun vanhoja tuomiopapereita ja niitten perusteella tekivät nuo lauselmät.

Haastateltua harmittivat erityisen paljon hänestä kirjoitetut negatiivisen sävyiset psykologiset arviot. Hän katsoi, että virkamiehellä, jolla ei ole psykologin koulutusta tai pätevyyttä, ei ole oikeutta kirjoittaa sellaisia arvioita.

Siitä mä sanoin [kyseiselle virkamiehelle] että sä et saa laittaa tollasia psykologisia lauseita tonne. Et ainoo mitä sä saat kirjottaa siihen kohtaan on se että olisi syytä ohjata psykologille; että tuomiopapereitten perusteella olisi syytä tutkia asiaa tarkemmin, vaan ei suoraan kirjottaa että tunnekylmyys ja diipadaapa. Siitä se rupes sitte mutiseen vastaan että joo, että hän on käyttäny strukturoitua ohjekirjaa apunaan tämän laatimisessa. Ni jos sulla ei ole edes pätevyyttä psykologian puolelle, ni et sä voi käyttää mitään kirjaa apuna kirjoittaakseen tommosia lauselmaa.

Hän sanoi käyneensä asiasta kovaa ”taistelua”, jotta arviot eivät vaikeuttaisi hänen pääsyään avovankilaan.

Siitähän mä sit arviointikeskuksen johtajalle laitoin viestin et jos tämä asia on tämmönen, että henkilö jolla ei ole psykologian koulutusta, voi vaikuttaa mun ransuun ja mun vankeustuomioon näin paljon, ni turha mun on edes hakeakaan avotaloon.

Toinen rangaistusajan suunnitelman laatimiseen liittyvä tyytymättömyyden aihe koski perhesuhteiden ylläpitämistä yhtenä tavoitteena. Haastateltu koki useasti, että oli halunnut kotinsa lähelle avovankilaan, jotta pääsee tapaamaan vaimoa ja lastaan. Perhesuhteet oli kuitenkin merkitty tavoitteiden listalla vasta viimeiselle eli hänen tapauksessaan kuudennelle sijalle. Vangin mukaan tämä asetelma hankaloitti perhetapaamisten järjestymistä.

Ni siellä oli tiet yks kohta jossa luki että [haastatellun] kohdalla perhesuhteiden ylläpitäminen ei ole niin välttämätöntä. Se pitää olla yksikösenä joka ikisellä vangilla, koska perhe on se tärkein. Se on se että mihin on jotain vangilla mistä pitää kiinni ja haluaa tehdä asioille jotain. Mutta ku se on viimesenä et siellä on kaiken maailman muuta kurssituksii koulutuksii ja psykologilla käyntii. Ja sitte vasta katotaan perheasioita.

Yksi epämieluisa seikka oli vielä papereihin kirjattu JR-merkintä, jonka mukaan vangilla oletetaan olevan yhteyksiä järjestäytyneeseen rikollisuuteen. Myös se johti tiukkaan sanalliseen ”taisteluun”. Haastatellun mukaan se alkoi siitä, että henkilökunta kysyi tatuointeihin perustuen, onko hän jengiläinen. Kun hän vastasi kieltävästi, häneltä kysyttiin seuraavaksi, tunteeo hän jengiläisiä. Haastatellun pohdinta jengiläisyyden merkityksistä kertoo asetelman mutkikkuudesta.

Mutta toinen asia on se että ne henkilöt jota mä tunnen, niin niitten järjestöä tai kerhoa ei ole luokiteltu järjestäytyneeseen rikollisuuteen. Ni tommoset merkinnät pitäis poistaa sieltä välittömästi, koska se vaikuttaa koko sun vankeustuomion aikana. Jos oletetaan että sä sul on jengiläisiä kaverina, ni oletetaan että sä oot myöskin jengiläinen. Ni, sit jos siihen ois tullu merkintää että oletetaan että on jengiläinen, niin ei mitään pääsyä avotaloihin, koska Suomen vankiloista ykskään jengiläinen ei pääse avotaloon. Mä taistelin siitä, mä sanoin niille että, et ihan sama jos se merkintä pysyy siellä ni pitäkää se merkintä mut olkaa vaan tietosia siitä että mä en kuulu mihinkään jengiin. Te voitte kysyy KRP:n listoilta, et onko mun nimi siellä.

Koulutukseen liittyvät tavoitteet haastateltu koki joka tapauksessa mielekkäiksi, samoin niihin liittyvän opiskelun, vaikka alkuun pääsy oli ollut hankalaa. Ensimmäinen vaihtoehto ei toteutunut, koska koulutuksessa ei ollut vapaita paikkoja. Toinen vaihtoehto toisella alalla kuitenkin toteutui, joskin

se edellytti avovankilassa oloa. Haastatellun mukaan silloinen suljettu sijoitusvankila vastusti siirtymistä avovankilaan ennen kuin rangaistusajan suunnitelmaan merkitty OMA-kurssi (omaehtoisen muutoksen ohjelma) oli käyty. Haastateltu jätti ”aivopesuksi” kutsumansa kurssin kuitenkin kesken.

Joillekin se on hemmetin hyvä ohjelma, mut sit taas tullaan siihen et jotkut ei todellakaan tarvitse sitä. Ku pääasia on se, että vanki itse tiedostaa et on tehny väärin (...) Et eikö se riittä että papereihin laitetaan se että vanki on itse tiedostanut tehneensä väärin.

Päästyään avovankilaan haastateltu hakeutui oma-aloitteisesti SUHA-kurssille (lyhennys tulee sanoista suuttumuksen hallinta). Se korvasi hänen mukaansa kesken jätetyn OMA-kurssin.

Joo siis kyl mä olin päättäny, kylhän se täytyy käydä kun mä nyt oon täällä näin niin käydään ne nyt pois sitten alta. Ni näyttääpähä ransu sitten hyvältä.

Haastateltu tosin sanoi, että hänelle oli tehty selväksi kurssin pakollisuus. Ilman kurssin käymistä edessä olisi ollut vankilan vaihto huonompiin olosuhteisiin. SUHA-kurssi vaikutti hänestä kuitenkin mielekkäämmältä kuin OMA-kurssi. Haastatellun mukaan siitä voi olla siviilissä joissakin tilanteissa ehkä hyötyäkin.

Haastateltu oli muutoinkin suhteellisen tyytyväinen oloihinsa päästyään avovankilaan. Perhetapaamiset järjestyivät hyvin, ja haastateltu oli tyytyväinen saamaansa koulutukseen. Hän kritisoi silti yleisellä tasolla sitä, että valittua linjaa ei saanut vaihtaa tai koulutusta lopettaa kesken, koska silloin edessä oli hänen mukaansa jälleen siirto toiseen vankilaan.

Siviilissä oli kuitenkin työpaikka valmiina, ja haastateltu sanoi pyrkivänsä hyvissä ajoin järjestämään asuntoasiat kuntoon perheelleen. Hän odotti koevapauden suunnittelun alkamista. Lisäksi hän oli hakenut presidentiltä armahdusta ensikertalaisena. Kaiken kaikkiaan hän sanoi olevansa valmis muutokseen.

Et kaikki nuo vanhat mitä mä oon ennen tehny niin ne jää niinku takalalle. Kylhän tossa kun on pari vuotta jo lusinu ni kyl siin on ruvennu vähän miettiin et ei tää nyt mitään herkkuu täälläkään oo että kyl sitä mieluummin tuol siviilis on ja tekee duunii.

Rangaistusajan suunnitelmalle haastateltu ei antanut kovin suurta painoarvoa itsensä kannalta. Hänen mukaansa joillekin se voi olla hyvä asia, muttei hänelle. Tärkeintä on, että tietää toimineensa väärin ja haluaa muutosta elämään.

Jotkut jatkaa sitä omaa toimintaansa ja jotkut on vaan hoksanneet itsestään uuden puolen linnassa, et okei, mä en jaksa enää tehdä noita juttui (...). No mun kohdalla menee just siihen, että mähän hoidan itse omat asiani ja en oo tarvinnu siihen loppupeleis mitään ransun apuja.

Avusta kiitollinen

Haastateltu oli kolmekymppinen vanki, jolle oli määrätty parin vuoden tuomio törkeästä pahoinpitelystä. Taustalla oli lukuisia aiempia tuomioita. Haastateltu oli juuri päässyt suljetusta vankilasta avovankilaan. Aiemmat tuomiot olivat olleet lyhyempiä, eikä hän muistanut, että hänelle olisi tehty silloin rangaistusajan suunnitelmaa. Meneillään olevan tuomion alussa hän sanoi kuulleensa siitä paljon muilta vangeilta. Hän oli rangaistusajan suunnitelmaan kaikin tavoin tyytyväinen, samoin tuomion suorittamiseen olosuhteineen ja tulevaisuuden näkymineen.

Avovankilasta, johon haastateltu oli juuri siirtynyt, ei ollut ehtinyt karttua kokemusta. Aiemmassa vankilassa hän oli ollut Kan-osastolla (kan = kristillinen alkoholi- ja narkomaaniryö), jota hän kehui. Henkilökunnan kanssa oli ollut helppo keskustella väkivallasta ja päihteiden käytöstä. Myös rangaistusajan suunnitelman työstäminen käynnistyi siellä hyvin.

Siellä käytiin näitä, väkivallasta just käytiin, päihteistä ja sitte näitä niinkö koevapauteen liittyviä asioita. Et ihan hyviä asioita mun mielestä.

Haastateltu sanoi saaneensa vaikuttaa tavoitteisiin. Ne liittyivät muun muassa päihteisiin, väkivaltaan ja perhesuhteiden ylläpitoon. Hänelle oli kerrottu, että avotaloon pääsee, kun suorittaa rangaistusajan suunnitelmaa. Se oli hänelle tärkeää perhesuhteiden ylläpidon takia.

Kuunneltiin ja sain sanoa oman mielipiteen (...). Mihin avolaitokseen haluaisin ja et voi täälläki sit jatkaa tätä rangaistusajan suunnitelmaa. Ja että sieltä otetaan tänne yhteyttä ja selvittävät koevapausasioita ja niinkö siviiliasioita ja tämmöstä.

Haastatellulla oli vahva halu muutokseen, ja hän oli valmis panostamaan siihen rangaistusajan suunnitelman avulla. Muutoshalukkuuteen vaikutti erityisesti suhde omaan lapseen. Päihteiden käytön seuranta oli tarkkaa, mutta se kuului haastatellun mukaan asiaan. Seuranta oli hänestä hyvä kannustin, kun taustalla vaikutti halu vahvistaa suhdetta lapseen.

En halua minkään päihteen kautta menettää lapsiani (...) Että just lapset kannustavat siihen [päihteettömyyteen] tosi paljon. Ei ne voi kattoo mitään narkkari-isää tai niinkö että aina vankilassa on (...) Haluun niille paremman elämän mitä itellä on ollu. Että ei voi jatkua enää tuommonen että on sekasin ja kulkee huppu silmillä.

Rangaistusajan suunnitelma ja sen toteuttaminen tuntuivat hänestä kaikin tavoin hyvältä.

Päihteistä päässy ja elämä rupee näyttään muutenki valosammalta. Avotaloon pääsy ja koevapauteen, saa lapsien kaa olla ja koevapauessaki saa kaiken avun tuolla siviilissä ja halua hyödyntää sen ni pitää ottaa irti kaiken avun.

Kaveripiirikin olisi tarkoitus vaihtaa siviilissä kokonaan. Vaikka ”nyt on aika hyvin” ja ”rupee pikku hiljaa toipumaan”, päihteistä luopuminen oli ollut fyysisesti raskas prosessi.

Kun on rauhottavia toistakymmentä vuotta joutunu syömään ni nekö lopettaa ni ei oo hyvä olo.

Haastateltu sanoi, että on päässyt rangaistusajan suunnitelmassa eteenpäin ”ihan kaikissa asioissa”. Hän ei myöskään pitänyt ongelmana sitä, että poistumisluvut oli kytketty suunnitelman toteuttamiseen, vaan päinvastoin.

Se on hyvä juttu. Että pääsee lomille ja vankilan ulkopuolelle.

Haastateltu katsoi, että muutoksen edistämiseen olivat vaikuttaneet niin hän itse kuin vankilan henkilökunta. Oma asennemuutos oli hänestä merkittävä edellytys sille, että osa henkilökunnasta motivoitui auttamaan.

Varmaan musta aika paljon kiinni silleen että ollu positiivisella mielellä ja myös työntekijöistä. Ne on nähny että tosissaan halua muutua. Sillon on saanu avun. Ei kaikki työntekijät oo niin hyviä ku jotkut muut työntekijät (...) Ei ne auta jos päihkeitä käyttää, tai touhuaa vankilassa, sillon joutuu kärsiin siellä pidempään. Suljetulla ainaki.

Eteenpäin

Kyseessä oli haastateltujen joukossa ainoa nainen. Hän oli hiukan päälle parikymppinen ja suoritti pitkää tuomiota henkirikoksesta. Haastattelun aikaan hän oli vankilan avo-osastolla, tarkemmin perheosastolla pienen lapsensa kanssa. Tuomio oli ensimmäinen.

Haastateltu katsoi saaneensa vaikuttaa rangaistusajan suunnitelmaan; tilanne oli ollut keskusteleva. Rangaistusajan suunnitelman ja sen merkitys alkoivat kuitenkin hahmottua haastatellulle kunnolla vasta, kun hän siirtyi suljetusta vankilasta avo-osastolle.

Emmä siellä suljetulla paljon aatellu sitä, mä luulin et se ransu on vaan, et tehään joku tämmönen, että kerroin ittestäni ja minkä takii mä oon vankilassa ja sit se on siinä, ja sit se on jossaki arkistoissa. Että täällä vasta sitte tuli se seuraavan kerran, ku sit sanottiin että ruvetaan suunnittelemaan.

Samalla painopiste siirtyi menneisyydestä tulevaisuuteen, mitä hän piti hyvänä asiana.

... silloin [suljetussa vankilassa] tuli vähän semmonen, että kauheen henkikökohtaseks menee ku tulee taas kyselemään, eiks nää jo oikeudessa puitu. Mut tota.. Sit ehkä tänne siirtyessä enemmänki ollu sitä suunnitelmallisuutta et ei oo enää kaivettu sitä menneisyyttä vaan.

Rangaistusajan suunnitelman toteuttaminen oli haastatellulle hyvin kokonaisvaltaista.

Mähän oon tuolta perheosastolta ja ihan seki, että joku vastuullinen vanhemmuus kuuluu sinne ransuun jo, ja opiskelu oli mun ransussa ja mun pitäis käydä päihdetyöntekijällä ja tota, se on aika kokonaisvaltasta, että kaikki oikeestaan mitä me ollaan täällä suunniteltu, ni aina se on liittyny ransuun että mitään ei oo tehty sen ulkopuolelle.

Rangaistusajan suunnitelman hyödyt näyttäytyivät haastatellulle selkeinä; konkreettisimpia tavoitteita olivat muun muassa kuntoutus ja ammattitutkinnon suorittaminen. Haastateltu ei päässyt ensisijaisesti haluamalleen alalle, mutta oli tilanteeseen silti tyytyväinen. Suunnitelmaan oli mahdollista tukeutua tarvittaessa.

Pääsee oikeesti kohtaamaan ne omat ongelmansa ja minkä takia on joutunu tänne ja pääsee niitä sit kuntouttamaan itessään, ja mä oon päässy myös opiskelemaan ammattitutkinnon ja kylhän se sit mun mielestä edesauttaa ihan koevapauteenki pääsyä ja tällasia asioita (...) Ainaki sitte kaikki tietää, pystyy sanomaan että hei, se on siellä ransussa mulle suunniteltu, ettei kukaan pysty sit sanomaan että mitä sä nyt.

Haastatellun mukaan päihdeongelma oli jo jäämässä taka-alalle. Enemmän häntä mietitytti vastuullinen vanhemmuus ja kuinka sitä voi edistää, kun

opiskelu vei aikaa ja muilla äideillä tuntui olevan enemmän ohjelmaa lapsensa kanssa.

Must tuntuu et mä vaan oon tuolla lapseni kaa ja eihän siinä nyt hirveesti, noilla muilla nyt alko semmonen vauvakyykky mikä on tämän äitien oma kurssi, mut mähän en siihen osallistu myöskään ku mä oon koulussa. Et enemmänki musta sit tuntuu, et se on vaan sitä että mä käyn raportilla joka ikinen ilta perhetyöntekijän kanssa miten päivä meni (...) ehkä ne kattoo et se vastuullinen vanhemmuus sit toteutuu.

Kaiken kaikkiaan haastateltu kuitenkin katsoi, että rangaistusajan suunnitelman toteuttamisesta on hänelle paljon hyötyä tulevaisuutta ajatellen.

Tota, no sitte tää opiskelu, mä oon vielä nuori ja sit ois hyvä et ois se ammattitutkinto, kai se sit on sitäki et on ammattitutkinto ja työ ni sitä ei sitte myöskään jatka sitä rikoselämää, tai sisältöoki tulee (...) Ja sithän koevapauden aikanahan mä menisin sitte töihin.

Haastateltu koki hyödylliseksi myös käymänsä ”akkakurssin”, joka oli suunnattu lähisuhdeväkivaltaa kokeneille naisille.

Eli siis ku mä oon kokenu väkivaltaa ja tehny väkivaltaa ni siinäki sitte, mä osaan nykyään tietää omat rajani ja joskus sit myöhemmin siviilissä kun parisuhde taas alkaa jos se alkaa ja tietää et se yksi lyönti on liikaa ja niinku.. Täällä on oppinu ittestään hyvin paljon.

Haastatteluun asti kaikki olikin sujunut todella hyvin. Haastateltu oli hyvin kiitollinen henkilökunnalta saamastaan avusta ja tuesta. Hän piti itseään onnekkaana. Seuraavaksi haasteeksi hän kertoi työharjoittelun aloittaminen. Siinä häntä mietitytti käytännön asioiden järjestyminen, koska kyseessä oli vuorotyö – kuinka lapsenhoito järjestyy, samoin kulkeminen työharjoitteluun. Ajokorttia hänellä ei ollut, eikä bussi kulkenut iltaisin tai viikonloppuisin.

Ko ei tiedä yhtään et miten se homma toimii (...) Ni nyt mun pitäis siitäki siinä ransussa sit puhua seuraavan kerran. Et mun pitäis varmaan hankki se ajokortti, mut missä vaihees mä senki hankin, ku mulla on opiskeluu koko ajan.

Toisaalta aiemmat hermoilut käytännön asioista olivat aina olleet turhia. Kannustava henkilökunta keksi aina keinot.

Justiinsa se että ne on valmiita ettimään sen keinon millä joku ongelma voidaan ratkasta ja, ettei vaan sanota et no voi voi, ei onnistu.

Et hirveen positiivisia asioiden suhteen ja usko siihen et mä pärjään.

Loppua kohden haastateltavan tarkoituksena olisi edetä kuntoutusjakson kautta koevapauteen. Kuntoutusjakson asumisjärjestelyjä oli jo suunniteltu lastensuojelun kanssa. Kaiken kaikkiaan rangaistuksen suunnitelman päivittyminen asioiden edetessä oli tuntunut hyvältä. Hänen suunnitelmassaan vaikutti olevan sen kaltaista tavoitteiden jaksottamista, mitä yksi suljetun vankilan haastatelluista (s. 83) toivoi.

Kyllähän sen ransun avulla esimerkiksi pystyn, hahmottamaan mun tuomioni silleen et missä vaiheessa mikäkin alkaa, esimerkiksi mä tiesin et opiskelu alkaa tänä syksynä (...) Sit päihdetyöntekijä on sinne ens vuoden loppuun mietitty ja.. No vastuullinen vanhemmuus menee kyl koko aika mukana et tossa noin (...) tää kuntoutus tohon noin ja koevapaus tohon noin (...) ku itellä on niin pitkä tuomio, ni sitte hahmottaa sen tuomion, joteni tuntunu, ku odottaa seuraavaa etappii ni se tuomio yhtäkkiä lyhenee. Tai et jos täällä ois vaan niin ku päämäärättömästi ni sit päivät ois vaan.

Toki tärkein tavoite oli yhtä kaikki elämän sujuminen siviilissä ilman paaluuta vankilaan.

No se on tärkeä tavoite ja mulla nyt ei oo muutenkaan ollu aikomusta tulla takasin (...) Kyllähän se on joo suotavaa et, tai on se mun mielestä tärkeä tavoite justiiinsa että joku oppis täältä kerralla.

Aktiivinen ja motivoitunut

Haastateltu oli kolmekymppinen, ja hän suoritti pitkää tuomiota henkirikoksesta. Vankeusrangaistus oli edennyt hiukan yli puoliväliin, ja hän oli hiljattain päässyt avovankilaan.

Taustalla oli yksi lyhyt vankilatuomio, jonka aikana ei laadittu rangaistusajan suunnitelmaa. Haastateltu sanoi ymmärtävänsä siihen syyn, eli laadintaprosessin päättyessä vapautuminen olisi ollut jo käsillä. Silti hän katsoi, että jonkinasteisesta suunnitelmasta olisi voinut olla tuolloin hyötyä.

Jos siihen ois saanu esimerkiksi lausekkeita mitkä ois helpottanut asunnon saamisen yrittämistä tai siviiliin valmentavaa toimintaa – ku lähdin suoraan taivasalle kivitalosta – niin siinä mielessä siitä ois voinut olla jonkinlaista apua mutta oisko se ajallisesti ollut järkevää niin se on taas asia erikseen.

Nykyistä rangaistusajan suunnitelmaa alettiin suunnitella suhteellisen hyvissä ajoin. Haastatellun mukaan laadintaprosessi oli perusteellinen ja hän sai vaikuttaa siihen suuresti.

Sai ite olla päättämässä periaatteessa mitä tekstejä ransuun laiteetaan, että ei oltu tuputtamassa omia mielipiteitä vaan sai tuoda ne omat mielipiteet esiin ja ne sai siihen paperiin semmoisena kuin ne halus ite.

Vaikuttaminen rangaistusajan suunnitelmaan oli haastatellulle tärkeää, sillä hän tiesi ”*heti tuomion alusta, miten tärkeä paperi se on*”. Haastateltu toi usein esille oman aktiivisuuden merkitystä, jotta rangaistusajan suunnitelma toimisi mahdollisimman tarkoituksenmukaisesti.

Että siihen mä oon kaikki panokseni pistäny mitä pystyy pistämään näissä olosuhteissa (...) Kyllä mä oon kuitenkin yrittänyt miettiä ne sinne et saisin pidettyä itseni siviilissä ja saisin paljon paremmat lähtökohdat tästä tuomiosta lähteä siviiliin kuin viime tuomiolta. Että ois se asunto, työpaikka tai opiskelupaikka.

Haastateltu oli kirjattuihin tavoitteisiin erittäin tyytyväinen.

Opiskelu, päihteettömyyden tukeminen ja sitten niin lähempänä siviiliä jonkinasteisen tukiorganisaation saaminen, asunnon saaminen, sosiaalisten yhteyksien parantaminen, no siinäpä tais olla tärkeimmät (...) Oikeestaan olosuhteisiin nähden niin paremmin ei ois voitu enää suhtautua. Että kaikki tehtiin mitä suinkin oli mahdollista.

Haastateltu sanoi myös pyrkineensä ainakin jollain tavoin vaikuttamaan siihen, kuka hänen asioitaan hoiti. Hän oli hyvin tyytyväinen henkilökuntaan, jonka kanssa asioi.

Ja mulla on sattunut käymään niin hyvä tuuri että on ollut erittäin hyvä henkilökunta taustalla mihinkä on pystynyt luottamaan.

Haastateltu piti tärkeänä sitä, että hän voi luottaa rangaistusajan suunnitelman kirjauksiin. Hän halusi tietää tarkalleen, mitä niihin oli kirjoitettu. Siten hän pystyi varmistumaan, että edistymisen tavoitteiden toteuttamisessa huomioitiin. Haastateltu oli tyytyväinen prosessiin tältä osin. Toisaalta hänen suhtautumisensa kertoo myös yleisestä epäluulosta henkilökuntaa kohtaan: vaikka hänellä oli ollut hyviä kontakteja, hän piti mahdollisena, että tilanne voi muuttua.

Kun on mustaa valkoisella ja se on kirjattu ransuun niin kuka tahansa henkilökunnasta periaatteessa näkee, että mä oon sitä asiaa

hoitanut, että ei voi enää vedota siihen että sitä ei ole hoidettu millään lailla, että siinä mielessä se on ollu erittäin hyvä asia, mutta nimenomaan tarkka pitää olla siinä, että mitä tekstiä sinne ransuun pistetään ja mitä ei.

Tärkeimpänä tavoitteenaan haastateltu piti mahdollisuutta opiskella. Vastaavasti hän arvosti henkilökunnalta saamaansa kannustusta opiskeluun. Eri vankiloissa hän olikin opiskellut sekä yleissivistäviä että ammattiin valmistavia aineita.

Että on kannustettu erittäin hyvin ja kun nimenomaan mulla on se opiskeluja elämänhalu niin voimakkaana mielenkiinnon kohteina niin niitä on pyritty kannustamaan parhaansa mukaan ja kirjaamaan ransuun mahdollisimman hyvää tekstiä silleen, että mikään voi ottaa sitä multa, toteutuu pääsemiset niihin tavoitteisiin.

Se tosin harmitti haastateltavaa, että opintoja ei voinut aloittaa tutkintavankeudessa, vaan piti odottaa tuomion pituuden varmistumista. Siinä meni hänen mukaansa yli vuosi hukkaan. Omassa tapauksessaan hän ei nähnyt odottelussa mieltä, koska tiedossa oli joka tapauksessa pitkä tuomio.

Omalla kohdalla mä koin sen erittäin turhauttavaksi, se oli sellaista jonninjoutavaa aikaa, millä ei ollut mitään mielekkyyttä. Siinä on siten, piti yrittää olla kunnolla kun mikään ei vedä minnekään suuntaan ja kaikki stoppaa yhteen pikku paperipalan puuttumiseen.

Haastateltavaa harmitti myös hiukan se, että yhdeltä alalta jäi tutkintopaperit saamatta, koska vankila ei pystynyt järjestämään näyttötilaisuuksia.

Elikkä paperiin pistettiin paljon tekstiä että mistä asioista mun pitää antaa näytteet ja eilen sitten sain tietää, tuli faksi siltä päätaholta mikä järjestää [ammattiopisto] niitä mutta [tietty] vankila muuten hoiti sen, niin [sillä] vankilalla ei ollu resursseja antaakaan mulle niitä näyttöjä mitä me paperiin kirjattiin (...) Mä yli puolitoista vuotta opiskelin siellä oppisopimuksella, eikä mulla oo vielääkään papereita.

Vankilan henkilökunta oli asiasta haastatellun mukaan pahoillaan ja ihmeissään. Kyse oli kuitenkin vain muutamasta näytöstä, ja haastateltu uskoi, että pystyy antamaan ne viimeistään siviilissä. Hänen mukaansa se saattoi olla mahdollista myös sen hetkisessä vankilassa, kunhan hän saa tehtyä meneillään olevat opinnot loppuun.

Yksi keskustelun aihe liittyi vielä kursseihin. Hän oli suorittanut ne kaikki jo ”hyvissä ajoin”. Kalterit taakse -kurssia hän piti erityisen hyödyllisenä, mutta kuten haastatellut vangit edellä, hänenkin mukaansa kurssien mielekkyys on yksilöllistä.

Lopuksi haastateltu kiteytti perimmäisen syynsä rangaistusajan suunnitelman toteuttamiseen ja omaan aktiivisuuteensa; kaikkea motivoi vapautteen valmentautuminen.

Että pääsee parempiin olosuhteisiin mitkä edesauttais näitä siviiliasioiden hoitoa ja mahdollisimman nopeasti. Ja oikeestaan kaikessa toiminnasta, mitä mä täällä vankilassa oon tehny, oon miettiny puhtaasti siviilin kannalta.

Kaikki mennyt hyvin

Haastateltu, jonkin verran yli kaksikymppinen vanki suoritti pitkää tuomiota tuhotyöstä. Hän oli ensikertalainen ja ollut jo puolisen vuotta avovankilassa. Vapautumiseen oli vielä muutama vuosi. Haastattelusta välittyvä viesti oli selkeä.

Kysyttäessä rangaistusajan suunnitelman laadinnasta haastateltu vastasi, että oli saanut vaikuttaa sen sisältöön.

Kyl aina ku mun kans on juteltu ja tällei ni, kyl sinne on kirjetettu mitä mä oon halunnu. Ja jos en mä oo osannu sanoo jotain ni sitte tää kyseinen esim mulle [henkilö] on ehdottanu että laitetaanko näin.

Ja nyt jos mä hyväksyn sen näin ni sit se laitetaan näin. Mut jos mä en välttämät hyväksy niin kyl sit sitä se pyyhitään sitte ja kirjetetaan toisella tavalla. Tuntuu siltä, et se on ollu aika reilu.

Rangaistusajan suunnitelmaan kirjattiin tavoitteiksi opiskelu ja psykologilla käynti. Rangaistusajan suunnitelmaa laadittaessa käytiin läpi myös haastatellun tukiverkko. Haastatellun mukaan psykologi katsoi lyhyen keskustelun jälkeen, ettei jatkolle ole tarvetta. Haastateltu oli itse puolestaan vakuutunut siitä, että läheisten tuki kantaa aikanaan siviilin puolella eikä hän tule vankilaan enää toista kertaa. Erityistä henkistä tukea hän ei katsonut vankilassa näistä syistä tarvitsevansa.

Ja jos mulla oikeesti olis ongelmii, ni ehkä mä osaisin kuitenkin henkilökohtasesti puhuu niistä, et mun ei tarviis niitä sisälläni pitää. Mul on niin paljon todellaki tuolla ulkopuolella tukee.

Haastateltu oli yhtä kaikki hyvin tyytyväinen vuorovaikutukseen henkilöstön kanssa. Hän puhui arvostavaan sävyyn tukihenkilöstään, jonka kanssa rangaistusajan suunnitelmaa käytiin tarvittaessa läpi, tosin kovin paljon siinä ei ollut hänen mukaansa päivitettävää, sillä asetelma oli niin selkeä.

*No mä pystyn vaikka nytte mennä X:n luokse ja sanoo et hei merka-
taas ransuun tämmönen juttu et mä oon käyny tyylii jossain [toimin-
nassa] (...) X on ainaki mun kohalla suhtautunu kannustavasti kyllä,
et sitä edistetään (...) Mä nään ainakin et kyl mun asioi on hoidettu
ihan tarpeeks hyvin.*

Rangaistusajan suunnitelman tärkein merkitys haastatellulle oli pääsy avo-
taloon, koska se mahdollisti opiskelun.

*Eihän mulla ois ollu mitenkään mahollisuutta opiskella jos en mä ois
päässy tänne (...) Heti hovioikeuden jälkeen ku se ransu tehtiin, niin
sillon juteltiin just siitä, et mahollisesti opiskelua, kun mä oon kui-
tenki vielä aika nuori ni ettei mee ihan hukkaan tää aikakaan täällä.*

Rakennuskurssi oli juuri loppunut, ja haastateltu suunnitteli jatkokurssia,
joka jatkuisi vielä siviilissä. Hän oli hyvin motivoitunut ja halusi ”ehdotto-
masti” alalle. Kokkikoulukin oli menossa.

Selvät kuviot

Hiukan yli 50-vuotias vanki suoritti parin vuoden tuomiota talousrikoksesta.
Taustalla oli kohtalainen määrä aiempia tuomioita. Tuomion perusteena ole-
van rikoksen tekemisestä oli haastatteluhetkellä kulunut kuitenkin jo kym-
menisen vuotta. Haastatteluhetkellä vanki odotti avovankilassa koevapau-
den alkua.

Haastateltu oli tilanteeseensa ja rangaistusajan suunnitelmaan varsin
tyytyväinen. Hän koki saaneensa vaikuttaa suunnitelman sisältöön, ja kaikki
oli mennyt odotusten mukaisesti.

*Ainakin ne kirjoitti niitä et mitä mä sanoin (...) Tähän saakka on toi-
minu ihan hyvin.*

Rangaistusajan suunnitelman tavoitteiksi oli kirjattu siviilityö ja koevapaus.
Perhesyyt vaikuttivat ilmeisesti sijoituspaikkaan, samoin mahdollisuus
käydä siviilityössä. Vangilla oli koti odottamassa, ja saman työn oli tarkoi-
tus jatkua myös koevapaudessa ja sen jälkeen. Työssä käynti oli haastatel-
lulle tärkeää.

Mä oon siviilissäkin aina tehnyt töitä. Mieluummin mä käyn töissä tuolla kuin oon täällä tai kivitalossa.

Haastattelu oli kaiken kaikkiaan lyhyt ja ytimekäs; tilanne vaikutti vangille hyvin selvältä. Hän lähinnä odotti vapautumista siviiliin.

No mul on ainaki täällä selvä visio ja se on tähän saakka toiminu, mut ei se oo enää muust ku siit koevapaudesta kiinni. Eikä mun maailma kaadu vaikken pääsis, mul on siviilityö, niin mulle on periaatteessa ihan sama. Tai ei se nyt ihan sama oo, mut ei maailma kaadu.

Vaikka rangaistusajan suunnitelman sisältö oli sellainen kuin hän oli halunnutkin, hän ei antanut sille suurta painoarvoa tulevan elämänsä kannalta. Ratkaisevinta oli se, että hänellä oli koti odottamassa ja työ valmiina.

7.3 Yhteenveto tapauksertomuksista

Tapauksertomukset tiiviisti

Ensimmäinen suljettujen laitosten tapauksertomus on hyvin kriittinen rangaistusajan suunnitelmaa kohtaan. Kriitikki kohdistuu erityisesti siihen nimenomaiseen vankilaan, jossa vanki suorittaa tuomiotaan sekä vankilan henkilökuntaan. Rangaistusajan suunnitelma näyttäytyy pakollisena rasitteena, joka ei takaa mitään. Vanki haluaisi opiskella ja päästä perheleirille, mutta kumpikaan ei mahdollistu. Toisessa tapauksertomuksessa kriitikki kohdistuu kankeaan järjestelmään, joka vangin mukaan ei käytännössä tuo paljonkaan uutta, ainakaan hänelle, joka osaa muutenkin käyttää vankilan tarjoamaa tukea. Toisin kuin edellä, vankilan henkilökunta näyttäytyy kannustavana. Kummallekin pääsy avoimempiin oloihin on tärkeä suunnitelman toteuttamista monivoiva tekijä. Kolmannessa tapauksertomuksessa vanki on hyvin tietoinen vahvasta tuen tarpeestaan. Hän on saamastaan tuesta kiitollinen, mutta ottaisi sitä vastaan enemmänkin kuin vankila pystyy tarjoamaan, samoin hän kaipaa ylipäänsä mielekästä tekemistä, jollaista oli aiemmin hänen mukaansa enemmän.

Avovankiloiden ensimmäisessä tapauksertomuksessa vanki on tilanteeseensa tyytyväinen perhetapaamisten ja opiskelun myötä. Tie siihen on kuitenkin ollut hankala. Yksi kritiikin kohteista on kurssien pakollisuus etenemisen edellytyksenä. Vanki katsoo, että rangaistusajan suunnitelmaa tärkeämpää on oma havahtuminen muutokseen. Seuraavan tapauksertomuksen vanki on hyvin tyytyväinen tilanteeseensa: muutosta on edesaut-

tanut suhde lapsiin. Vankilan henkilökunta on hänen mukaansa kannustavaa ja rangaistusajan suunnitelma tarjoaa mielekkäät tukirakenteet. Myös seuraavissa tapauskertomuksissa haastatellut ovat tyytyväisiä tavoitteisiin, niiden toteutumiseen ja henkilökuntaan. Lähes kaikissa korostuu opiskelumahdollisuuksien merkitys. Joukon ainoalla naisella on hyvä käsitys siitä, kuinka tavoitteiden (tärkeimpinä kuntoutus ja kouluttautuminen) toteuttaminen jaksottuu osana rangaistuksen suorittamista. Neljännessä tapauksessa vanki toimi aktiivisesti tavoitteidensa eteen ja kiittää henkilökuntaa tuesta. Hän katsoo kuitenkin tarpeelliseksi varmistaa aina rangaistusajan suunnitelmaan tehdyt kirjaukset siltä varalta, että vastaan tulee jatkossa epäluotettavampaa henkilökuntaa. Kahdessa viimeisessä tapauksessa vangit ovat rangaistusajan suunnitelmaan tyytyväisiä, mutta antavat eniten arvoa muille seikoille: ensimmäinen muutosta tukevalle tukiverkolle, joka hänellä on siviilissä ja toinen sille, että hänellä on koti odottamassa ja työ, jota hän tekee jo avolaitoksesta käsin.

Tapauskertomusten analyttistä erittelyä

Karkeana yleishavaintona voidaan todeta, että tapauskertomusten vangeilla oli hyvin yksilölliset olosuhteet, tarpeet ja ajatukset rangaistusajan suunnitelmia koskien. Vastaavasti vangit vaikuttivat olevan kohtalaisen tietoisia tarvitsemansa tuen tasosta. Osalle kannustimena rangaistusajan suunnitelman noudattamiselle toimi aito halu saada tukea ja mielekästä toimintaa rangaistusajalle. Vastaavasti osa katsoi, että pärjäisi muutoksen tiellä myös ilman rangaistusajan suunnitelmaa, jonka he näkivät olevan ainakin jossain määrin ylimääräinen rasite tai välttämätön velvoite – tärkeintä oli oma hahtuminen muutokseen ja vastuun ottaminen omasta muutosprosessista. Yksi vanki katsoi myös, että vankilassa on saatavilla tukea ilman rangaistusajan suunnitelmaakin, jos on motivoitunut ja tuntee vankiloiden käytännöt. Muutama taas katsoi, että siviilissä kaikki on hyvin ja tukirakenteet kannattelevat; he odottavat lähinnä vapautumista.

Esille tuli myös kokemus vankiloiden ja henkilökunnan erilaisuudesta niin kannustavuuden kuin toimintamahdollisuuksien suhteen. Tässä korostui vankikyselynkin tuloksissa esille tullut ero suljettujen ja avovankiloiden välillä: suljetuissa vankiloissa rangaistusajan suunnitelmaan kohdistui enemmän kritiikkiä, kun taas avovankiloiden vangit olivat suunnitelmaan tai mahdollistamaan oloihin varsin tyytyväisiä. Haastateltaviksi valikoituneet vangit olivat pääasiassa saaneet vaikuttaa rangaistusajan suunnitelmien

tavoitteiden muotoiluun. Siksi esitetty kritiikki ei perustunut niinkään epätietoisuuteen suunnitelmasta kuin ongelmiin, joita koettiin vankilan tarjomassa tai mahdollistamassa toiminnassa taikka henkilöstön asenteissa.

Haastattelut havainnollistavat myös motiivia toteuttaa rangaistusajan suunnitelmaa suljetussa vankilassa ajatellen, että se edistää avolaitokseen pääsyä. Haastattelujen perusteella välineellinen suhtautuminen rangaistusajan suunnitelmaan ei tarkoittanut, etteikö vanki voisi kokea suunnitelman sisältöjä myönteisinä ja aidosti hyödyllisinä. Kukaan ei myöskään ilmaissut, että pääsy avoimempiin oloihin olisi itseisarvo, vaan se hahmotettiin portina tärkeänä pidettyihin asioihin, kuten opiskeluun tai mahdollisuuteen tavata lapsia aiempaa paremmin – eli seikkoihin, joita voidaan pitää rikolliselta toiminnalta suojaavina tekijöinä.

Yksittäisiin tavoitteisiin ja niiden toteuttamiseen liittyen mahdollisuutta opiskella pidettiin monessa haastattelussa tärkeänä – etenkin sellaista, joka johtaa tutkintoon ja joka edistää siviilissä työskentelyä. Vastaavasti voimakasta turhautumista aiheutti, jos opiskeluun ei syystä tai toisesta ollut mahdollisuutta; näin oli haastateltujen mukaan erityisesti suljetussa vankilassa. Perheelliset korostivat lapsen ja läheisten tapaamisen tärkeyttä. Lisäksi kursseihin kohdistui kritiikkiä, kuten kyselyn avovastauksissakin. Osa kuitenkin sanoi hyötynensä niistä oltuaan ensin varauksellinen. Myös kriittisesti kommentoineet totesivat, että jokin kurssi saattoi sopia yhdelle, mutta ei välttämättä toiselle. Kritiikki kohdistui siis siihen lähtökohtaan, että kurssille osallistumista edellytettiin riippumatta siitä, koettiinko se itselle hyödylliseksi. Lisäksi voimakasta arvostelua sai asetelma, jossa kurssille osallistuminen oli tosiasiallinen edellytys jonkin etuuden saamiselle.

Muutamassa suljetuttujen vankiloiden vankien haastatteluissa ongelmaksi koettiin toimintojen puute – pitkällä tuomiolla ne saattoivat loppua kesken. Moni pitkää tuomiota suorittanut olisi myös kaivannut konkreettisia välitavoitteita esimerkiksi muutaman vuoden jaksoissa. Rangaistustaan avovankilassa suorittava naisvanki piti välietappeihin perustuvaa etenemistään vastaavasti mielekkäänä.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimusraportin viimeisessä luvussa esitetään tutkimusasetelman esittelyn jälkeen tiivistelmä keskeisistä tuloksista. Sitten pohditaan, kuinka rangaistusajan suunnitelma kokonaisuudessaan – suunnitelman laadinnan kattavuus, laadintaprosessi, käytännön toteutus ja seuranta – on toteutettu suhteessa vankeuslain tavoitteisiin, samoin eritellään epäkohtia selittäviä tekijöitä. Tuloksia suhteutetaan riski- ja tarveajatteluun, aihepiiriä koskevaan tutkimuskirjallisuuteen sekä keskusteluun oikeusturvasta oikeusasiamiehen kannanottoihin viitaten. Viimeiseksi esitetään kehittämissuhteita.

8.1 Tutkimusasetelma

8.1.1 Tutkimuksen tausta ja tavoitteet

Yleisenä tutkimustehtävänä oli selvittää, kuinka rangaistusajan suunnitelmien laadinnan, toteuttamisen ja seurannan käytännöt vastaavat vankeuslakiuudistuksen keskeisiä lähtökohtia ja tavoitteita. Rangaistusajan suunnitelmien toimivuutta on tarkasteltu monitahoisesti eri toimijoiden näkökulmasta. Pyrkimyksenä oli tarjota vastauksia siihen, kuinka ja millä tavoin menettelytapa toimii tai ei toimi, kenelle ja minkälaisin edellytyksin. Keskeiset tutkimuskysymykset jakautuivat 1) perustietoihin rangaistusajan suunnitelmista 2) suunnitelmien laadinnan ja hyödyntämisen prosesseihin ja rakenteisiin, 3) henkilökunnan ja vankien näkemyksiin rangaistusajan suunnitelman merkityksestä sekä 4) arvioon vankeuslaissa esitettyjen rangaistusajan suunnitelmia koskevien tavoitteiden toteutumisesta. Tutkimuksen tavoitteena oli luoda monipuolinen kuva rangaistusajan suunnitelmiin liittyvistä prosesseista, käytännöistä ja ongelmakohdista. Alla kuvataan tiiviisti tutkimusaineistoa ja sen rajoituksia sekä tutkimusmenetelmiä (tarkempi erittely luvussa 3).

8.1.2 Aineisto ja menetelmät

Tutkimuksen aineisto koostuu vankeja koskevista rekisteritiedoista, vankiloiden ja arviointikeskusten henkilökunnalle sekä vangeille suunnatuista kyselyistä ja haastatteluista. Rekisteriaineisto muodostettiin vankitietojärjestelmästä (vati). Rekisteripoininnan kohdejoukkona olivat kaikki vuonna 2014 ehdottomasta vankeudesta tai sakon muuntorangaistuksesta vapautuneet vangit (n=4 601).

Arviointikeskus- ja vankilahenkilöstölle sekä vangeille suunnatut kyselyt toteutettiin vuonna 2014. Kaikissa kyselyissä rangaistusajan suunnitelmat olivat yksi monista teemoista. Tätä tutkimusta varten henkilöstökyselyiden analyysistä suljettiin pois ne vastaajat, joiden työtehtäviin rangaistusajan suunnitelmat eivät liity. Vankikyselyn osalta suljettiin vastaavasti pois ne vastaajat, joille ei kyselyajankohtana ollut tehty rangaistusajan suunnitelmaa. Analysoituja vastauslomakkeita oli arviointikeskus-henkilöstön osalta 52 kpl, vankilahenkilöstön osalta 268 kpl ja vankien osalta 425 kpl. Lisäksi tutkimusta varten haastateltiin yhdeksää vankiloiden ja neljää arviointikeskusten työntekijää sekä yhdeksää vankia. Kaikki haastattelut toteutettiin marraskuun 2013 ja helmikuun 2014 välisenä aikana puolistrukturoidun haastattelurungon mukaisesti.

Tutkimuksessa on keskeistä triangulaatio, eli erityyppiset aineistot ja analyysit täydentävät toisiaan. Rekisteriaineiston määrällisellä analyysillä pyrittiin luomaan karkea yleiskuva rangaistusajan suunnitelmien laadinnasta, suunnitelmatyypeistä ja suunnitelmien sisällöstä sekä tavoitteiden toteutumisesta ja seurannasta. Analyysiosio kertoi samalla rangaistusajan suunnitelman toteuttamiseen vaikuttavan tietokannan toimivuudesta. Kyselyaineiston määrällisen analyysin avulla tarkennettiin rangaistusajan suunnitelman toimivuuteen liittyviä seikkoja henkilöstön ja vankien näkökulmista. Kyselyaineiston avovastausten ja haastatteluaineiston laadullisella analyysillä syvennettiin kuvaa rangaistusajan suunnitelman laatimiseen ja toteuttamiseen liittyvistä prosesseista, käytännöistä ja kehitystarpeista. Lisäksi vankihaastattelujen pohjalta toteutettiin yhdeksän tapausanalyysiä, joissa suunnitelmien mahdollisuudet ja ongelmat havainnollistuvat suhteessa vankien yksilöllisiin tilanteisiin, tarpeisiin ja toiveisiin.

8.1.3 Aineiston rajoitukset

Kyselyaineistot ovat edustavia lukuun ottamatta vankilahenkilöstölle suunnattua kyselyä, jonka vastausprosentti oli matala; lisäksi naiset ja avovankiloissa työskentelevät sekä kuntoutuksen parissa työskentelevät henkilöt olivat kyseisessä osa-aineistossa yliedustettuina. Osa-aineiston tuottamiin tuloksiin on siis suhtauduttava varauksella. Asetelmaa kompensoivat kuitenkin tulokset, joita saadaan muiden aineistojen analyyseistä siltä osin kuin ne koskevat samoja tai samantyyppisiä asioita. Rekisteriaineiston keskeinen rajoitus on, että kyseessä on yhden rekisterivuoden otos. Rekisterianalyysin edustavuutta on pohdittu tarkemmin liitteessä 1. Tutkimuksen laadullinen aineisto on runsas ja monipuolinen eikä sisällä varsinaisia rajoitteita. On

kuitenkin huomattava, että tutkimusasetelmassa korostuu kysely- ja haastatteluaineiston luonteen vuoksi sellaisten vankien näkökulma, joilla on ainakin jonkinlaista kokemusta rangaistusajan suunnitelmista.

8.2 Tiivistelmä keskeisistä tuloksista

8.2.1 Määrälliset perustiedot rangaistusajan suunnitelmista

Vankitietojärjestelmästä muodostettiin analyysin rekisteriaineisto. Pääasiallisena kohdejoukkona olivat kaikki vuonna 2014 vapautuneet vankeusvangit (n=3 011). Rekisteriaineistoon perustuvan luvun tarkoituksena oli selvittää muun muassa rangaistusajan suunnitelmien määriä, suunnitelmien tyyppiä, tavoitteiden sisältöjä ja toteutumista sekä analysoida edellisiin yhteydessä olevia taustatekijöitä.

Rangaistusajan suunnitelmat laadittiin lähes jokaiselle (98 %) ehdottomasta vankeudesta vapautuvalle vangille. Vastaavasti lähes kaikille ulkomaalaisvangille (95 %) oli rekisteriaineiston perusteella laadittu suunnitelma. Rikosseuraamuslaitos toteuttaa siis tältä osin laitokselle vankeuslaissa asetettuja tavoitteita. Suunnitelmia ei kuitenkaan ollut tehty kaikille lyhytaikaisvangeille ja varsinkaan sakon muuntorangaistusta suorittaville vangeille. Toisaalta arviointikeskuksessa ei tarvitse tehdä vankeuslain mukaan rangaistusajan suunnitelmia, jos kyseessä on lyhyt vankeusrangaistus tai sakon muuntorangaistus (HE 263/2004 vp, 149).

Tehdyistä rangaistusajan suunnitelmista noin puolet (52 %) oli valmistunut ennen vangin saapumista vankilaan. Vastaavasti suunnitelmista lähes puolet (46 %) oli laadittu ainoastaan kirjallisen materiaalin perusteella, mitä ei voida pitää tavoitetilana; ideaalitapauksessa rangaistusajan suunnitelma laaditaan moniammatillisesti ja yhteistyössä motivoituneen vangin kanssa. Riski- ja tarvearvoon perustuvia rangaistusajan suunnitelmia oli noin joka kymmenes (11 %). Rangaistusajan suunnitelmiin kirjatuista tavoitteista yleisimmät liittyivät päihteisiin ja muihin riippuvuuksiin (24 %), asenteisiin, ajatteluun ja käyttäytymiseen (20 %), työllistymiseen (13 %) tai ns. muihin tavoitteisiin (21 %).

Tutkimustulosten perusteella voidaan yleisesti ottaen todeta, että vankien taustatekijät – etenkin laitossajan pituus – olivat yhteydessä niin rangaistusajan suunnitelman tyyppiin (riski- ja tarvearvio, muu haastattelu tai kirjallinen materiaali), laatimisajankohtaan kuin yksittäisiin tavoitteisiin ja näiden toteutumisiin. Keskeiseksi puutteeksi havaittiin rangaistusajan suun-

nitelmien seuranta ja päivittäminen. Jopa kolmanneksessa (32 %) rangaistusajan suunnitelmaan kirjatussa tavoitteessa ei ollut merkintää siitä, oliko tavoite toteutunut, osittain toteutunut tai jäänyt toteuttamatta. Jos tavoitteiden toteutumista oli seurattu, se oli suurimmassa osassa tapauksia (74 %) merkitty osittain toteutuneeksi ja muita vastausvaihtoehtoja (Kyllä/Ei) oli käytetty erittäin vähän. Vankitietojärjestelmä ei myöskään mahdollista sen arvioimista, kuinka usein rangaistusajan suunnitelmia seurataan tai päivitetään; tietojärjestelmästä on mahdollista saada ainoastaan viimeisin rangaistusajan suunnitelman päivytyspäivämäärä.

8.2.2 Rangaistusajan suunnitelman laatiminen

Henkilöstön näkökulmia

Henkilöstökyselyiden määrällisten tulosten perusteella vankila- ja arviointikeskustyöntekijöiden näkemykset rangaistusajan suunnitelmien laatimista koskevista toimivaltasuhteista poikkesivat selvästi toisistaan. Valtaosa arviointikeskushenkilöstöstä kannatti suunnitelmien laatimista arviointikeskuksissa ja katsoi, että niissä ymmärretään riittävän hyvin vankilatoellisuutta. Vankilahenkilöstön näkemykset aiheesta jakautuivat voimakkaasti, joskin on hyvä tiedostaa, että kyselyn vastausprosentti oli hyvin alhainen. Lisäksi vankilahenkilökunta arvosteli avovastauksissa arviointikeskuksen henkilökuntaa melko runsaasti vankila- ja vankituntemuksen puutteista. Haastatellut vankilan ja arviointikeskuksen työntekijät sen sijaan pitivät vankilan ja arviointikeskuksen välistä työnjakoa eli laadinta- ja toteuttamisvastuun eriyttämistä pääsääntöisesti toimivana. He katsoivat, että se mahdollistaa: 1) tuomittujen tasapuolisen kohtelun, 2) erikoistumisen arviointityöhön taustaselvityksineen, kokonaisuuksien hahmottamisen ja 4) suunnitelmien laadinnan riittävän ”etäällä” vangista (liittyen erityisesti vangin kannalta kielteisiin päätöksiin). Sekä henkilöstökyselyyn vastanneet että haastatellut työntekijät olivat käytännössä yksimielisiä vangin haastattelemisen tarpeellisuudesta rangaistusajan suunnitelman laatimisvaiheessa. Tätä perusteltiin eri näkökulmista: 1) vankia haastattelemalla on mahdollista saada ajantasaisempi käsitys vangin tilanteesta kuin pelkän asiakirjatiedon pohjalta, 2) vanki tulee tietoiseksi suunnitelmasta ja pystyy paremmin sitoutumaan sen tavoitteisiin ja 3) asiakirjatieto on yleensä voittopuolisesti negatiivista; haastattelemalla voidaan saada tietoa myös vangin vahvuuksista.

Arviointikeskushenkilöstölle suunnatun kyselyn perusteella suunnitelmien laadinnan resurssit koettiin riittämättömiksi Etelä- ja Länsi-Suomen

rikosseuraamusalueella. Sen sijaan suurin osa Itä- ja Pohjois-Suomen alueen vastaajista piti resursseja riittävinä.

Myös haastateltujen arviointikeskusten työntekijöiden mukaan vankien haastattelujen tekemistä rajoitti etupäässä arviointikeskusten resurssitilanne eli käytävissä olevan ajan rajallinen määrä. Tästä syystä vain osaa vangeista oli mahdollista haastatella. Työntekijät mainitsivat mahdollisiksi priorisoinnin kriteereiksi tuomion pituuden, uusimisriskin, rikoksen laadun ja tuomitun iän. JR-vankien (vanki, jolla on yhteys järjestäytyneeseen rikollisuuteen) asemaan liittyvät erityisiä seikkoja, joita avataan tarkemmin jaksossa 8.3.

Moni vankilahenkilökunnan kyselyyn vastannut katsoi suunnitelmien olevan usein liian abstrakteja tai ylimalkaisia, mikä hankaloitti niiden toimeenpanoa vankilassa. Moni piti ongelmana myös sitä, että suunnitelmiin oli toisinaan kirjattu epärealistisen paljon tai laajoja tavoitteita suhteessa tuomion pituuteen ja/tai vankiloiden toimintaedellytyksiin. Haastatellut mainitsivat samankaltaisia ongelmakohtia. Muutama haastateltava piti tavoitteiden konkreettisuutta tärkeänä myös siksi, että ne tarjoavat henkilökunnalle keinoja arvioida niiden toteutumista ja osoittaa suunnitelman edistyminen myös vangille.

Sekä kyselyn avovastauksissa että haastatteluissa pohdittiin, pitäisikö arviointikeskusten sijaita lähempänä vankilaa, jotta arviointikeskushenkilöstön osaamista voitaisiin hyödyntää. Siten olisi myös helpompi lieventää vankila- ja arviointikeskushenkilöstön vaihtuvuudesta aiheutuvia tiedonkulun ongelmia.

Vankien näkökulmia

Vankikyselyssä näkemykset mahdollisuudesta vaikuttaa rangaistusajan suunnitelmien sisältöön jakautuivat voimakkaasti. Avovankiloiden vastaajista suurin osa katsoi saaneensa vaikuttaa riittävästi suunnitelman sisältöön. Vastaavasti enemmistö avovankiloiden vastaajista koki, että rangaistusajan suunnitelman laadinnassa on huomioitu vangin henkilökohtaiset tarpeet, tausta ja tilanne. Suljettujen vankiloiden vastaajien arviot olivat näiltä osin huomattavasti kielteisemmät. Yleisesti ottaen tyytymättömmimpiä mahdollisuuksiinsa vaikuttaa rangaistusajan suunnitelmien sisältöön olivat Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen suljettujen vankiloiden vastaajat. Avovastauksissa kritisoitiin erityisesti vangin puutteellista kuulemistä ja suunnitelman merkityksestä tiedottamista sen laatimisvaiheessa.

Rangaistusajan suunnitelmien tavoitteista ja keinoista vankikyselyn vastaajat esittivät osin samankaltaisia huomioita kuin henkilökunta – suunnitelmia kritisoitiin liiallisesta ylimalkaisuudesta ja vaikeaselkoisuudesta. Vankien vastauksissa painottuivat lisäksi toiveet konkreettisista tavoitteista. Moni piti hyvänä tai onnistuneena sellaista rangaistusajan suunnitelmaa, jota noudattamalla voi päästä avoimempiin vankilaolosuhteisiin tai valvottuun koevapauteen ja jonka sisällöt helpottavat siviilielämässä pärjäämistä. Lisäksi vangit korostivat perhesuhteiden tukemisen merkitystä vankeusajana. Sen sijaan vankilassa järjestettäviä kursseja kritisoitiin yksilöllisten tarpeiden sivuuttamisesta.

8.2.3 Rangaistusajan suunnitelman toteuttaminen

Henkilöstön näkökulmia

Henkilöstökyselyn tulosten perusteella avovankiloissa on selvästi suljettuja vankiloita paremmat edellytykset rangaistusajan suunnitelmien toteuttamiseen. Haastatellut kommentoivat erityisesti kuntoutustyön puutteellisia resursseja – moni totesi, että vankiloissa on liian vähän erityishenkilöstöä, minkä osa näki johtavan ongelmiin ohjelmatoiminnan järjestämisessä.

Kyselytulosten perusteella suurin osa vankila- ja arviointikeskushenkilökunnasta katsoi, että vankilahenkilökunnan tulisi panostaa erityisesti rikoksettomaan elämään motivoituneiden vankien rangaistusajan suunnitelmien toteutukseen. Suhteellinen enemmistö vankilahenkilökunnan vastaajista suhtautui myös kielteisesti siihen, että vanki pyrkii edistymään suunnitelmassaan ainoastaan päästäkseen avoimempiin vankilaolosuhteisiin. Aihetta kommentoitiin laadullisessa aineistossa runsaasti. Osa vastaajista piti rangaistusajan suunnitelman toteuttamista motivaatiosta riippumatta positii-visena asiana ja katsoi, että ns. ulkoisesti motivoituneisiin vankeihin tulisi pyrkiä vaikuttamaan sisäisen motivaation herättelemiseksi. Osa puolestaan ilmaisi prioriteetikseen työskentelyn ”aidosti” motivoituneiden vankien kanssa. Vastaavan tyyppisiä jakolinjoja hahmottui myös haastatteluissa. Kuten edellä todettiin, JR-vankien asemaan liittyy erityisiä seikkoja, joita avataan tarkemmin jaksossa 8.3.

Rangaistusajan suunnitelman seurannan ja dokumentoinnin käytännöt olivat haastattelijien perusteella epäyhdenmukaisia. Suunnitelmien päivitystahti vaihteli vankiloittain, ja vankeusasetuksessa määriteltyyn vähimmäispäivitysväliin suhtauduttiin lähinnä lähtökohtana ja tavoitteena. Käytännöt vaikuttivat vaihtelevan myös sen suhteen, miten vankia koskevia asioita ja

hänen edistymistään kirjattiin suunnitelmaan sitä päivitettäessä. Vastaavasti tavoitteiden toteutumisen kriteerit näyttäytyivät varsin kirjavina.

Kyselyn määrällisten tulosten valossa valtaosa sekä vankila- että arviointikeskushenkilökunnan vastaajista katsoi rangaistusajan suunnitelman lisänneen vankeusajan ennustettavuutta. Haastatelluista moni piti rangaistusajan suunnitelmien kytkemistä lupaharkintaan lähtökohtaisesti perusteltuna; suunnitelmaa noudattamalla vangin oli mahdollista osoittaa kykynsä suoriutua ongelmitta poistumisluvalla tai avoimemmissa vankilaoloissa, ja rangaistusajan suunnitelman tavoitteiden edistymiseen tai toteutumiseen vedoten oli mahdollista perustella vankia koskevia (erityisesti kielteisiä) esityksiä tai päätöksiä. Useassa henkilöstökyselyn avovastauksessa katsottiin kuitenkin, ettei suunnitelma varsinaisesti sido viranomaista. Muutama haastateltu piti rangaistusajan suunnitelman ja lupaharkinnan suhdetta ongelmallisena siinä mielessä, että suunnitelman toteutumiseen vaikuttivat usein myös vangista riippumattomat syyt.

Vankien näkökulmia

Suurin osa avovankiloiden vastaajista katsoi, että vankilassa on riittävästi toimintoja tai muita vaihtoehtoja rangaistusajan suunnitelmien edistämiseksi. Suljettujen vankiloiden vastaajien arviot olivat huomattavasti kielteisemmät. Suljettujen vankiloiden osalta myös alueelliset erot olivat suuria; selvästi tyytymättömimpiä toimintojen riittävyys olivat Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen suljettujen vankiloiden vastaajat.

Vankikyselyyn vastanneet pitivät rangaistusajan suunnitelmia yleisesti ottaen hyvänä asiana, ja miltei kaikki katsoivat pyrkineensä omalla toiminnallaan edistämään sen toteuttamista. Hieman yli puolet vastasi noudattavansa suunnitelmaa päästäkseen avoimpiin vankilaoloihin. Yli kaksi kolmesta katsoi noudattavansa suunnitelmaa välttääkseen kannaltaan ikävät seuraukset.

Enemmistölle vastaajista oli selvää, kuinka toimia, jotta rangaistusajan suunnitelma edistyisi. Toisaalta vain noin kolmannes arvioi käyvänsä vankilahenkilökunnan kanssa riittävän usein läpi sitä, miten suunnitelma on edennyt. Avovastauksissa moni vastaaja ilmaisi epätietoisuutensa sen suhteen, millaisin kriteerein suunnitelman etenemistä ja tavoitteiden toteutusta arvioidaan.

Näkemykset rangaistuksen suorittamisen johdonmukaisuudesta jakautuivat voimakkaasti vankilatyypin mukaan. Avovankiloiden vastaajista suurin

osa oli sitä mieltä, että vankila-aika etenee rangaistusajan suunnitelman mukaisella tavalla ja johdonmukaisesti, eli on selvää, mitä tapahtuu seuraavaksi. Suljettujen vankiloiden vastaajista tätä mieltä oli vain noin joka neljäs.

Avovastauksissa kaiken kaikkiaan kommentoiduin teema oli viranomaisen sitoutuminen rangaistusajan suunnitelman edistämiseen ja toteuttamiseen. Moni vastaaja koki, ettei suunnitelma sitonut viranomaista, vaan ainoastaan vankia. Vastaavasti kuin henkilöstön kommenteissa edellä, myös moni vanki katsoi JR-merkintöjen käytännössä estävän rangaistusajan suunnitelmien toteuttamisen.

Haastatteluihin perustuvissa vankien tapauksetomuksissa näkyi myös ero suljettujen ja avovankiloiden välillä: suljetuissa vankiloissa rangaistusajan suunnitelmaan kohdistui enemmän kritiikkiä, kun taas avovankiloiden vangit olivat oloihinsa varsin tyytyväisiä. Haastattelut vahvistavatkin edellä kuvattuja havaintoja siitä, että rangaistusajan suunnitelman suorittamista suljetussa vankilassa motivoi ajatus avolaitokseen pääsystä. Vastaavasti avolaitoksessa suunnitelman toteuttamista motivoi ajatus siitä, ettei joudu palaamaan suljettuun vankilaan. Lisäksi pääsy avoimempiin oloihin hahmotettiin suhteessa tärkeänä pidettyihin asioihin, kuten opiskeluun tai mahdollisuuteen tavata lapsia aiempaa paremmin, joita voidaan pitää rikolliselta toiminnalta suojaavina tekijöinä.

Edellä kuvattu ei kuitenkaan tarkoita, ettei vanki voisi kokea suunnitelmaa ”aidosti” hyödyllisenä. Tapauksetomusten perusteella vangeilla oli hyvin yksilölliset olosuhteet ja tarpeet, ja he vaikuttivat olevan kohtalaisen tietoisia tuen tarpeensa tasosta. Osalle rangaistusajan suunnitelma toi kaivattua tukea, mutta osa koki, että pärjäisi myös ilman rangaistusajan suunnitelmaa, jonka he näkivät olevan ainakin osaksi ylimääräinen, pakollinen rasite. Esille tuli myös kokemus vankiloiden erilaisuudesta niin kannustavuuden kuin toimintamahdollisuuksien kannalta. Muutamasta haastattelusta välittyi näkemys, että vanki saa kaipaamansa tuen, jos osaa sitä pyytää – rangaistusajan suunnitelmasta riippumatta.

Mahdollisuutta opiskeluun pidettiin monessa haastattelussa hyvin tärkeänä – etenkin sellaista, joka johtaa tutkintoon ja edistää siviilissä työskentelyä. Perheelliset korostivat lapsen ja läheisten tapaamisen tärkeyttä. Lisäksi kurseja kritisoitiin, kuten kyselyn avovastauksissakin. Niitä ei täysin kuitenkaan torjuttu; osa koki hyötyneensä niistä oltuaan ensin varauksellinen. Kyse oli pikemminkin näkemyksestä, että jokin kurssi saattaa sopia yhdelle, mutta ei välttämättä toiselle. Kritiikki liittyi siihen, jos kursseille vaadittiin osallistumista riippumatta siitä, pitikö vanki sitä itse mielekkäänä. Lisäksi arvosteltiin asetelmaa, jossa kurssiin osallistumista pidettiin pakollisena edellytyksenä jonkin etuuden saamiselle – tai vaikka avolaitoksessa pysymiselle.

8.3 Rangaistusajan suunnitelma suhteessa tavoitteisiin

Lopuksi tutkimuksen tuloksia arvioidaan kokoavasti suhteessa vankeuslain lähtökohtiin. Rangaistusajan suunnitelma otettiin käyttöön vankeuslainsäädännön kokonaisuudistuksen yhteydessä vuonna 2006. Se nähtiin keskeisenä keinona lisätä rangaistuksen täytäntöönpanon suunnitelmallisuutta ja vaikuttavuutta. Vankeuden täytäntöönpanosta pyrittiin kehittämään aikaisempaa ennustettavampi ja suunnitelmallisempi prosessi, joka tukee vangin yksilöllistä ja hallittua suuntautumista rikoksettomaan elämäntapaan (ks. Mohell & Pajuola 2006). Rangaistusaikaa ja ehdonalaista vapauttamista koskevan suunnitelman nähtiin parantavan vangin yksilöllisen kokonaistilanteen ja tarpeiden hahmottamista ja lisäävän jatkuvuutta, johdonmukaisuutta ja ennustettavuutta vankia koskevaan päätöksentekoon (HE 263/2004 vp, 91, 110–111).

Lähtökohtana suunnitelmien yksilöllisyys

Vankeuslain mukaan rangaistusajan suunnitelma on siis lähtökohtaisesti kaikille vangille laadittava yksilöllinen suunnitelma rangaistusajan suorittamista, vapauttamista ja ehdonalaista vapautta varten. Suunnitelma on valmisteltava yhteistyössä vankeuteen tuomitun kanssa. Hallituksen esityksen perusteluissa korostettiin vangin osallistumisen tärkeyttä ja pyrkimystä motivoida vankeja suunnitelman tekemiseen, aktiiviseen osallistumiseen ja sitoutumiseen.

Tutkimuksen perusteella rangaistusajan suunnitelmien laadinnan todellisuus on etäännytynyt näistä lähtökohdista, mikä selittyy ennen kaikkea laadintatyön puutteellisilla resursseilla. Kuten todettua, suunnitelmia laadittiin kattavasti, mutta miltei puolet niistä perustui pelkkään asiakirjamateriaaliin. Kirjalliseen materiaaliin perustuvat rangaistusajan suunnitelmat olivat yleisimpiä lyhyttuomioisilla vangeilla, mutta niitä laadittiin myös pidempää tuomiota suorittaville. Kysely- ja haastatteluaineiston valossa vaikuttaa ilmeiseltä, että suunnitelmien laadinta vankia kuulematta vesittää niiden tarkoitusta: käsitys vangin kokonaistilanteesta, riskeistä ja tarpeista jää vajaan, jolloin suunnitelmia ei voi pitää tarkoitettussa mielessä yksilöllisenä. Suunnitelmien merkitys ja painoarvo saattaa jäädä vangille hämäräksi, eikä sitoutuminen suunnitelman tavoitteisiin ole välttämättä realistinen odotus tilanteessa, jossa ne on ”saneltu” ulkoa päin. Pelkän kirjallisen materiaalin pohjalta tehtyjen rangaistusajan suunnitelmien ongelmallisuus on havaittu myös aiemmissa kotimaisissa tutkimuksissa (Linderborg ym. 2015; Kivi-vuori & Linderborg 2009).

Tulosten perusteella suurin osa avovankiloiden vastaajista koki saaneensa osallistua riittävästi suunnitelmien laadintaan ja piti suunnitelmia riittävän yksilöllisinä. Avovankiloiden vastaajat myös pitivät rangaistuksen etenemistä yleisesti johdonmukaisina. Suljettujen vankiloiden vastaajien arviot olivat näiltä osin merkittävästi kielteisempiä. Lisäksi alueelliset erot olivat huomattavia: Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen suljettujen vankiloiden vastaajien selkeä enemmistö oli tyytymätön sekä suunnitelmien laadinnan yksilöllisyyteen että rangaistuksen etenemisen johdonmukaisuuteen – muiden rikosseuraamusalueiden osalta vastausjakauma oli tasaisempi. Tulosta selittää se, että Etelä-Suomen alueelta kyselyssä oli mukana muun muassa Riihimäen vankila, joka on korkean turvatason vankila ja pääasiallinen JR-vankien sijoituslaitos. Alueen vankipopulaatio on yleisesti ottaen haastava, mikä vaikuttaa suunnitelmien laadinnan (puutteelliseksi koettuihin) resursseihin; laadintavaiheen ongelmat puolestaan voivat kumuloidua ja heijastua vankien kokemuksiin suunnitelmien toimivuudesta.

Tulosten kokonaisuuden valossa herääkin kysymys, missä määrin suunnitelmien laadintaprosessin luonne (kuten käytettävissä oleva aineisto, vangin kuuleminen ja tavoitteiden mielekkyys) ohjaa suunnitelmien toteuttamista ja millaisin mekanismein. Kysymys on relevantti paitsi suunnitelmien vaikuttavuuden, myös vankien yhdenvertaisuuden kannalta.

Rangaistusajan suunnitelmassa vankeusajan toiminta esitetään lähtökohdaisesti tavoitteina, joihin rangaistusaikana pyritään vaikuttamaan. Pyrkimyksenä on ohjata toimintaan sijoittelua aiempaa täsmällisemmin periaatteella oikeanlaisia toimenpiteitä kullekin vangille oikeaan aikaan. (HE 263/2004 vp, 110–111.) Rekisteriaineiston perusteella suurin osa rangaistusajan suunnitelmien tavoitteista liittyi vankien asenteisiin ja riippuvuuksiin. Arjessa selviämiseen, kuten opiskeluun, työntekoon ja taloudellisen tilanteen selvittämiseen liittyvät tavoitteet olivat harvinaisia. Vankien toiveet olivat yleisesti ottaen jokseenkin päinvastaisia: suunnitelmalta toivottiin konkreettisia asioita, ja moni suhtautui kielteisesti etenkin vankilan järjestämiin kurssimuotoisiin toimintaohjelmiin, joilla pyrittiin vaikuttamaan asenteisiin. Samankaltainen asetelma on havaittu hollantilaisessa tutkimuksessa: vankien ”perustarpeet”, kuten koulutus, työ ja läheissuhteet jäivät vähemmälle huomiolle kuin esimerkiksi puuttuminen päihderiippuvuuteen ja kognitiivisten taitojen kehittäminen (Bosker ym. 2013).

Henkilöstökyselyn tulosten perusteella suljetuissa vankiloissa oli selvästi avovankiloita huonommat edellytykset rangaistusajan suunnitelmien toteuttamiseen. Haastatellut kommentoivat erityisesti kuntoutustyön puutteellisia resursseja – moni katsoi, että vankiloissa on liian vähän erityishenkilöstöä, minkä osa näki johtavan ongelmiin ohjelmatoiminnan järjestämisessä. Samoin mainittiin tulostavoitteiden merkitys toiminnan järjestämistä

suuntaavana tekijänä: muutama haastateltu kritisoi niiden ohjaavan toimintaa siten, että vankeja ohjataan osallistumaan kurssille tai tiettyyn toimintaan pääosin siksi, että päästäisiin kyseistä toimintaa koskevaan määrälliseen tulostavoitteeseen – ei siis vangin omista tarpeista ja tilanteesta lähtien. Tällainen menettelytapa on ilmeisellä tavalla lain yksilöllisyyttä korostavien lähtökohtien vastainen.

Kaiken kaikkiaan tutkimuksen yleiset havainnot ovat hyvin samankaltaiset kuin hollantilaisessa tutkimuksessa (Bosker ym. 2013). Ongelmia ilmentää lähtökohtaisesti jo riski- ja tarvearvioiden vähäinen rooli rangaistusajan suunnitelmia laadittaessa, mutta asetelma on lisäksi periaatteellinen. Jos yksilöllisten tarpeiden huomioon ottaminen ja sitä tukeva vuorovaikutus vangin kanssa on heikkoa, myös riskiperiaatteen soveltaminen sekä vahvuuksien ja konkreettisten ”perustarpeiden” huomiointi heikentyvät väistämättä (ks. yleisistä periaatteista jakso 1.2). Taustateoriaan sisältyvä vastavuusperiaate ei näin ollen toteudu, eli teoreettisen kehyksen ja käytännön sovelluksen välillä on vahva ristiriita. Teoreettisen mallin toimivuus ei ole tosiasiasa edes arvioitavissa, koska sen lähtökohtia ei ole riittävästi sisäistetty ja viety käytäntöön.

Vangin motivaatio ja rangaistusajan suunnitelma ”porkkanana”

Hallituksen esityksen perusteluissa keskeisenä on pidetty sitä, että rangaistusajan suunnitelma sisältää kannustimia, joita ovat esimerkiksi siirtyminen avoimempiin olosuhteisiin, poistumisluvat, valvottu koevapaus ja sijoittaminen ulkopuoliseen laitokseen. Lähtökohtana on ollut, että vankia tulee kannustaa osallistumaan nimenomaan sellaiseen toimintaan, jolla pystytään vaikuttamaan vähentävästi uusintarikollisuuteen ja joka parhaiten parantaa vangin toimintakykyä.

Tutkimuksen perusteella kannustimet olivat vangeille keskeinen syy noudattaa rangaistusajan suunnitelmaa, kuten myös pelko ”ikävästä seurauksista”, jos suunnitelma ei edisty. Kysely- ja haastatteluaineiston perusteella osa henkilöstöstä suhtautui kuitenkin kielteisesti rangaistusajan suunnitelman ”suorittamiseen” ja peräänkuulutti vangeilta aitoa motivaatiota rikoksettomuuteen (kuten jaksossa 8.1.3 käytiin läpi).

Haastattelujen perusteella vaihtelua oli myös siinä, kuinka nämä asenteet kommunikoiin vangeille. Osa ilmaisi viittaavansa vankia motivoidessaan avoimesti suunnitelman noudattamisen kannustimiin, kun taas osa koki niihin viittaamisen epäasianmukaiseksi.

Vangin motivaation laadun arviointi tai vankien priorisointi siitä tehtyjen päätelmien perusteella on lain lähtökohtien vastaista, joskin ymmärrettävää

tilanteessa, jossa rangaistusajan suunnitelmien mukaiseen työskentelyyn käytettävissä oleva aika koetaan riittämättömäksi. Eduskunnan oikeusasiamiehen kannanoton mukaan myös suunnitelmaan alun perin sitoutumattoman vangin kanssa tulee säännöllisesti keskustella siitä, näkeekö hän tilanteen edelleen samalla tavoin, ja pyrkiä vaikuttamaan asiaan. Se, että kaikki vangit eivät ole halukkaita yhteistyöhön tai sitoutuneita asetettuihin tavoitteisiin ei poista vankilan velvollisuutta pyrkiä toteuttamaan vankeuslain tavoitteita kaikkien vankien osalta. (Dnro 926/4/2014; 4731/4/2014; 1736/4/15.)

Erityisvankiryhmien asema

Edellisiin teemoihin liittyen on syytä käsitellä kokoavasti tutkimuksessa esiin nousseita ”erityisvankiryhmiä”. Ilmaisuihin viittaa vankeihin, joiden henkilökohtainen tausta tai tilanne hankaloittaa rangaistusajan suunnitelmien toteuttamista suljetuissa vankiloissa.

Järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyviin seikkoihin viitattiin laadullisessa aineistossa toistuvasti, vaikkei niistä tiedusteltu erikseen. Henkilöstökyselyn avovastauksissa moni katsoi, ettei rangaistusajan suunnitelmia tulisi laatia JR-vangeille lainkaan, ja myös eräs haastateltu totesi olevansa haluton kohdentamaan heihin voimavaroja. Vastaavasti vangit toivat kommentteissaan esiin, että JR-merkintä estää rangaistusajan suunnitelman toteutumisen.

Osa henkilökunnan haastatelluista koki ongelmallisena, ettei JR-vankien tietoja voinut menettelytapojen epäselvyyden vuoksi kirjata avoimesti, vaikka ne vaikuttivat vangin asioiden käsittelyyn. Näin ollen vankia koskevia päätöksiä ei ollut mahdollista perustella läpinäkyvästi ja tyhjentävästi.

Oikeusasiamies (OA)⁶⁰ on antanut ratkaisun liittyen tapaukseen, jossa tieto järjestäytyneeseen rikollisryhmään kuulumisesta oli vaikuttanut paitsi rangaistusajan suunnitteluun, myös sijoittamiseen avoimempaan laitokseen tai pääsemiseen poistumisluvulle. OA on pitänyt ongelmallisena ehdotonta, kategorisen kielteistä linjausta järjestäytyneen rikollisryhmän jäsenten suhteen; kannanoton mukaan vankia koskevia päätöksiä tehtäessä ei tule toimia vain aiemmasta tilanteesta olevien tietojen perusteella, vaan selvittää myös, onko asiaan vaikuttavissa seikoissa tapahtunut muutosta. Käsillä olevassa tapauksessa rangaistusajan suunnitelman keskeisimpänä tavoitteena oli ri-

---

⁶⁰ Eduskunnan oikeusasiamies valvoo viranomaisen toiminnan laillisuutta. Oikeusasiamiehen lisäksi valvonnasta vastaavat kaksi apulaisoikeusasiamiestä. He toimivat samoin valtuuksin kuin oikeusasiamies.

kollisesta toiminnasta, kontakteista ja elämäntavasta luopuminen. OA korosti, että vaikka ensisijainen vastuu tavoitteisiin pyrkimisestä onkin vangilla itsellään, Rikosseuraamuslaitoksen tulee tarjota tukea ja keinoja rikollisesta alakulttuurista irtautumiseksi (Dnro 4640/4/14)⁶¹ OA viittaa ratkaisussaan Rikosseuraamuslaitoksen tuoreeseen JR-vankien laitossijoittelua koskevaan ohjeistukseen⁶². Ohjeistuksen lähtökohta on, että järjestäytyneeseen rikollisuuteen kuuluviksi tunnistetut vangit sijoitetaan suljettuihin vankiloihin, joissa heitä voidaan valvoa tarpeen mukaisesti. Riippuen vankien todennetusta edistymisestä ja irtaantumisesta rikollisesta alakulttuurista heidät voidaan kuitenkin sijoittaa avoimpiin olosuhteisiin hallitusti. Ohjeistus on tältä osin selkeä, mutta sen käytännön soveltaminen saattaa olla ongelmallista – tutkimuksen perusteella JR-kytköksistä keskusteleminen vangin kanssa koetaan jossain määrin arkaluontoiseksi asiaksi⁶³.

Muutama haastateltu koki haastavaksi vankiryhmäksi myös ns. pelkääjävangit – osa vangeista halusi oman turvallisuutensa vuoksi pysyä erillään muista vangeista, mikä hankaloitti rangaistusajan suunnitelman mukaiseen toimintaan osallistumista.

Lyhyttuomioisten vankeusvankien ja sakkovankien tapauksessa suunnitelmien toteuttamisen mahdollisuuksiin vaikuttaa ennen kaikkea käytävissä olevan ajan vähyys. Näiden ryhmien tapauksessa onkin erityisen keskeistä varmistaa, että tavoitteiden määrä ja laatu on realistinen vankilan toimintaedellytyksiin ja tuomion pituuteen nähden.

Suunnitelmien seuranta

Hallituksen esityksen mukaisesti rangaistusajan suunnitelma on tarkoitus täydentää, tarkentaa ja päivittää säännöllisesti siinä vankilassa, johon vanki sijoitetaan. Vankeusasetuksen 16 §:n mukaan rangaistusajan suunnitelma on otettava tarkasteltavaksi vähintään kolme kertaa vuodessa. Suunnitelmien seurannassa oli eri aineistojen perusteella erityyppisiä ongelmia. Rekisteriaineiston analyysin perusteella tavoitteiden toteutumisen päivittäminen sisälsi puutteita: jopa kolmanneksessa tavoitteista puuttui arvio sen toteutumisen vaiheesta. Seuratuista tavoitteista suurin osa oli kirjattu osittain toteutuneeksi.

⁶¹ Ratkaisusta myös eduskunnan oikeusasiamiehen vuosikirjassa (2015), s. 188.

⁶² Vankien sijoittamisesta tai siirtämisestä avolaitokseen ja avolaitoksesta suljettuun vankilaan (2/004/2015); Rikosseuraamuslaitoksen turvallisuuslinjaukset s. 18.

⁶³ Rikosseuraamuslaitos on aloittanut järjestäytyneestä rikollisuudesta irtautumista tukevan projektin 1.2.2016 ja toimintatapoja on kehitetty yhteistyössä keskusrikospoliisin kanssa. Tavoitteena on lisätä yhteistyötä Rikosseuraamuslaitoksen ja poliisiviranomaisten välillä sekä luoda systemaattinen eri viranomaisten ja järjestöjen palveluja hyödyntävä toimintamalli JR-henkilöiden irtautumisen tukemiseksi ja potentiaalisten irtautujien etsimiseksi.

Henkilöstön haastattelujen perusteella rangaistusajan suunnitelmien päivitysväli ja päivitysten toteuttamisen tapa vaihtelivat vankilakohtaisesti. Moni haastateltu vankilan työntekijä piti vankeusasetukseen kirjattua vähintään neljän kuukauden välein tapahtuvaa päivitystä tavoitteena, johon pyrittiin, mutta joka ei esimerkiksi puutteellisten henkilöstöresurssien johdosta aina toteutunut. Tärkeämpänä kuin ajan kulumiseen perustuvaa päivitystä moni piti sitä, että suunnitelmaa päivitettiin tarpeen mukaan eli kun jotakin ”raportoimisen arvoista” oli tapahtunut vangin elämässä. Pääsääntöisesti vangit osallistuivat suunnitelman päivityksiin, mutta parissa vankilassa se toteutettiin ilman vankia. Kyselyn perusteella lähes puolet vangeista koki, että suunnitelmia käydään läpi turhan harvoin. Vastaukset olivat huomattavia sekä avovankiloitten ja suljettujen välillä että vankilatyypin sisällä alueellisesti.

Oikeusasiamies on kannanotoissaan korostanut vankilahenkilöstön *aktiivista roolia* vangin rangaistusajan suunnitelman seurannassa. Apulaisoikeusasiamiehen (AOA) mukaan suunnitelman päivitysvelvollisuus on asetettu edistämään ja palvelemaan vankeuden täytäntöönpanon tavoitetta lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämään. Jotta seurannan tavoite toteutuisi, vangilla tulee olla tilaisuus keskustella asetetuista tavoitteista ja niiden toteutumisesta, esittää omia näkemyksiään tilanteesta sekä saada tarpeen mukaan ohjausta siitä, miten tavoitteisiin on mahdollista edetä. Vankia kuulematta tapahtuva ”suunnitelman tekninen seuranta” ei siis ole AOA:n mukaan suunnitelman uudelleen käsittelemistä. (Dnro 926/4/2014; 4731/4/2014; 1736/4/15.)

Tutkimuksen perusteella moni henkilöstöstä piti tavoitteiden toteutumisen arviointia hankalana.. Tätä selittää osaltaan edellä kuvattu tavoitteiden ylimalkaisuus, joka voi mahdollistaa monenlaiset toteutumisen tulkinnat. Onkin selvää, että erityisesti yleisten tavoiteluokkien, kuten asenteisiin ja riippuvuuksiin liittyvien tavoitteiden toteutumisen arviointia on vaikea toteuttaa objektiivisesti. Myös tietojärjestelmä on tätä ajatellen epätarkoituksemukainen. Arvioinnin kriteerit tulisi rakentaa tavalla, joka mahdollistaisi kannanoton kohdistumisen esimerkiksi siihen, missä määrin ja millä aktiivisuudella vanki on *osallistunut* toimintaan, jolla tiettyyn tavoitteeseen *pyritään* vaikuttamaan. Näin arviointi palautuisi seikkoihin, joita on mahdollista havainnoida ulkoisesti ja ilman kliinistä asiantuntemusta. Lisäksi tietojärjestelmästä tulisi pystyä selvittämään, kuinka usein rangaistusajan suunnitelmaa on päivitetty. Kaiken kaikkiaan seuranta- ja arviointikriteerien yhdenmukaistaminen olisi olennaista suunnitelmaprosessin ennustettavuuden ja vankien yhdenvertaisuuden kannalta.

Suunnitelman merkitys vankia koskevassa päätöksenteossa

Vankeuslakia edeltäneessä tilanteessa monet vankien etuudet, kuten poistumis- ja perhetapaamisluvat oli kirjoitettu lakiin hyvin avoimesti siten, että vankeinhoitoviranomaisille jätettiin huomattavaa harkintavaltaa niiden soveltamisessa. Tämän katsottiin hallituksen esityksessä johtavan potentiaalisesti toisistaan poikkeaviin laitostytäntöihin ja vaarantavan siten vankien yhdenvertaista kohtelua. Nyt lupaharkinta kytkeytyy keskeisesti rangaistusajan suunnitelmaan. Yleisesti ottaen huomionarvoista on, että vankisijoittelun, koevapausharkinnan ja elinkautisvankien ehdonalaisen vapauttamisen liittäminen rangaistusajan suunnitelmaan on lisännyt toimeenpanoviranomaisten mahdollisuuksia vaikuttaa vankeusrangaistuksen tosiasialliseen ankaruuteen⁶⁴. Suunnitelmalla ja sen toteutumisella on siis vankien oikeusturvan kannalta monelta osin keskeinen merkitys.

Kuten jaksossa 2.2 käytiin läpi, rangaistusajan suunnitelman luonne oikeudellisena asiakirjana on epäselvä. Rangaistusajan suunnitelma ei ole viranomaista välittömästi velvoittava ja oikeusvaikutuksia aikaansaava asiakirja. Hallituksen esityksen mukaan suunnitelman noudattamisen ja rikkeettömän toiminnan seurauksena tulisi kuitenkin olla päätöksen ”suunnitelmanmukaisuus” eli käytännössä vangin kannalta myönteinen päätös.

Vankikyselyn perusteella vangit erityisesti suljetuissa vankiloissa olivat tyytymättömiä tämän lähtökohdan toteutumiseen. Avovastausten kommentoiduin teema oli rangaistusajan suunnitelman yksipuoliseksi koettu sitovuus. Yleinen kokemus oli, ettei rangaistusajan suunnitelman toteuttaminen takaa mitään – sen sijaan se, ettei suunnitelma edennyt, johti monen vastaajan mukaan kielteisiin seurauksiin. Vastaavia kokemuksia ilmeni lyhytaikaisvankeja koskevassa tutkimuksessa: vangit kokivat suunnitelmaa käytettävän usein kielteisellä tavalla itseen kohdistuvana rangaistuksellisen kontrollin välineenä eikä kuntoutuspyrkimyksiä tukevana (Kivivuori & Linderborg 2009).

Lain lähtökohtien valossa on selvää, ettei rangaistusajan suunnitelman tarkoitus ole johtaa lupa-asioiden ”automaatioon”, jossa suunnitelman noudattaminen johtaa etuuksiin ja noudattamatta jättäminen estää ne. Esimerkiksi turvallisuuteen liittyvät näkökohdat on tärkeä ottaa huomioon. Rangaistusajan suunnitelmien ja lupaharkinnan yhdistämiseen liittyy kuitenkin järjestelmän ennustettavuuden, vankien oikeusturvan ja yhdenvertaisuuden kannalta ongelmallisia muuttujia (suunnitelmien laadun epätasaisuus, vaih-

---

⁶⁴ Viranomaisen harkintavallasta laitossijoittelussa: Laaksonen 2008.

televa toimintatarjonta, seurannan puutteet, epäyhdenmukaiset arviointikriteerit ja vaihtelevat tulkinnat ”keppi ja porkkana”-ajattelun merkityksestä), joita on jo edellä käyty läpi.

Tutkimuksen perusteella suunnitelmien toteutuminen ei riipu yksinomaan vangista, vaan siihen vaikuttavat myös vangista riippumattomat rakenteelliset tekijät – erityisesti vankiloiden toimintatarjonta. Käytössä olevaan tietojärjestelmään on mahdollista merkitä, mikäli suunnitelma ei ole edistynyt *vankilasta johtuvista syistä*; näissä tietosisällöissä havaittiin kuitenkin puutteita. Tulosten perusteella vaikuttaakin siltä, että suunnitelmien seurannan käytännöt muodostavat itsessään ”vankilasta johtuvan syyn” sille, etteivät vankien suunnitelmat edisty tai edistyminen dokumentoidu vankien oikeusturvan kannalta riittävällä tarkkuudella. Havaittuihin epäkohtiin on kuitenkin mahdollista vaikuttaa. Tietojärjestelmää ja seurannan käytäntöjä uudistamalla prosessista on mahdollista kehittää merkittävästi selkeämpi ja läpinäkyvämpi.

Kehittämisehdotukset

- *Henkilöstölle tulisi antaa sellaista lisäkoulutusta ja -ohjeistusta, joka edesauttaisi rangaistusajan suunnitelmien laadinnan ja toteuttamisen menettelytapojen yhdenmukaistamista. Rangaistusajan suunnitelmien laadinnan periaatteita ja teoreettista taustaa tulisi selventää henkilöstölle; samoin rangaistusajan suunnitelman toteutumisen merkitystä lupaharkinnassa*
- *Vangit tulisi osallistaa kattavammin rangaistusajan suunnitelmien laadintaan ja päivityksiin*
- *Rangaistusajan suunnitelmien tavoitteiden ja keinojen muotoilua tulisi kehittää sellaiseen suuntaan, että tavoitteiden toteutumisen seuranta ja arviointi olisi helpompaa. Tähän liittyen tarvitaan nykyistä objektiivisempi kriteeristö tavoitteiden toteutumisen arviointiin*
- *Kuntouttavan työn ja vankitoimintojen resursseja tulisi lisätä*
- *Vankitoimintojen kysynnän ja tarjonnan kohtaamista tulisi parantaa esimerkiksi vankilan ja arviointikeskuksen tiedonvaihtoa kehittämällä tai kohdentamalla toimintatarjontaa vankiloittain tarkoituksenmukaisella tavalla*
- *JR-vankien rangaistusajan suunnitelmien laadinnan ja toteuttamisen menettelytavat tulisi selkeyttää*
- *Vankitietojärjestelmää tulisi kehittää sellaiseksi, että se tukee suunnitelman seurantaa*

- *Vankila- ja arviointikeskushenkilöstön näkemykset toimivaltasuhteiden tarkoituksenmukaisuudesta poikkeavat toisistaan. Tähän liittyen tulisi tehdä lisäselvityksiä, ja selvittää samalla, kuinka arviointityön osittainen siirto yhdyskuntaseuraamustoimistoihin on vaikuttanut asiaan*

LÄHDELUETTELO

Virallislähteet

- AOA 22.2.2016 Dnro 1736/4/15.
 AOA 17.11.2015 Dnro 4640/4/14.
 AOA 3.1.2012 Dnro 62/4/10.
 AOA 27.2.2015 Dnro 926/4/2014; 4731/4/2014.
 Eduskunnan oikeusasiamiehen vuosikertomus vuodelta 2015. K 11/2016 vp.
 Hallituksen esitys (HE) 45/2014 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle vankeutta ja tutkintavankeutta koskevan lainsäädännön muuttamiseksi.
 Hallituksen esitys (HE) 263/2004 vp vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa ja tutkintavankeuden toimeenpanoa koskevaksi lainsäädännöksi.
 LaVM 10/2005 vp. Lakivaliokunnan mietintö koskien hallituksen esitystä vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa ja tutkintavankeuden toimeenpanoa koskevaksi lainsäädännöksi.
 LaVM 17/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle vankeutta ja tutkintavankeutta koskevan lainsäädännön muuttamiseksi.
 PeVL 20/2005 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto koskien hallituksen esitystä vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa ja tutkintavankeuden toimeenpanoa koskevaksi lainsäädännöksi.

Kirjallisuus

- Alastalo, Marja & Åkerman, Maria. 2010. Asiantuntijahaastattelun analyysi: faktojen jäljillä. Teoksessa Johanna Ruusuvoori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino.
- Arola-Järvi, Anna. 2012. Suunnitelmallisen vankeusajan käsikirja. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus. Oppikirja 1/2012.
- Andrews, Donald, A & Zinger, Ivan & Hoge, Robert, D. & Bonta, James & Gendreau, Paul & Cullen, Francis, T. 1990. Does correctional treatment work? A clinically relevant and psychologically informed meta-analysis. *Criminology*, 28, 369–404.
- Bonta, James. 2002. Offender risk assessment: Guidelines for selection and use. *Criminal Justice and Behavior*, 29, 355–379.
- Bonta, James & Andrews, D.A. 2007. Risk-Need-Responsivity Model for Offender Assessment and Rehabilitation. 2007–06. <http://www.publicsafety.gc.ca/cnt/rsrscs/pblctns/rsk-nd-rspnsvty/index-eng.aspx>, vierailtu 6.8.2014.
- Bosker, Jacqueline & Witteman, Cilia & Hermanns, Jo. 2013. Do intervention plans meet criteria for effective practice to reduce recidivism? How probation officers forget about social capital and basic needs. *European Journal of Probation* 5 (1), 65–85.
- Creswell, J. & Plano Clark, V. 2007. *Designing and Conducting Mixed Methods Research*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Crewe, Ben. 2011. Depth, weight, tightness: Revisiting the pains of imprisonment. *Punishment & Society* 13, 509–529.

- DiMaggio, Paul J. & Powell, Walter J. 1991. Introduction. Teoksessa Walter W. Powell & Paul J. DiMaggio (toim.) *New Institutionalism in Organization Analysis*, 1–38. University of Chicago Press.
- Hypén, Kimmo. 2002. Riski- ja tarvearviot rangaistusajan suunnittelun apuna. Teoksessa Markku Salminen & Klaus Markku (toim.). *Vankeinhoidon perusteet*. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/2002. Helsinki, Tietosanoma, 202–220.
- Kivivuori, Janne & Linderborg, Henrik. 2009. Lyhytaikaisvanki. Tutkimus lyhytaikaisvankien elinoloista, elämäkulusta ja rikollisuudesta. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 248. Rikosseuraamusviraston julkaisu 2/2009.
- Korander, Timo & Laapio, Marja Liisa & Soine-Rajanummi, Seppo. 2002. Nollatoleranssin, ”Viideltä saunaan ja kuudelta putkaan” -hankkeen ja monitahtoarvioinnin perusteet. Teoksessa Timo Korander & Seppo Soine-Rajanummi (toim.) *Kahdeksalta koskarille – samantien sakot*. Tampereen nollatoleranssikokeilu 1999–2000: historiallinen konteksti, vastaanotto ja vaikuttavuus. Espoo: Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 13.
- Laaksonen, Toni. 2008. Suljettu vankila, avolaitos vai valvottu koevapaus: viranomaisen harkintavalta vankisijoittelussa. Referee-artikkeli. Julkaistu edilexissä 2.12.2008.
- Lappi-Seppälä, Tapio. 2013. Kriminaalipolitiikan muutostrendejä. Teoksessa Raimo Lahti (toim.) *Rikosoikeuden muutos 1960-luvulta 2010-luvulle*. Pekka Koskisen (1943–2011) muistojulkaisu. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisu, 17–52.
- Lavikkala, Raino. 2011. Vaikuttavan rikosseuraamustyön kysymyksiä. Teoksessa Raino Lavikkala & Henrik Linderborg (toim.). *Rikosseuraamustyön kehittämisen kysymyksiä*. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus. *Acta Poenologica* 2/2011, 93–140.
- Liimatainen Anu & Rantala Kati & Paasonen Jyri & Mäkipää, Leena. 2015. Kyselytutkimus vankeusvangeille sääntelyn toimivuudesta ja vankilaoista. *Katsauksia* 6/2015. HY: Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti.
- Liimatainen Anu & Mäkipää Leena & Rantala Kati. 2014. Kysely vankiloiden ja arviointikeskusten henkilökunnalle. Helsinki: OPTL:n verkkokatsauksia 42/2014.
- Liimatainen Anu & Rantala Kati. 2016. Vankeuslain arviointitutkimuksen loppuyhteenveto. *Katsauksia* 17/2016. HY: Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti.
- Linderborg, Henrik & Blomster, Peter & Muiluvuori, Marja-Liisa & Tyni, Sasu & Laurila, Tuomas. 2015. Yhtenäinen organisaatio – yhtenäinen laatu? Tutkimus vankeuden ja yhdyskuntaseuraamusten laatutekijöistä Rikosseuraamuslaitoksessa. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisu 2/2015.
- Lundquist, Lennart. 1987. *Implementation Steering: An Actor-Structure Approach*. Studentlitteratur, Lund.
- McGuire, James & Priestley, Philip. 1995. Reviewing ‘What Works’: Past, Present and Future. Teoksessa James McGuire (toim.). *What Works: Reducing Reoffending. Guidelines from Research and Practice*. John Wiley & Sons, 3–34.

- Mohell, Ulla. 2007. Vankeuslakipaketti – kohti suunnitelmallista vankeusprosessia. *Oikeus*, 36 (3), 332–335.
- Obstbaum, Yaira, C. & Tyni, Sasu. 2015. Who receives substance abuse treatment in the ‘real world’ of the prison? A register-based study of Finnish inmates. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 16(1).
- Pawson Ray & Tilley Nick. 1997. *Realistic Evaluation*. London: Sage.
- Rantala, Kati & Smolej, Mirka & Leppälä, Jussi & Jokinen, Anniina. 2008. Kaltevalla pinnalla – perheen sisäisen lähestymiskiellon arviointitutkimus. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 239.
- Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti. 2010. Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino.
- Scott, W. Richard. 2001. *Institutions and organizations*. Thousand Oaks: Sage.
- Tyni, Sasu. 2015. Vankeinhoidon vaikuttavuus. Onko kuntoutukselle tilastollisia perusteita? Akateeminen väitöskirja. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2015.
- Vedung, Evert. 2004. Arviointiaallon uudet muodot ja suunnat. *Yhteiskuntapolitiikka* 69(3): 242–250.
- Vedung, Evert (2017) *Implementering i politik och förvaltning*. Studentlitteratur, Lund.

LIITTEET

LIITE 1. Rekisteriaineiston kuvaus

Taustaa

1990-luvun viimeisten ja 2000-luvun ensimmäisten vuosien aikana päivittäinen vankiluku oli verrattain matala eli noin 2 800–3 100 vankia. 2000-luvun alun jälkeen vankiluku alkoi nopeasti nousta ja saavutti huippunsa vuonna 2005 (3 888) juuri ennen uuden vankeuslain (767/2005) voimaantuloa. Tätä seurasi vankiluvun nopea lasku aina vuoteen 2014 asti, joilloin keskivankiluku oli 3 190. Viimeisen kahden vuoden perusteella keskimääräinen vankiluvun näyttäisi tasaantuneen noin 3 200 vankiin. (Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2015; Rikosseuraamulaitoksen erillistilastot; vankiluvun vaihteluväli vuosina 1975–2016.)

Vuoden 2006 vankeuslain kokonaisuudistuksen (ns. vankeuspaketti) myötä uudistettiin esimerkiksi ehdonalaiseen vapautuneen liittyviä säännöksiä ja käyttöön otettiin valvottu koevapaus. Vuonna 2011 seuraamuskirjoon lisättiin myös valvontarangaistus, joka asettuu ankaruudeltaan yhdyskuntapalvelun ja perinteisen vankeusrangaistuksen väliin. Vankeuslain kokonaisuudistuksella ja sakonmuuntorangaistukseen liittyvillä lainsäädäntömuutoksilla oli vankilukua alentava efekti. (Lappi-Seppälä 2013.) Vankipopulaation määrään ja samalla sen rakenteeseen vaikuttavat edellisten lisäksi myös muut tekijät. Esimerkiksi ulkomaan kansalaisten osuudet vankiloissa ovat nousseet sekä suhteellisesti että määrällisesti. Nousuun johtaneita syitä ovat olleet mm. Euroopan Unioni, valtion rajojen avaaminen (Schengenin sopimus) ja lähtömaiden kriisit. (Tyni 2015.)

Vankeusvangit suorittavat nykyisin keskimäärin pidempiä rangaistuksia ja ovat keski-ikänsä vanhempia verrattuna vankeuslain voimaantuloa seuraaviin ensimmäisiin vuosiin. Esimerkiksi tutkimuksen primäärijoukon vangit eli vuonna 2014 vapautuneet vankeusvangit (eli tutkimuksen primääriaineisto) suorittivat keskimäärin lähes kaksi kuukautta pidemmän rangaistuksen vankilassa vuonna 2007 verrattuna vapautuneisiin vankeusvankeihin. Ensimmäistä kertaa vankilasta vapautuneiden osuus on noussut hieman, mutta samalla vankiloihin on muodostunut vankilakierteeseen urautuneiden (jopa yli 10 kertaa vankilassa) useampikertaisten ryhmä. Vankien päärikokset eivät ole käytännössä muuttuneet vuosien välillä: henkirikoksista ja väkivaltarikoksista sekä huumausainerikoksista tuomitut muodostavat edelleen suurimmat ryhmät vankiloissa. Yksi merkittävimmistä muutoksista 2000-luvulla on ollut ulkomaan kansalaisten määrän nousu, vaikka vuosituhannen alun ennusteet ovatkin osoittautuneet liian korkeiksi.

Rekisteriaineiston luonne ja edustavuus

Vuosien 2014, 2015 ja 2016 perusteella voidaan todeta, että keskivankiluku näyttäisi tasaantuneen noin 3 100 vankiin. Vastaavasti vankilaan saapuneiden ja vankilasta vapautuneiden määrät ovat vakiintuneet. Lisäksi vankien taustatekijöissä kuten vankilakertaisuudessa, päärikosluokissa, kansalaisuudessa sekä keskiässä tai sukupuolijakaumissa ei ole huomattavissa merkittäviä muutoksia vuosien välillä. Rekisteriaineiston edustavuutta tarkateltaessa keskeisin tietosisältö on kuitenkin rangaistusajan suunnitelmat. Rangaistusajan suunnitelmien määrät ja suhteelliset osuudet ovat olleet jopa yllättävän tasaisia viimeisen kolmen vuoden aikana (ks. myös taulukko 2)¹. Rekisteriaineiston otantavuoden eli vuonna 2014 vapautuneiden suomalaisten vankien voidaan katsoa edustavan hyvin ainakin tätä seuraavia kahta vuotta. Sen sijaan vertailuihin vankeuslakia seuranneisiin ensimmäisiin vuosiin tulee suhtautua varovaisesti.

Rikosseuraamusalueet eroavat laitusrakenteissa toisistaan. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että myös vankipopulaatiot eroavat alueiden välillä (ks. liitetaulukko 2). Esimerkiksi suurin osa naisvangeista on sijoitettu Länsi-Suomen rikosseuraamusalueelle. Toisaalta ulkomaalaisvangit ja sakon muuntorangaistusta suorittavat vangit ovat jakaantuneet etenkin Etelä-Suomen alueelle verrattuna kahteen muuhun rikosseuraamusalueeseen. Raportin rekisteriaineistoon perustuvassa tulossuudessa ei kuitenkaan eritellä lähtökohtaisesti rikosseuraamusalueita toisistaan.

Suurin osa kaikista vuonna 2014 vapautuneista sakko- ja vankeusvangeista vapautui suoritettuaan ehdottoman vankeusrangaistuksen (74 %). Sakkovankien määrä on kuitenkin vuositasolla suuri; noin joka neljäs vapautui sakon muuntorangaistuksesta (26 %). Tutkintavankina vankilaan saapui joka viides (18 %) vanki. Naisvankien osuus kaikista vangeista on kaksinkertaistunut niin määrällisesti kuin suhteellisesti 1990-luvun alun jälkeen ja päivittäinen keskimäärä on vakiintunut noin kahdeksaan prosenttiin (Rikosseuraamuslaitos, Naisvankien keskimäärä ja osuus kaikkien vankien keskimäärästä vuosina 1993–2015). Rekisteriaineistoon perustuvan virtauma-aineiston vangeista noin joka kymmenes oli naisvanki (9 %). Vankeusvangeista noin kolmannes (34 %) vapautui ensimmäistä kertaa vankilasta. Suurin osa vangeista oli kuitenkin uusijoita ja muun muassa joka kymmenennellä vankeusvangeista (12 %) oli takanaan vähintään kymmenen vankeuskertaa vankilassa.

Rangaistusvankien keski-ikä oli vankeuden alussa 35,9 (mediaani 34) ja vankeuden lopussa 36,6 vuotta (mediaani 34). Kaksi havaintomääriltään suurinta ikäluokkaa olivat 21–29- ja 30–39-vuotiaat (yhteensä 63 %). Kahden nuorimman ikäryhmän eli 15–17- ja 18–20-vuotiaiden esiintyvyys aineistossa oli sen sijaan pieni. Vankeusvankien yleisimmät päärikokset olivat liikennejuopumus (23 %), muut väkivaltarikokset (19 %) ja varkausrikokset (17 %). Noin kolmanneksella

¹ Vankeusvangeille tehtyjen rangaistusajan suunnitelmien osuus nousi 98 %:sta yli 99 %:iin. Vaikka ero olikin tilastollisesti merkitsevä ($\chi^2 = 18.131$; $df = 2$; $p < 0.000$), käytännössä ero ei ole otanta-aineiston edustavuuden kannalta oleellinen.

(34 %) kaikista vapautuneista rangaistusvangeista laitospäivien pituus oli enintään yksi kuukausi. Keskimääräistä laitosaikaa alensi etenkin sakon muuntorangaitusta suorittavat vangit. Toisaalta rangaistusaikaa pidensivät pitkää tuomiota suorittavat vangit: vuonna 2014 vapautuneiden *vankeusvankien* keskimääräinen laitos aika oli 313 päivää (mediaani 129 päivää). Rikosseuraamuslaitoksen strategia on lisätä avolaitoksista vapautuneiden vankien määriä. Suurin osa vangeista vapautui kuitenkin edelleen suljetuista vankiloista (65 %). Ulkomaalaisvankien osuus on edelleen pieni verrattuna esimerkiksi muihin pohjoismaihin; ulkomaan kansalaisia oli rekisteriaineistossa joka kymmenes (11 %) vanki. Väestöryhmistä suurimmat ovat Viron, Venäjän ja Romanian kansalaiset.

LIITE 2. Vuonna 2014 vapautuneiden sakko- ja vankeusvankien taustatekijät rikosseuraamusalueittain

Muuttuja	Rikosseuraamusalue						Yhteensä		
	Etelä-Suomen alue		Itä-Pohjois-Suomen alue		Länsi-Suomen alue				
	N	N%	N	N%	N	N%	N	N%	
Vankilaji	vankeusvanki	988	65 %	1076	77 %	1322	79 %	3386	74 %
	sakkovanki	526	35 %	331	24 %	358	21 %	1215	26 %
	Yhteensä	1514	100 %	1407	100 %	1680	100 %	4601	100 %
Saapumisvankilaji	vankeusvanki	674	45 %	812	58 %	1031	61 %	2517	55 %
	sakkovanki	531	35 %	346	25 %	368	22 %	1245	27 %
	tutkintavanki	309	20 %	249	18 %	281	17 %	839	18 %
Sukupuoli	M	1466	97 %	1303	93 %	1422	85 %	4191	91 %
	N	48	3 %	104	7 %	258	15 %	410	9 %
Laitostyyppi	Suljetut vankilat	1207	80 %	827	59 %	955	57 %	2989	65 %
	Avolaitokset	307	20 %	580	41 %	725	43 %	1612	35 %
Kansalaisuus	suomal.	1193	79 %	1334	95 %	1554	93 %	4081	89 %
	ulkomaan kansal.	321	21 %	73	5 %	126	8 %	520	11 %
Kertaisuus (ei sis. sakkovankeja)	1	354	36 %	352	33 %	434	33 %	1140	34 %
	2	132	13 %	144	13 %	181	14 %	457	14 %
	3-9	385	39 %	452	42 %	529	40 %	1366	40 %
	10-	117	12 %	123	12 %	176	13 %	416	12 %
Ikä tuomion alussa	15-<18	4	0 %	1	0 %	3	0 %	8	0 %
	18-<21	65	4 %	44	3 %	43	3 %	152	3 %
	21-<30	440	29 %	469	33 %	515	31 %	1424	31 %
	30-<40	524	35 %	415	30 %	531	32 %	1470	32 %
	40-<50	321	21 %	249	18 %	352	21 %	922	20 %
	50-<60	130	9 %	160	11 %	175	10 %	465	10 %
	60-	30	2 %	69	5 %	61	4 %	160	4 %
Päärikos (ei sis. sakkovankeja/ puuttuvia tietoja)	ryöstö	59	6 %	62	6 %	58	4 %	179	5 %
	varkausrikokset	178	18 %	161	15 %	214	16 %	553	17 %
	muu omaisuusrikos	11	1 %	50	5 %	87	7 %	148	4 %
	henkirikos	32	3 %	65	6 %	60	5 %	157	5 %
	muu väkivaltarikos	168	17 %	207	20 %	258	20 %	633	19 %
	siveellisyyserikos	40	4 %	21	2 %	42	3 %	103	3 %
	huumausainerikos	203	21 %	95	9 %	182	14 %	480	14 %
	liikennejuopumus	176	18 %	311	29 %	298	23 %	785	23 %
	muut rikokset	112	11 %	88	8 %	110	8 %	310	9 %
Laitosaika	enintään kuukausi	621	41 %	432	31 %	490	29 %	1543	34 %
	yli 1kk - kork. 3 kk	293	19 %	369	26 %	435	26 %	1097	24 %
	yli 3kk - kork. 6kk	113	8 %	170	12 %	230	14 %	513	11 %
	yli 6kk - kork. 1 vuosi	162	11 %	168	12 %	188	11 %	518	11 %
	yli 1 vuosi - kork. 2 vuotta	205	14 %	170	12 %	218	13 %	593	13 %
	yli 2 vuotta	120	8 %	98	7 %	119	7 %	337	7 %

LIITE 3. Kyselyihin vastanneiden profiilit

Alla esitetään vastaajien profiilit niiden osalta, jotka on otettu mukaan analyysihin. Henkilöstön osalta se tarkoittaa vastaajia, jotka ilmoittivat työskentelevänsä rangaistusajan suunnitelmien parissa. Vankikyselyn osalta se tarkoittaa vastaajia, joille oli vastausten perusteella tehty rangaistusajan suunnitelma.

Kysely vankilahenkilöstölle

Vankilahenkilöstölle suunnatun kyselyn vastaajista naisia oli 52 ja miehiä 48 prosenttia. Suhteellisesti suurin osa vastaajista työskenteli valvonta- (35 %) tai kuntoutus/koulutus/sosiaalityötehtävissä (35 %). Vastaajista 62 prosenttia työskenteli suljetussa vankilassa, 35 prosenttia avovankilassa ja 3 prosenttia suljetun vankilan avo-osastolla tai vapauttamisyksikössä (tarkemmin taulukossa 1 alla).

Vastaajien profiili poikkeaa eräiltä osin perusjoukosta. Tutkimuksen perusjoukko koostuu vankiloiden ja arviointikeskusten koko henkilöstöstä. Vankilahenkilökunnan määrä oli Valtion talous- ja henkilöstöhallinnon palvelukeskuksen (Palkeet) mukaan tutkimuksen alkamista edeltäneen kuukauden lopussa 2 096 henkilöä ja arviointikeskushenkilökunnan määrä 80 henkilöä.

Vastaajien joukossa naiset ja avovankiloissa työskentelevät henkilöt ovat yliedustettuina. Henkilöstöryhmien osalta selkeimmin yliedustettuina ovat kuntoutuksen (ym.) parissa työskentelevät, kun taas valvontahenkilöstöä on aineistossa prosentuaalisesti huomattavasti vähemmän kuin perusjoukossa. Tämä ei selity yksinomaan aineiston rajauksella henkilöihin, jotka ovat työtehtävissään tekemisissä rangaistusajan suunnitelmien kanssa, vaan aineisto oli vastaavalla tavalla vino jo ennen rajausta (ks. Liimatainen ym. 2014).

Taulukko A Rangaistusajan suunnitelmien parissa työskentelevien vankilahenkilöstön vastaajien (N=268) taustatiedot ja vertailu perusjoukkoon

		n	%	% perusjoukossa
Sukupuoli	mies	127	48	69
	nainen	136	52	31
	puuttuva tieto	5		
Tehtäväalue	johto	40	15	3
	valvonta	93	35	65
	työtoiminta	34	13	9
	kuntoutus, koulutus tai sosiaalityö	94	35	11
	hallinto- tai toimistotehtävät	2	1	3
	muu	5	2	9
Korkein koulutus	perus-, keski- tai kansakoulu	7	3	ei vertailutietoa
	ylioppilastutkinto	21	8	
	ammattikoulututkinto	29	11	
	ammatillinen opistotutkinto/ammattikorkeakoulututkinto	113	42	
	korkeakoulututkinto	95	35	
	muu	3	1	
Esimiesasema	kyllä	120	45	ei vertailutietoa
	ei puuttuva tieto	148	55	
Ikä	20–29 vuotta	12	5	ei helposti laskettavissa olevaa vertailutietoa
	30–39 vuotta	59	23	
	40–49 vuotta	78	30	
	50–59 vuotta	89	34	
	60–69 vuotta	24	9	
	puuttuva tieto	6		
Kuinka paljon välitöntä kanssakäymistä vankien kanssa työtehtävissä	päivittäin	230	87	ei vertailutietoa
	viikoittain	32	12	
	harvemmin kuin viikoittain	4	2	
	puuttuva tieto	2		
Minkälaisessa vankilassa töissä tällä hetkellä	avovankila	93	35	17
	suljetun vankilan avovankilaosasto tai vapauttamisyksikkö	8	3	1
	suljettu vankila	167	62	82

LIITE 4. Vankilahenkilöstölle suunnatun kyselyn rangaistusajan suunnitelmia koskevien väittämien vastausjakauma, keskiarvo (KA), mediaani (MD) ja keskihajonta (SD)

Väite	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Ei eri eikä samaa mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Täysin eri mieltä	KA	MD	SD
Rangaistusajan suunnitelma on mielestäni toimiva vankeinhoidon työväline	18	54,3	8,2	15,4	4,1	2,33	2,00	1,068
Rangaistusajan suunnitelma tekee mielestäni vangin vankeusajasta ennustettavampaa	14,2	52,8	11,2	18,7	3,0	2,43	2,00	1,043
Rangaistusajan suunnitelmien myötä yhteistyö muiden viranomaisien, kolmannen sektorin ja muiden toimijoiden kanssa on lisääntynyt	16,8	42,9	24,3	14,2	1,9	2,41	2,00	0,989
Rangaistusajan suunnitelmien myötä vankia koskeva olennainen tieto kulkee aiempaa paremmin vangin siirtyessä vankilasta toiseen	20,6	57,3	12	8,6	1,5	2,13	2,00	0,889
Mielestäni on perusteltua, että rangaistusajan suunnitelmat laaditaan arviointikeskuksessa	11,6	30	19,9	28,1	10,5	2,96	3,00	1,212
Mielestäni rangaistusajan suunnitelmat tulisi nykyistä useammin tehdä yhteistyössä vangin kanssa eli haastatteleamalla vanki	50,6	32,6	12,4	3,7	0,7	1,72	1,00	,877
Alueeni arviointikeskuksessa ymmärretään riittävällä tavalla vankiloiden käytännön toimintaa ja vankiloiden erityispiirteitä ja -tilanteita	6,0	28,4	20,9	29,9	14,9	3,19	3,00	1,177
Rangaistusajan suunnitelmia kyetään toteuttamaan riittävän yksilöllisesti vankilassa, jossa olen töissä	10,5	39,5	19,9	23,7	6,4	2,76	2,50	1,120
Vankilassa, jossa olen töissä, on tarjolla riittävästi toimintoja ja vaihtoehtoja rangaistusajan suunnitelmien edistämiseen	13,8	39,6	11,6	25,4	9,7	2,78	2,00	1,243

Vankilassa, jossa olen töissä, rangaistusajan suunnitelmista vastaavalla henkilökunnalla on riittävästi aikaa hoitaa rangaistusajan suunnitelmiin liittyviä työtehtäviään	7,5	26,1	17,9	34,7	13,8	3,21	3,00	1,191
Rangaistusajan suunnitelmiin liittyvät tehtävät tuovat työhöni mielekkyyttä	16,9	38,6	27,3	10,9	6,4	2,51	2,00	1,091
Mielestäni vankilan henkilökunnan olisi syytä panostaa erityisesti sellaisten vankien rangaistusajan suunnitelman toteutukseen, jotka osoittavat halua elää rikoksettomasti	45,9	37,7	8,6	6,0	1,9	1,80	2,00	,957
Suhtaudun kielteisesti siihen, että vanki pyrkii edistymään rangaistusajan suunnitelman tavoitteissaan ainoastaan siksi, että pääsisi avoimpiin vankilaolosuhteisiin	24,3	26,5	18,7	26,5	4,1	2,60	2,00	1,228

LIITE 5. Kysely arviointikeskusten henkilöstölle

Arviointikeskusten vastaajista 83 prosenttia oli naisia ja 17 prosenttia miehiä. Miltei kaikki vastaajat (98 %) työskentelivät johto-, arviointi-, ja/tai suunnittelutehtävissä. Vastaajat jakautuivat melko tasaisesti rikosseuraamusalueiden kesken; Etelä-Suomen alueella työskenteli 31 prosenttia, Länsi-Suomen alueella 37 prosenttia ja Itä- ja Pohjois-Suomen alueella 33 prosenttia vastaajista. Tämä aineisto on vankilahenkilökuntaan verrattuna edustavampi, sillä se kattaa 65 prosenttia perusjoukosta eli arviointikeskuksen koko henkilöstöstä kyselyajankohtana, ja se on taustatietojakaumiltaan hyvin samankaltainen kuin perusjoukko (ks. taulukko alla).

Taulukko B Rangaistusajan suunnitelmien parissa työskentelevien arviointikeskushenkilöstön vastaajien (N=52) taustatiedot ja vertailu perusjoukkoon

		n	%	% perusjoukossa
Sukupuoli	nainen	43	83	82,5
	mies	9	17	17,5
Tehtäväalue	johto-, arviointi- ja/tai suunnittelu-tehtävät	49	98	95
	hallinto- tai toimistotehtävät	1	2	5
Ikä	20–29 vuotta	5	10	6
	30–39 vuotta	19	37	36
	40–49 vuotta	14	27	29
	50–59 vuotta	10	19	23
	60–69 vuotta	4	8	6
Kuinka paljon välitöntä kanssakäymistä vankien kanssa työtehtävissä	päivittäin	10	19	ei vertailutietoa
	viikoittain	33	64	
	harvemmin kuin viikoittain	6	12	
	ei lainkaan	3	6	
Onko työskennellyt vankeinhoidossa ennen vankeuslain voimaantuloa	kyllä, vähemmän kuin vuoden ajan	1	2	ei vertailutietoa
	kyllä, 1–5 vuotta	13	25	
	kyllä, yli 5 vuotta	15	29	
	ei	23	44	
Rikosseuraamusalue	Etelä-Suomen rikosseuraamusalue	16	31	35
	Länsi-Suomen rikosseuraamusalue	19	37	35
	Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalue	17	33	30

LIITE 6. Arviointikeskushenkilöstölle suunnatun kyselyn rangaistusajan suunnitelmia koskevien väittämien vastausjakauma, keskiarvo (KA), mediaani (MD) ja keskihajonta (SD)

Väite RANGAISTUSAJAN SUUNNITELMAT	Täysin samaa mieltä	Jok- seenkin samaa mieltä	Ei eri eikä samaa mieltä	Jok- seenkin eri mieltä	Täy- sin eri mieltä	KA	MD	SD
Rangaistusajan suunnitelma on mielestäni toimiva vankeinhoidon työväline	53,8	38,5	5,8	1,9	0	1,56	1,00	,698
Rangaistusajan suunnitelma tekee mielestäni vangin vankeusajasta ennustettavampaa	44,2	48,1	7,7	0	0	1,63	2,00	,627
Mielestäni on perusteltua, että rangaistusajan suunnitelmat laaditaan arviointikeskuksessa	67,3	26,9	5,8	0	0	1,38	1,00	,599
Arviointikeskuksessa, jossa olen töissä, ymmärretään riittävällä tavalla vankiloiden käytännön toimintaa ja vankiloiden erityispiirteitä ja -tilanteita	53,8	36,5	5,8	3,8	0	1,60	1,00	,774
Arviointikeskuksessa, jossa olen töissä, rangaistusajan suunnitelmia laativalla henkilöstöllä on riittävästi aikaa hoitaa rangaistusajan suunnitelmiin liittyviä työtehtäviään	5,8	32,7	17,3	36,5	7,7	3,08	3,00	1,118
Vankilan henkilökunnalla on mahdollisuus halutessaan vaikuttaa riittävästi rangaistusajan suunnitelman sisältöihin siitä huolimatta, että suunnitelmat laaditaan ja tavoitteet päivitetään arviointikeskuksessa	19,6	54,9	15,7	9,8	0	2,16	2,00	,857
Mielestäni vankilan henkilökunnan olisi syytä panostaa erityisesti sellaisten vankien rangaistusajan suunnitelman toteutukseen, jotka osoittavat halua elää rikoksettomasti	23,1	40,4	21,2	9,6	5,8	2,35	2,00	1,118
Suhtaudun kielteisesti siihen, että vanki pyrkii>>	13,5	15,4	26,9	38,5	5,8	3,08	3,00	1,152

---

edistymään rangaistus-
ajan suunnitelman ta-
voitteissaan ainoastaan
siksi, että pääsisi avoi-
mempiin vankilaolo-
suhteisiin

LIITE 7. Kysely vangeille

Kysely järjestettiin Etelä-Suomen rikosseuraamusalueelta Jokelan, Riihimäen ja Suomenlinnan vankiloissa; Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueelta Sulkan, Laukaan, Pyhäselän, Pelson ja Kestilän vankiloissa ja Länsi-Suomen rikosseuraamusalueelta Hämeenlinnan, Kylmäkosken, Vilppulan ja Käyrän vankiloissa sekä Vanajan vankilan Vanajan osastolla. Kysely kohdistui kaikkiin vankeusvankeihin, jotka olivat sijoitettuna valittuihin vankiloihin tutkimusajankohtana. Se sisälsi myös ulkomaalaistaustaiset vangit: kysely oli käännetty ruotsin lisäksi viroksi, venäjäksi ja englanniksi.

Kyselyn toteuttamisajankohtana kaikissa Suomen vankiloissa oli yhteensä 2 438 vankeusvankia (tutkimuksen perusjoukko). Kyselyn otoksen tarkka koko eli otoksen vankiloiden vankimäärä selvitettiin kyselyajankohdan vankilukuilmoituksesta. Pois rajattiin ne vangit, jotka olivat kyselyajankohtana valvotussa koevapauksessa.

Otoksen koko oli 988 vankia. Kyselyyn vastasi 522 vankia, eli vastausprosentti oli näin ollen 53.² Vankikyselyn osalta suljettiin pois ne vangit, joille ei kyselyajankohtana ollut tehty rangaistusajan suunnitelmaa. Alla kuvataan vastaajien taustatietojakaumia ja niiden suhdetta perusjoukkoon rajatun aineiston osalta.

Vankikyselyyn vastanneista 81 prosentille oli tehty rangaistusajan suunnitelma. Näistä analyysiin valituista vastaajista 86 prosenttia oli miehiä ja 14 prosenttia naisia. Suhteellisesti suurin osuus vastaajista oli 30–39-vuotiaita. Vastaajista 93 prosenttia oli suomen kansalaisia ja suomea äidinkielenään puhuvia.

---

² Vankiloittain tarkasteltuna korkein vastausprosentti (82) oli Kylmäkosken vankilassa ja matalin vastausprosentti (8) Suomenlinnan vankilassa. Suomenlinnan vankilan osalta vastausten määrä oli poikkeuksellisen alhainen, sillä kaikkien muiden vankiloiden vastausprosentti vaihteli noin kolmesatakymmenestä noin kahdeksaankymmeneen. Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen vastausprosentti (38) jäi ainakin osin tästä syystä matalammaksi kuin Länsi-Suomen (53) sekä Itä- ja Pohjois-Suomen alueen (67).

Taulukko C Vankien taustatiedot: vastaajat (N=425), otos ja perusjoukko

		N	%	% otoksessa	% perusjoukossa
Sukupuoli	mies	362		86,3	92,5
	nainen	60	86	13,7	7,5
	puuttuva tieto	3	14		
Ikäluokat	15–29	110	27	26,9	27,3
	30–39	144	35	35,7	35,1
	40–49	97	24	23,7	22,8
	yli 50	56	14	14,8	14,9
	puuttuva tieto	18			
Kansalaisuus	Suomi	386	93	ei vertailutietoa ⁵⁷	ei vertailutietoa
	Viro	9	2		
	Venäjä	4	4		
	muu	16	4		
	puuttuva tieto	10			
Äidinkieli	suomi	386	93	ei vertailutietoa	ei vertailutietoa
	viro	9	2		
	venäjä	4	1		
	muu	16	4		
	puuttuva tieto	10			
Koulutus	perus-, keski- tai kansakoulu	208	49	ei vertailutietoa	ei vertailutietoa
	ylioppilastutkinto	25	6		
	ammattikoulututkinto	115	27		
	ammattikoulututkinto	40	10		
	ammattillinen opistotutkinto/ ammattikorkeakoulututkinto	9	2		
	korkeakoulututkinto	5	1		
	korkeakoulututkinto	19	5		
	muu tai epäselvä ei mitään näistä puuttuva tieto	4			
Perhesuhde ennen vankeutta	avioliitossa	85	20	ei vertailutietoa	ei vertailutietoa
	avoliitossa	142	34		
	naimaton	120	29		
	eronnut	68	16		
	leski	4	1		
	puuttuva tieto	6			

LIITE 8. Vangeille suunnatun kyselyn rangaistusajan suunnitelmia koskevien väittämien vastausjakauma, keskiarvo (KA), mediaani (MD) ja keskihajonta (SD)

Väite	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Ei eri eikä samaa mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Täysin eri mieltä	KA	MD	SD
Rangaistusajan suunnitelman tekeminen on mielestäni hyvä asia	38,7	32,2	12,1	7,3	9,7	2,17	2,00	1,283
Olen pyrkinyt omalla toiminnallani edistämään rangaistusajan suunnitelmassa	73,9	18,8	6,1	,2	1	1,36	1,00	,696
Noudatan rangaistusajan suunnitelmaa lähinnä siksi, että pääsisin avoimempiin vankilaolosuhteisiin	29,8	25,4	20,8	13,7	10,3	2,49	2,00	1,319
Vankilahenkilökunta kannustaa minua riittävästi rangaistusajan suunnitelman edistämiseen	16,2	23,3	24,8	18,4	17,2	2,97	3,00	1,326
Vankilassa, jossa olen tällä hetkellä, on riittävästi toimintoja tai muita vaihtoehtoja rangaistusajan suunnitelmani edistämiseen	23,7	28,6	18,3	10,4	19	2,72	2,00	1,424
Rangaistusajan suunnitelmani on laadittu siten, että henkilökohtaiset tarpeeni, taustani ja tilanteeni on otettu riittävästi huomioon	21,4	31,4	14,3	13,3	19,7	2,78	2,00	1,431
Koen, että rangaistusajan suunnitelmaa laadittaessa sain riittävästi vaikuttaa sen sisältöön	21,2	26,6	14,4	15,6	22,2	2,91	3,00	1,468
Mielestäni on hyvä asia, että rangaistusajan suunnitelman laatii arviointikeskuksen virkamies eikä vankilan työntekijä	29,6	21,4	28,4	8,5	12,2	2,52	2,00	1,322
Käyn vankilahenkilökunnan kanssa riittävän usein läpi sitä, miten rangaistusajan suunnitelmani on edennyt	11,4	19,8	22,5	18,3	28,0	3,32	3,00	1,364
Vankilan henkilökunta kertoo avoimesti, miten	14,3	19	24,1	14,8	27,8	3,23	3,00	1,405

rangaistusajan suunnitelmani heidän mielestään etenee									
Minulle on selvää, miten minun tulee toimia, jotta rangaistusajan suunnitelmani edistyisi	32,3	34,1	11,6	8,6	13,3	2,37	2,00	1,362	
Pyrin edistymään rangaistusajan suunnitelmassani, jotta vältän kannaltani ikävät seuraukset	42,8	29,3	19,5	4,0	4,5	1,98	2,00	1,091	
Saan halutessani osallistua rangaistusajan suunnitelmani päivitykseen	24,3	24,8	24,1	9,9	16,9	2,70	3,00	1,382	
Vankila-aikani etenee rangaistusajan suunnitelman mukaisella tavalla ja johdonmukaisesti, eli minulle on selvää, mitä tapahtuu seuraavaksi	23,3	20,0	19,6	14,4	22,8	2,93	3,00	1,497	

Liite 9. Haastateltujen taustatietojen ja valintakriteerien tarkempi esittely

Haastateltujen valintakriteerit

Vankitietojärjestelmästä poimittiin satunnaisesti ensimmäisessä otannassa kuusi vankia eli kaksi vankia kultakin rikosseuraamusalueelta. Vangit poimittiin ensisijaisesti sillä kriteerillä, että heidän rangaistusajan suunnitelmansa oli tullut jollakin tavalla edetä. Sellaisia vankeja ei siis haastateltu, joille ei ollut tehty rangaistusajan suunnitelmaa lainkaan tai joiden suunnitelman tavoitteet eivät olleet lainkaan edenneet. Lisäksi kriteerinä oli, että valittavien vankien tuomion tuli olla vähintään vuoden mittainen ja vankilassaoloaikaa tuli olla jäljellä vähintään puoli vuotta.

Kultakin rikosseuraamusalueelta pyrittiin mahdollisuuksien mukaan poimaan yksi suljetussa vankilassa oleva ja yksi avovankilassa oleva vanki. Tämä ei kuitenkaan ollut ratkaiseva valintakriteeri. Keskeistä oli löytää ensisijaisen valintakriteerin mukaisia vankeja. Valittujen vankien joukossa tuli lisäksi mahdollisuuksien mukaan olla yksi nainen Vanajan vankilasta. Muiden valittavien vankien tuli olla miehiä.

Alun perin valituista kuudesta vangista yksi kieltäytyi osallistumasta tutkimukseen, ja hänen tilalleen poimittiin uusi vanki. Syy kieltäytymiselle ei ole tiedossa. Ensimmäisessä otannassa kaikilla kuudella vangilla oli erittäin pitkä tuomio.

Jotta saataisiin tietoa myös sellaisten henkilöiden kokemuksista, joilla oli lyhyempi tuomio, päädyttiin poimimaan kolme vankia lisää, yksi kultakin rikosseuraamusalueelta. Tässä poiminnassa ensisijainen kriteeri oli sama kuin ensimmäisessä (tavoitteiden vähintään osittainen toteutuminen), mutta tämän lisäksi kriteerinä oli, ettei vangin tuomion pituus saanut olla yli kolmea vuotta.

Toisessa poiminnassa valituista vangeista yksi kieltäytyi osallistumasta tutkimukseen, ja hänen tilalleen poimittiin uusi henkilö.

Tapaustutkimukseen osallistuminen oli vangille vapaaehtoista. Saadakseen haastateltaviksi poimittuihin vankeihin kontaktin tutkija otti vankilan johtoon yhteyttä ja pyysi selvittämään vangin halukkuuden osallistua tutkimukseen. Tapaustutkimukseen osallistumista varten vanki täytti suostumuslomakkeen, jossa hän ilmoitti halukkuutensa osallistua tutkimukseen sekä antoi suostumuksensa siihen, että tutkija tarkastelee hänen rangaistusajan suunnitelmaansa ja rekisteritietojaan. Taustatiedoiksi tutkija sai käyttöönsä tutkimukseen osallistuneiden vankien rangaistusajan suunnitelmat.

Vankilahenkilökuntaan ja arviointikeskusten henkilökuntaan kuuluneiden haastateltavien valinta määräytyi tutkimukseen osallistuneiden vankien mukaan. Haastateltavina oli sellaisia työntekijöitä, jotka tavalla tai toisella olivat tai olivat olleet tekemisissä tutkimukseen osallistuneen vangin rangaistusajan suunnitelman kanssa.

Haastateltujen taustatiedot

Tutkimusta varten haastateltiin 22 henkilöä. Haastatellut olivat vankeja ja vankiloiden ja arviointikeskusten työntekijöitä.

Tutkimusta varten haastateltiin yhdeksän *vankia*. Heistä yksi oli nainen ja loput miehiä. Haastatelluista nuorin oli 24-vuotias ja vanhin 65-vuotias. Haastatelluista kuusi oli alle 35-vuotiaita.

Kaikilla haastatelluilla vangeilla oli verraten pitkä tuomio. Haastatelluista vangeista kuudella oli vähintään yhdeksän vuoden tuomio. Näistä henkilöistä kolme oli ensikertalaisia, yksi toista kertaa vankilassa ja kahdella kertalaisuus oli vähintään kymmenen. Näiden haastateltujen vankien rikostausta oli lähinnä henki- ja/tai huumausainerikoksia.

Kolmella vangilla tuomio oli 1 v 4 kk–2 v 8 kk; kaikki nämä henkilöt olivat olleet vankilassa useampia kertoja (3–6 krt) ennen haastatteluajankohtana suoritettavaa tuomiota. Näiden henkilöiden tuomiot liittyivät väkivalta-, huumausaine-, omaisuus- ja talousrikoksiin.

Haastatelluista vangeista kuusi oli haastattelun aikaan sijoitettuna avovankilaan ja kolme suljettuun vankilaan. Yksi avovankilassa olleista vangeista oli tosin ehtinyt viettää avovankilassa vain yhden päivän.

Vankiloiden työntekijöitä haastateltiin niin ikään yhdeksän, joiden joukossa oli viisi naista ja neljä miestä. Kaikki haastatellut olivat toimineet useita vuosia rangaistusajan suunnitelmiin liittyvissä tehtävissä. Virka-asemaltaan haastatelluista viisi oli rikosseuraamusmiehiä. Neljällä haastatellulla virkanimike oli joko sosiaalityöntekijä, opinto-ohjaaja tai ohjaaja.

Arviointikeskusten työntekijöitä haastateltiin neljä. He olivat kaikki naisia. Yksi haastateltu oli haastattelun suorittamisen aikaan muissa kuin vankeinhoidon tehtävissä, joihin hän oli siirtynyt vähän ennen haastattelun tekemistä. Kahdelta rikosseuraamusalueelta haastateltiin yksi henkilö, ja yhdeltä rikosseuraamusalueelta haastateltavia oli kaksi. Kaikki haastatellut olivat toimineet useita vuosia rangaistusajan suunnitelmiin liittyvissä tehtävissä. Kaikki olivat jossakin vaiheessa työuraansa olleet töissä vankilassa.

Liite 10. Infokirje tutkimuksesta vangille ja suostumuslomake

12.12.2013

Hei!

Oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa on käynnistynyt tutkimushanke, jossa arvioidaan vuonna 2006 voimaan tulleelle vankeuslaille asetettujen tavoitteiden toteutumista. Uudistuksen tavoitteena oli lisätä vankeusrangautuksen suorittamisen suunnitelmallisuutta ja ennakoitavuutta sekä vankien oikeusturvaa ja yhdenvertaisuutta.

Tutkimuksessa tarkastellaan voimassa olevan vankeuslain toimivuutta. Rangaistusajan suunnitelmia tarkastellaan yhtenä esimerkkinä, jonka kautta vankeuslaille asetettujen tavoitteiden toteutumisesta saadaan tietoa.

Tutkimuksen tavoitteita ja osioita selostetaan tarkemmin tiiviissä tutkimussuunnitelmassa, joka on kirjeen liitteenä (Liite 1). Liitteessä kerrotaan myös valintaperusteet, joilla haastateltavat vangit on valittu (Liite 2).

Rangaistusajan suunnitelmien tapaustutkimukset

Rangaistusajan suunnitelmia tutkitaan siitä näkökulmasta, miten niitä käytetään ja miten ne mahdollisesti lisäävät rangaistusajan suunnitelmallisuutta ja ennustettavuutta.

Tutkimuksissa tarkastellaan valittujen vankien rangaistusajan suunnitelmia. Lisäksi haastatellaan erikseen vankia sekä sellaista rikosseuraamusesimiestä ja arviointikeskuksen työntekijää, joka on osallistunut kyseisen vangin rangaistusajan suunnitelman laatimiseen ja/tai päivittämiseen. Vangit on valittu vankitietojärjestelmän tietojen perusteella sen mukaan, että valittujen vankien ransuissa määritellyissä tavoitteissa on jollakin tavalla edetty (ks. tarkemmin Liite 2). Tutkija on kiinnostunut tasapuolisesti sekä vankien että henkilökunnan kokemuksista ja näkemyksistä siitä, miten ransu toimii, mikä on ransun merkitys rangaistuksen suorittamisessa ja miten ransua voidaan kenties kehittää.

Haastattelut tallennetaan digitaaliselle nauhurille ja litteroidaan eli kirjoitetaan auki. Haastattelujen perusteella kirjoitetaan tutkimusartikkeli, jossa tutkittuihin vankeihin ja heidän rangaistusajan suunnitelmiinsa viitataan siten, ettei ulkopuolisen ole mahdollista tunnistaa yksittäistä vankia tekstistä.

Haastattelut ovat täysin luottamuksellisia, eivätkä muut haastateltavat tai muut ulkopuoliset henkilöt saa käyttöönsä haastatteluaineistoa.

Tapaustutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Vanki allekirjoittaa suostumusasiakirjan (liitteenä), jossa hän antaa suostumuksensa rekisteritietojensa tutkimiseen ja haastatteluun sekä siihen, että näitä tietoja voidaan käyttää sekä tutkimushankkeessa että tutkijan väitöskirjahankkeessa. Vangilla on halutessaan mahdollisuus tutustua tutkijan kirjoittamaan artikkeliin, tarkistaa oma osuutensa siinä ja esittää kommentteja, jolloin vangin tulee antaa tutkijalle yhteystiedot, joista vangin tavoittaa myös vapautumisen jälkeen.

Pyydän suostumustasi osallistua tapaustutkimukseen eli siihen, että voin tutkia vankitietojärjestelmästä rangaistusajan suunnitelmaasi kirjattuja seikkoja sekä haastatella sinua tutkimusta varten. Annan mielelläni lisätietoja tutkimuksesta. Suostumus annetaan allekirjoittamalla oheinen suostumuslomake.

Ystävällisin terveisin,

Leena Mäkipää
tutkija / Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos
p. 050 566 6696 / leena.makipaa@om.fi

SUOSTUMUS

Annan suostumukseni siihen, että vankitietojärjestelmään perustuvia rekisteritietojani saa käyttää Oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa tehtävässä Vankeuslakiuudistuksen arviointitutkimuksessa sekä Leena Mäkipään vankien oikeusturvaa käsittelevässä väitöskirjatutkimuksessa, joka tehdään Helsingin yliopistoon.

Annan suostumukseni myös haastattelustani saatavien tietojen käyttämiseen mainituissa tutkimuksissa.

Minulla on halutessani mahdollisuus tarkistaa minua koskevat osuudet tutkimusraportissa ja esittää niitä koskevia kommentteja ja halutessani voin vetäytyä tutkimuksesta missä vaiheessa tahansa.

---

päivämäärä ja paikka

---

allekirjoitus

---

nimenselvennys

Liite 11. Haastattelurungot

Haastattelurunko vangeille

Rangaistusajan suunnitelmalla (ransu) tarkoitetaan asiakirjaa, jossa määritellään, mihin vangin toimintakykyyn ja uusintarikollisuuteen vaikuttaviin tekijöihin rangaistusaikana pyritään vaikuttamaan. Ransu kirjataan vankitietojärjestelmään. Ransu sisältää mm. seuraavia tietoja: vankeusajan keskeiset tavoitteet, tiedot vangin toimintaan osallistumisen laadusta ja sisällöstä, vangin sijoittamiseen liittyviä tietoja sekä mahdollisia kannanottoja poistumisluvan ajankohtaan ja edellytyksiin sekä valvotun koevapauksen pääsemiseen.

- Taustatiedot
  - Ikä?
  - Tuomion pituus?
  - Onko kyseessä ensimmäisen tuomiosi?
  - Millaisesta rikoksesta / millaisista rikoksista nykyinen tuomio?
  - Missä vaiheessa rangaistuksen suorittamista olet nyt?
- Mikä mielestäsi ransu on?
- Mikä on mielestäsi ransun merkitys vangin kannalta?
- Miten suhtaudut ransuun?
- Ransun tekeminen
  - Milloin ensimmäistä kertaa kuulit ransusta ja sen tekemisestä?
  - Miten ransusi tehtiin?
  - Miten ransun merkityksestä kerrottiin / kerrottiinko siitä?
  - Saitko itse sanoa mielipiteesi ransuun kirjattaviin asioihin?
  - Ovatko ransun tavoitteet mielestäsi laadittu siten, että oma henkilökohtainen tilanteesi ja tarpeesi on otettu huomioon?
  - Tehtiinkö sinulle riski- ja tarvearvio? Mitä mieltä olet siitä?
  - Liittyykö ransun laatimisvaiheeseen joitakin ongelmia? Millaisia? Mitä voitaisiin mielestäsi tehdä paremmin?
- Ransun sisältö
  - Millaisia asioita tai tavoitteita ransuusi on kirjattu? Miksi juuri näitä tavoitteita?
  - Mitä mieltä olet itse näistä tavoitteista?
  - Millä keinoin (esimerkiksi toiminnot, ohjelmat, kurssit jne.) näihin tavoitteisiin tulisi ransun mukaan päästä? Mitä mieltä olet näistä keinoista?

- Liittykö ransun tavoitteisiin tai sisältöön muuten joitakin ongelmia? Millaisia? Mitä voitaisiin mielestäsi tehdä paremmin?
- Ransun päivitys
  - Onko ransuasi päivitetty?
  - Jos on / ei ole, milloin, minkä takia ja miten?
  - Jos ei, olisiko ollut mielestäsi tarpeen?
  - Miten suhtauduit ransun päivitykseen?
  - Liittykö ransun päivittämiseen joitakin ongelmia? Millaisia? Mitä voitaisiin mielestäsi tehdä paremmin?
- Ransun vaikutus omaan toimintaan ja rangaistuksen suorittamiseen
  - Oletko pyrkinyt pääsemään ransun mukaisiin tavoitteisiin?
  - Mitkä asiat auttavat mielestäsi ransun etenemisessä tai edistymisessä vai mitkä mahdollisesti estävät sitä?
  - Vaikuttavatko ransuun kirjatut tavoitteet siihen, miten toimit vankilassa?
  - Ovatko ransuusi kirjatut tavoitteet toteutuneet? Miksi / miten? Miksi ei?
- Henkilökunta ja ransu
  - Mikä henkilökunta erityisesti vastaa ransusta? Keiden kanssa olet ollut tekemisissä ransuun liittyen?
  - Ransu-vastuuhenkilön tulee kannustaa ransun noudattamiseen ja puuttua asiaan, jos vangin toiminta on ransun tavoitteiden vastaista. Onko näin tapahtunut?
  - Miten henkilökunta mielestäsi puhuu ransusta ja suhtautuu ransuun?
  - Miten henkilökunta mielestäsi käyttää ransua työvälineenä?
  - Liittykö henkilökunnan asenteisiin ransuja kohtaan joitakin ongelmia? Millaisia?
- Vapauttamissuunnitelma
  - Onko vapsua vielä tehty? Jos ei, miksi ei?
  - Minkä sisältöinen?
  - Mikä on mielestäsi vapsun merkitys?
  - Liittykö vapsun laatimiseen tai hyödyntämiseen joitakin ongelmia? Millaisia? Mitä voitaisiin mielestäsi tehdä paremmin?
- Yleisiä kysymyksiä ransun merkityksestä
  - Ransun yksi tavoite on lisätä rangaistuksen suorittamisen suunnitelmallisuutta ja ennustettavuutta. Onko mielestäsi näissä tavoitteissa onnistuttu? Miksi? Millä tavalla?

- Rangaistuksen suunnitelmallisuuden lisäämisellä pyritään vähentämään uusintarikollisuutta tuomion jälkeen. Miten suhtaudut tähän tavoitteeseen ja ransun merkitykseen tässä?
  - Ransun tekeminen ja ”käyttäminen” edellyttää jonkinlaista yhteistyötä vankila- / vankeinhoitoviranomaisten kanssa. Miten suhtaudut tähän?
  - Koetko, että ransulla on merkitystä myös rangaistuksen jälkeistä aikaa ajatellen?
- Onko sinulla jotakin muuta kommentoitavaa ransuihin liittyen?

Haastattelurunko vankilahenkilökunnalle

- Taustat
  - Virka-asema
  - Kuinka pitkään olet toiminut vankeinhoitoalalla / ransuihin liittyvissä tehtävissä?
  - Millä tavalla olet ransujen kanssa tekemisissä työssäsi?
  - Millä tavalla olet tekemisissä kyseisen vangin kanssa ja ko. vangin ransun kanssa?
- Mikä mielestäsi ransu on?
- Miten suhtaudut ransuun / mitä ajattelet ransuista?
- Mikä on mielestäsi ransun merkitys vangin kannalta?
- Mikä on ransun merkitys henkilökunnan kannalta?
- Ransu ja kyseinen vanki
[osion tarkoitus on tarkastella sekä kyseisen vangin ransuun liittyviä seikkoja että ransun laatimista, sisältöjä, päivitystä jne. yleisemmin]
  - Ransun laatiminen
    - § Miten ransu laadittiin kyseiselle vangille?
    - § Tiedätkö ransun laatimisprosessista, miten vanki suhtautui siihen ja oliko vanki aktiivinen ransua laadittaessa?
    - § Liittyykö ransun laatimisvaiheeseen joitakin ongelmia? Millaisia? Mitä voitaisiin mielestäsi tehdä paremmin?
  - Ransun sisältö ja päivitys
    - § Millaisia asioita tai tavoitteita vangin ransuun on kirjattu?
    - § Mitä mieltä olet itse näistä tavoitteista?
    - § Millä tavalla ransun tavoitteissa eteneminen määritellään?
    - § Millä keinoin (esim. toiminnot ym.) näihin tavoitteisiin tulisi ransun mukaan päästä? Mitä mieltä olet näistä keinoista?

- § Liittyykö ransun sisältöihin, kuten tavoitteiden tai keinojen määrittämiseen, joitakin ongelmia? Millaisia?
  - § Onko ko. vangin ransua päivitetty? Miksi / miksi ei?
  - § Liittyykö ransun päivittämiseen joitakin ongelmia? Millaisia? Mitä voitaisiin mielestäsi tehdä paremmin?
- Ransun vaikutus vangin toimintaan ja rangaistuksen suorittamiseen / ransun toteutuminen
    - § Onko ko. vanki mielestäsi pyrkinyt pääsemään ransun mukaisiin tavoitteisiin? Miksi arvelet, että kyllä / miksi ei?
    - § Mitkä tekijät edistävät ransun tavoitteisiin pääsyä? Mitkä mahdollisesti estävät sitä?
    - § Vaikuttavatko ransuun kirjatut tavoitteet siihen, miten vanki toimii vankilassa? Miksi / miksi ei?
    - § Monet luvat (esim. poistumislupa) on laissa kytketty ransuun ja sen edistämiseen. Mitä mieltä olet tästä?
    - § Ovatko ko. vangin ransuun kirjatut tavoitteet toteutuneet? Miksi / miten? Miksi ei?
  - Vapauttamissuunnitelma (jos vanki siinä vaiheessa rangaistuksen suorittamista, että vapsu ajankohtainen)
    - § Mikä on mielestäsi vapsun merkitys?
    - § Onko tehty ko. vangille? Jos ei, miksi ei?
    - § Liittyykö vapsun tekemiseen joitakin ongelmia? Millaisia? Mitä voitaisiin mielestäsi tehdä paremmin?
- Ransuihin liittyvä työnjako ja tehtävät
    - Mikä henkilökunta erityisesti vastaa ransun laatimisesta ja päivittämisestä?
    - Ketkä tekevät ransuihin liittyviä kirjauksia?
    - Ovatko ransuihin liittyvät tehtävänkuvat selkeät?
    - Mitä olet mieltä ransuihin liittyvästä työnjaosta arviointikeskuksen ja vankiloiden välillä?
    - Millaista on vankilan ja arviointikeskuksen välinen yhteydenpito / yhteistyö ransuihin liittyen?
    - Saako vankilahenkilökunta riittävästi vaikuttaa ransujen sisältöön?
  - Henkilökunnan suhtautuminen ransuihin ja ransujen hyödyntäminen
    - Miten henkilökunta suhtautuu ransuun?
    - Miten henkilökunta mielestäsi käyttää ransua työvälineenä?
    - Ransu-vastuuhenkilön tulee kannustaa ransun noudattamiseen ja puuttua asiaan, jos vangin toiminta on ransun tavoitteiden vastaista. Toteutuuko tämä? Miksi / miksi ei?
    - Liittyykö henkilökunnan asenteisiin joitakin ongelmia? Millaisia? Mitä voitaisiin mielestäsi tehdä paremmin?

- Ransutyön edellytykset
  - Onko ransujen hyödyntämiseen / käyttämiseen ollut riittävästi koulutusta, perehdytystä ja ohjeistusta?
  - Kuinka tarkasti ransutyötä on ohjeistettu?
  - Onko ransujen hyödyntämiseen edellytyksiä esimerkiksi tarjolla olevien toimintojen, resurssien ym. puitteissa?
  - Onko ransuihin liittyvä työ erilaista avovankiloissa vs. suljetuissa vankiloissa?

- Yleisiä kysymyksiä ransujen merkityksestä
  - Ovatko ransujen hyödyntämisen ja käyttämisen yleistavoitteet selkeät?
  - Mikä on ransutyön ja turvallisuuden liittyvien tehtävien suhde tai painoarvo?
  - Ransun yksi tavoite on lisätä rangaistuksen suorittamisen suunnitelmallisuutta ja ennustettavuutta – onko mielestäsi näissä tavoitteissa onnistuttu? Miksi? Millä tavalla?
  - Onko rangaistusajan suunnitelmallisuuden kehittäminen / lisääminen mielestäsi mielekäs ja realistinen tavoite?
  - Rangaistuksen suunnitelmallisuuden lisäämisellä pyritään vähentämään uusintarikollisuutta tuomion jälkeen. Miten suhtaudut tähän tavoitteeseen ja ransun merkitykseen tässä?
  - Liittykö ransujen käyttämiseen tai hyödyntämiseen tai ransuihin liittyviin prosesseihin joitakin ongelmia? Millaisia? Mitä voitaisiin mielestäsi tehdä paremmin?
  - Miten ransua voisi mielestäsi työvälineenä kehittää? Muita ajatuksia rangaistuksen suorittamisen suunnitelmallisuuden kehittämisestä?

- Onko sinulla jotakin muuta kommentoitavaa ransuihin liittyen?

Haastattelurunko arviointikeskusten henkilöstölle

- Taustat
  - (sukupuoli)
  - virka-asema
  - Kuinka pitkään olet toiminut vankeinhoitoalalla / ransuihin liittyvissä tehtävissä?
  - Millä tavalla olet ransujen kanssa tekemisissä työssäsi?
  - Millä tavalla olet ollut tekemisissä kyseisen vangin/kyseisten vankeiden ransun kanssa?

- Mikä mielestäsi ransu on?

- Miten suhtaudut ransuun / mitä ajattelet ransuista?
- Mikä on ransun merkitys arken näkökulmasta?
- Mikä on mielestäsi ransun merkitys vangin kannalta?
- Mikä on ransun merkitys vankilan henkilökunnan kannalta?

- Ransu ja kyseinen vanki
 [osion tarkoitus on mahdollisuuksien mukaan tarkastella sekä kyseisen vangin / kyseisten vankien ransuun liittyviä seikkoja että ransun laatimista, sisältöjä, päivitystä jne. yleisemmin]
  - Ransun laatiminen
    - § Miten ransu laadittiin kyseiselle vangille? Miksi juuri näin?
    - § Tiedätkö, miten vanki suhtautui ransun laatimiseen ja oliko vanki aktiivinen ransua laadittaessa?
    - § Tehtiinkö vangille riski- ja tarvearvio? Tiedätkö sen laatimisprosessista jotakin?
    - § Miten ransun laadinta käynnistyy? Missä vaiheessa tuomiota ja miten konkreettisesti?
    - § Miten asiakirjoihin perustuva ransu tehdään vs. kanssakäymisessä tehtävä ransu?
    - § Millainen tieto vangin käyttäytymisestä tai toiminnasta on olennaista ransun laatimisen kannalta?
    - § Mitkä kaikki asiat vaikuttavat siihen, millainen ransusta muodostuu?
    - § Millainen on mielestäsi hyvä ransu?
    - § Millaista työtä ransun laadinta on?
    - § Liittyykö ransun laatimisvaiheeseen joitakin ongelmia? Millaisia? Mitä voitaisiin mielestäsi tehdä paremmin?
  - Ransun sisältö
    - § Millaisia asioita tai tavoitteita vangin ransuun on kirjattu? Miksi juuri näitä?
    - § Mitä mieltä olet itse näistä tavoitteista?
    - § Ovatko ko. vangin ransun tavoitteet mielestäsi laadittu siten, että hänen henkilökohtainen tilanteensa ja tarpeensa on otettu huomioon?
    - § Millä keinoin (esim. toiminnot ym.) näihin tavoitteisiin tulisi ransun mukaan päästä? Mitä mieltä olet näistä keinoista?
    - § Millaiset tavoitteet ovat mielestäsi mielekkäitä tai hyviä ransun tavoitteita?
    - § Mitkä esimerkiksi vankiin tai vankilaan liittyvät tekijät edistävät ransun tavoitteisiin pääsyä? Mitkä mahdollisesti estävät sitä?
    - § Liittyykö ransun sisältöihin, kuten tavoitteiden tai keinojen määrittelemiseen, joitakin ongelmia? Millaisia?

- Ransun päivitys
  - § Miten päivitystehtävät on jaettu arken ja vankiloiden välillä?
  - § Millaisissa tilanteissa arken toimenpide ransun päivittämiseksi on tarpeen?
  - § Mikä on arken rooli vapauttamisvaiheen suunnittelussa?
  - § Liittyykö ransun päivittämiseen joitakin ongelmia? Millaisia? Mitä voitaisiin mielestäsi tehdä paremmin?

- Ransuihin liittyvä työnjako ja tehtävät
  - Mitä olet mieltä ransuihin liittyvästä työnjaosta arviointikeskuksen ja vankiloiden välillä?
  - Millaista on arviointikeskuksen ja vankiloiden välinen yhteydenpito / yhteistyö ransuihin liittyen?
  - Saako vankilahenkilökunta riittävästi vaikuttaa ransujen sisältöön?
  - Liittyykö arken ja vankiloiden väliseen työnjakoon joitakin ongelmia? Millaisia?

- Vankilahenkilökunnan suhtautuminen ransuihin ja ransujen hyödyntäminen
  - Miten vankiloiden henkilökunta suhtautuu ransuihin/ransutyöhön?
  - Liittyykö vankiloiden ransutyötä tekevän henkilökunnan asenteisiin joitakin ongelmia? Millaisia? Mitä voitaisiin mielestäsi tehdä paremmin?

- Ransutyön edellytykset
  - Onko ransujen laatimiseen ja päivittämiseen ym. ollut tarjolla riittävästi koulutusta, perehdytystä ja ohjeistusta?
  - Kuinka tarkasti ransujen laadintaa ja päivittämistä on ohjeistettu?
  - Tunnetaanko vankiloiden erityispiirteet ja -tilanteet arkessa riittävästi?
  - Onko ransujen huolelliseen laatimiseen riittävästi edellytyksiä esimerkiksi käytettävissä olevan ajan, resurssien ym. puitteissa?

- Yleisiä kysymyksiä ransujen merkityksestä
  - Ovatko ransujen hyödyntämisen ja käyttämisen yleistavoitteet selkeät?
  - Mikä on ransutyön ja turvallisuuden liittyvien tehtävien suhde tai painoarvo?
  - Ransun yksi tavoite on lisätä rangaistuksen suorittamisen suunnitelmallisuutta ja ennustettavuutta – onko mielestäsi näissä tavoitteissa onnistuttu?

- Onko rangaistusajan suunnitelmallisuuden kehittäminen / lisääminen mielestäsi mielekäs ja realistinen tavoite?
  - Rangaistuksen suunnitelmallisuuden lisäämisellä pyritään vähentämään uusintarikollisuutta tuomion jälkeen. Miten suhtaudut tähän tavoitteeseen ja ransun merkitykseen tässä?
  - Koetko, että ransulla on merkitystä myös rangaistuksen jälkeistä aikaa ajatellen?
  - Liittyykö ransujen käyttämiseen tai hyödyntämiseen joitakin ongelmia? Millaisia? Mitä voitaisiin mielestäsi tehdä paremmin?
  - Miten ransua voisi mielestäsi työvälineenä kehittää? Muita ajatuksia rangaistuksen suorittamisen suunnitelmallisuuden kehittämisestä?
- Onko sinulla jotakin muuta kommentoitavaa ransuihin liittyen? Jotakin mitä haluaisit sanoa aiheesta?

**Anu Liimatainen, Kati Rantala,
Leena Mäkipää and Sasu Tyni**

SUMMARY

Institute of Criminology and Legal Policy

Research Report No. 1
Helsinki 2017

CARROTS AND STICKS? A STUDY ON THE IMPLEMENTATION OF SENTENCE PLANS IN THE ENFORCEMENT OF PRISON SENTENCES

Background

The objectives of introducing sentence plan

The aim of this research is to examine the implementation and the effects of sentence plans in prisons. A sentence plan is an individual plan that should be drawn up for every prisoner. It includes a plan for the emplacement, the activities during the sentence, prison leaves, a possible probation, and release (Imprisonment Act Chapter 4; 6-7 §). Initially, the plan is drawn up in an assessment center in co-operation with the prisoner but the actual means of reaching the goals in the plan can be modified in the prison of emplacement. On a large, systematic scale, the implementation of sentence plans was introduced when the Imprisonment Act (767/2005) came into force in 2006. The overall law reform aimed at improving the legal protection of prisoners and their capabilities to live crime-free. As part of these general objectives, the procedure of sentence plans was seen as a tool for enhancing the effectiveness of imprisonment in terms of reducing recidivism. It was also seen as a means to improve the predictability of a prison sentence.

According to the government proposal (263/2004), sentence plans should be based on risk and need assessments. When drafting a plan, the prisoners' background, strengths and challenges should be considered, as well as their risk for re-offending. The aims of a plan can contain, for example, reducing positive attitudes for crimes, rehabilitation from addiction, or taking care of social relationships. Thus, the sentence plan directs the interventions during imprisonment. In addition, many rights and decisions concerning prison leaves, transition to more open prison conditions and probation, are connected to the sentence plan as a way to motivate prisoners to proceed with the plan ("carrot-thinking").

Research framework

This study explores the functionality of the sentence plans. The aim is to examine the implementation and the effects of the reform. The analysis has focused on the following questions: why the procedure works or does not work, for whom and in what circumstances; and through what mechanisms and under what conditions. The main research questions are divided into a) basic information of sentence plans, b) processes and structures of implementation, c) views on the meaning and significance of the sentence plans, and d) assessment of how the aims set on the Imprisonment Act have been achieved.

The empirical data consists of statistics, surveys and interviews. Statistical data was received from the national prisoner data system: it comprises information on prisoners who were released in 2014. Surveys were targeted at personnel in prisons and assessment centers and to prisoners in 13 prisons in 2014. All three surveys include both Likert questions and open-ended questions related to sentence plans. Interviews with prisoners, and with personnel in prisons and assessment centers, were conducted during 2013 and 2014. A combination of quantitative and qualitative approaches was used in the analysis of the data (“mixed methods”).

The Results

Problems with the quality of the sentence plans

According to the statistical data, the sentence plans were drawn up for almost all (98 %) convicts released in 2014. Nearly half (46 %) of the plans were based on nothing else but documents. Only 11 percent of the plans were based on a risk and need assessment, and the rest were founded on “other interviews” with a prisoner. The aims set in the plans were mostly related to addictions (24 %), and attitude or behavior (20 %). Concrete aims such as education, issues regarding one’s economic situation and coping in everyday life were rare.

The majority of the respondents and the interviewees of prison staff considered it would be important to engage the prisoner in the drafting of the plan. However, it seems that staff in the assessment centers were in general too busy to draw up individual plans for all prisoners. A common view amongst prison staff was that sentence plans were often too abstract. In addition, they were occasionally considered too demanding in terms of prisons’ facilities and supply of possible activities, or in terms of the length of prisoners’ sentences.

Shortcomings in resources and follow-up

According to the prison staff in the survey and in the interviews, the possibilities to work on the sentence plans were better in open prisons than in closed prisons. In closed prisons, the facilities for carrying out the plans were insufficient. There were not enough staff, especially for rehabilitative work. The supply of activities was sometimes limited, or supply and demand did not meet. Also, prison population was more challenging in closed than in open prisons, including, for example, those who were assumed being connected to organized crime. Thus, safety issues played a central role in the implementation of sentence plans in closed prisons.

The analysis of the statistical data showed, in turn, that the sentence plans were inadequately monitored. Regarding one third of the aims, there was no registration of whether or not they had been achieved. According to the interviews of prison staff, there were no objective criteria for evaluation, and many interviewees found it difficult to determine when the aim was achieved.

Overall, follow-ups and updates of the plans varied between prisons. Every plan should be updated three times a year but many interviewees seemed to interpret that as a recommendation rather than a rule. More weight was given to actual changes in a prisoner's situation than to the update interval.

Mixed views on the meaning and significance of a sentence plan

The majority of the respondents of the prison survey considered sentence plans a good thing in general, and most of them had tried to proceed with the plan. About half of the respondents were motivated to comply with the plan because they saw that it might lead to more open prison conditions. However, in open-ended questions many respondents of the closed prisons held the view that the sentence plan only binds the prisoners but not the staff. Thus, proceeding with the plan did not guarantee the "carrots" they expected, such as being relocated to more open prison conditions.

More than two of three respondents were willing to carry out the plan to avoid "unfortunate consequences". In open-ended questions, many respondents also described other sources of motivation, which were typically concrete, such as getting education or other kind of capabilities to enhance life after release. Many also highlighted the importance of preserving family relationships during imprisonment.

In general, the views of the respondents of the prison survey were strongly related to the prison type. Prisoners in open prisons were rather

satisfied with the content of their sentence plans, and they considered that their penalty time had proceeded logically. In contrast to that, most of the respondents in closed prisons were not satisfied with the content of the plan or its realization.

The majority of the respondents among staff, both in prisons and in assessment centers, considered that the staff in prisons should invest in those prisoners, especially, who are motivated to live a life without crimes. Most of the respondents of the staff in prisons, and one third of the respondents of the staff in the assessment centers, took a negative view on prisoners who expressed a motivation to comply with the plan only to get to more open prison conditions. In replies to open ended questions, and according to many interviewees, many members of staff saw prisoners as either “authentically” or “instrumentally” motivated, and some of the staff were less willing to work with the latter group. These results are problematic since evaluating prisoners’ motivation or its authenticity, and giving it relevance, is not compatible with the purpose of the regulation.

Additional resources and harmonizing guidelines are needed to meet the aims of the law

Overall, the results of the study show that there are several problems and incongruities with the implementation of the sentence plan. Due to a lack of resources, the plans are largely based on documents only, thus they are not individual in a way the law mandates. Also, the aims in the plan do not always meet with the supply of activities in prisons. There is, therefore, a definite need to increase the resources of the implementation, especially in assessment centers and closed prisons. The exchange of information between assessment centers and prisons should be more effective as well. Second, the principles and practices of implementation vary between prisons, which reduces the predictability of serving a sentence. Since many rights and permissions are – or at least should be – tightly connected to proceeding with the sentence plan, it is essential that its realization is monitored and documented in a way that does not compromise the legal protection of prisoners. Thus, guidelines are needed to develop the implementation to become more congruent and equal.